

e-ISSN: 2587-1625

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Osmaniye Korkut Ata University

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Journal of Economics and Administrative Sciences

Cilt/Volume:6

Sayı/Issue:1

Yıl/Year:2022

Hakemli Dergi

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Rektörlüğü Adına İmtiyaz Sahibi (Owner of the Journal)	YAYIN VE DANIŞMA KURULU (Publishing and Advisory Board)
Prof. Dr. Turgay UZUN Rektör	Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Üniversitesi)
Editör (Editor)	Prof. Dr. Ahmet Mete ÇİLİNGİRTÜRK (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Selim COŞKUN	Prof. Dr. Alkan SOYAK (Marmara Üniversitesi)
Editör Yardımcıları (Editorial Assistants)	Prof. Dr. Altan ÇABUK (Çukurova Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İlker KEFE	Prof. Dr. A.F.M. Ataur RAHMAN (North South University)
Yayın Kurulu (Editorial Board)	Prof. Dr. Beyhan MARŞAP (Gazi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İlker KEFE	Prof. Dr. Burak GÜRİŞ (İstanbul Üniversitesi)
İngilizce Redaktör (English Redactor)	Prof. Dr. Bülent ÖZ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Öğr. Gör. Fatih ERCAN	Prof. Dr. Dilek ALTAŞ (Marmara Üniversitesi)
Sekreteryası (Secretaria)	Prof. Dr. Ebru ÇAĞLAYAN AKAY (Marmara Üniversitesi)
Arş. Gör. İbrahim SAKİN	Prof. Dr. Erdal DİNÇER (Marmara Üniversitesi)
Arş. Gör. Özlem KURU SÖNMEZ	Prof. Dr. Esen YILDIRIM (Marmara Üniversitesi)
Arş. Gör. Süleyman KALENDER	Prof. Dr. Fatma Nur TUĞAL (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
Arş. Gör. Yasin ÇAM	Prof. Dr. Flavia Mirela BARNA (West University of Timisoara)
Arş. Gör. Ferhat KARADEMİR	Prof. Dr. Jiri STROUHAL (Skoda Auto University)
Arş. Gör. Halenur SOYSAL KURT	Prof. Dr. K. Haldun AKALIN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. Mehmet ŞİŞMAN (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN (Gazi Üniversitesi)
	Prof. Dr. Murat TÜRK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. M. Fedai ÇAVUŞ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK (Ömer Halisdemir Üniversitesi)
	Prof. Dr. Münevver TURANLI (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
	Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN (Başkent Üniversitesi)
	Prof. Dr. Orhan SEVİLENGÜL (Başkent Üniversitesi)
	Prof. Dr. Selahattin GÜRİŞ (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Selim COŞKUN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Prof. Dr. Serap ÇABUK (Çukurova Üniversitesi)
	Prof. Dr. Suat OKTAR (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes Üniversitesi)
	Prof. Dr. Tuba BAŞKONUŞ DİREKÇİ (Gaziantep Üniversitesi)
	Prof. Dr. Tuncay CAN (Marmara Üniversitesi)
	Prof. Dr. Veland RAMADANI (South East European University)
	Prof. Dr. Zeynep TÜRK (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
	Doç. Dr. Atilla ÇİFTER (Altınbaş Üniversitesi)
	Doç. Dr. Miruna Lucia NACHESCU (West Tmisoara University)
	Dr. Öğr. Üyesi Claudiu BOTOÇ (West University of Timisoara)
	Dr. Öğr. Üyesi Joanna HERNİK (West-Pomeranian University of Technology)
	Dr. Öğr. Üyesi Sakib Bin Amin (North South University)
	Dr. Alexandra Ileana MUTIU (Babes Bolyai University)

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, elektronik ortamda Haziran ve Aralık aylarında yılda iki defa yayınlanan bilimsel hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisadi ve idari bilimler alanlarında ve bu alanlarla ilişkili konuları kapsayan makaleler kabul edilmektedir.

Makaleleriyle dergimize katkı sağlayan yazarlarımıza, makale değerlendirme sürecinde desteğini esirgemeyen hakem ve danışma kurulumuza katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Dergimizin tarandığı endeksler;

YAYIN TÜRÜ: Ulusal Süreli

İletişim Adresi / Contact Info

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Karacaoğlan Yerleşkesi, Fakiuşağı Mah., 80000 Osmaniye / Türkiye

<http://dergipark.gov.tr/oskaiibfd>

iibfdergi@osmaniye.edu.tr

+90 328 827 10 00

HAKEM KURULU
(Referee Board)

Doç. Dr. Beyhan BELLER DİKMEN (Tarsus Üniversitesi)
Doç. Dr. Emre YAKUT (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Burhanettin COŞKUN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet ELA (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Faruk RENÇBER (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Serkan ŞAHİN (Tarsus Üniversitesi)
Doç. Dr. Samet EVCİ (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ersin AYHAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İsa KILIÇ (İskenderun Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Meltem CANOĞLU (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nurettin KOCA (Kahramanmaraş Sürçü İmam Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sıddık BOZKURT (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Öğr. Gör. Salih Özgür SARICA (Hitit Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

Z Kuşağının Muhasebe Eğitime Bakış Açısı ve Muhasebe Eğitiminden Beklentisi Üzerine Bir Araştırma (Araştırma Makalesi).....	1 - 16
<i>Fatma DELİCE, Dr. Öğr. Üyesi Yasemin EZİN</i>	
Diğer Kapsamlı Gelirlerin TMS Uyumlu Taslak Hesap Planına Göre Muhasebeleştirilme Esasları (Araştırma Makalesi).....	17 - 35
<i>Öğr. Gör. Dr. Yusuf IŞIK</i>	
Analitik Hiyerarşi Proses ile Üniversite Tercihini Etkileyen Kriterlerin Belirlenmesi: SDÜ Örneği (Araştırma Makalesi).....	36 - 51
<i>Dr. Ökkeş YILMAZ</i>	
İslami Finansın Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Üzerine Etkisi: Seçilmiş İslam Ekonomileri Üzerine Bir Uygulama (Araştırma Makalesi).....	52 - 70
<i>Cengiz AYDEMİR, Doç. Dr. Feyyaz ZEREN</i>	

Z KUŞAĞININ MUHASEBE EĞİTİMİNE BAKIŞ AÇISI VE MUHASEBE EĞİTİMİNDEN BEKLENTİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Geliş Tarihi : 17.02.2022
Kabul Tarihi : 03.06.2022
Makale Türü : Araştırma Makalesi

Fatma DELİCE²
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin EZİN³

Özet

Muhasebe mesleği, istihdam açısından bakıldığında kamu sektörü, özel sektör ve serbest meslek erbabı olarak piyasada birçok iş olanağı bulunan bir meslektir. Bu mesleği icra edebilmek için, bireylerin eğitim yönünden donanımlı olması beklenir. Muhasebe alanında bilgi ve yeteneğin kazandırılması amacı ile ülkemizde lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim olanakları bulunmaktadır. Özellikle muhasebe eğitiminde, teorik ve uygulamanın birlikte yürütüldüğü aynı zamanda muhasebe çıktılarında analiz ve yorum becerisinin de kazandırıldığı bir sistem yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Z kuşağı öğrencilerinin almış oldukları muhasebe derslerinden yola çıkarak, muhasebe eğitimine yönelik bakış açılarını ve muhasebe eğitiminden beklentilerini ölçmektir. Bu amaç doğrultusunda Adıyaman Üniversitesi'nde eğitimine devam eden veya mezun olmuş en az bir muhasebe dersi almış, toplam 446 öğrenciye anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS23 istatistik programı kullanılarak, t testi ve Anova testi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, çoğunluk olarak Z kuşağı aralığında olan öğrencilerin, aldıkları muhasebe eğitime karşı olumlu bir bakış açısına sahip oldukları, muhasebe eğitiminden beklentileri arasında ise analitik düşünme yeteneği kazandırması, iş imkânı yaratması, sosyal statü ve kariyer gibi birçok kişisel gelişime ve başarıya yönelik ifadelerle olumlu görüşleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Eğitimi, Z Kuşağı

JEL Kodları: M41, I21, I23

A RESEARCH ON THE Z GENERATION'S PERSPECTIVE TO ACCOUNTING EDUCATION AND EXPECTATIONS FROM ACCOUNTING EDUCATION

Abstract

The accounting profession is a profession that has many job opportunities in the market as the public sector, private sector and self-employed. In order to perform this profession, individuals are expected to be equipped in terms of education. There are high school, associate degree, undergraduate and graduate education opportunities in our country in order to gain knowledge and skills in the field of accounting. Especially in accounting education, there is a system in which theory and practice are carried out together, and at the same time, analysis and interpretation skills are gained in accounting outputs. The aim of this study is to measure the perspectives of Z generation students on accounting education and their expectations from accounting education, based on the accounting courses they have taken. For this purpose, a questionnaire was applied to a total of 446 students who continued their education or graduated from Adıyaman University and took at least one accounting course. Obtained data were analyzed using SPSS23 statistical program, t test and Anova test. As a result of the

¹ Bu çalışma, Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde hazırlanan "Muhasebe Eğitimine Z Kuşağının Bakış Açısı ve Beklentisi Üzerine Adıyaman Üniversitesi'nde Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

²Adıyaman Üniversitesi, LEE, İşletme Bölümü Yüksek Lisans, fatmatofan4@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9599-3954

³Adıyaman Üniversitesi, İİBF, İşletme bölümü, yezin@adiyaman.edu.tr, ORCID:0000-0001-8068-6927

study, the majority of the students in the Z generation range have a positive perspective on the accounting education they receive, and their expectations from accounting education are positive opinions on many personal development and success statements such as providing analytical thinking ability, creating job opportunities, social status and career detected.

Key Words: Accounting, Accounting Education, Z Generation

JEL Codes: M41, I21, I23

1.GİRİŞ

Muhasebe tarihi, yazı ve sayıların buluşuyla birlikte geçmişi insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. İlk çağlarda mübadele kelimesiyle ortaya çıkan muhasebenin günümüze kadar gelmesi insanların yaşamları boyunca hep birbirleri ile alışveriş halinde olmasından kaynaklıdır (Akdoğan, 2017, s. 1). Zaman içerisinde muhasebe artık bir meslek halini almış ve 1883 yılında açılan ticaret okullarında eğitim boyutuna geçmiştir. Muhasebe eğitimi sadece kişileri değil aynı zamanda işletmeleri, çağdaş ve gelişime açık bir yapıya ulaştırmada büyük önem taşımaktadır (Erol & Erkan, 2008, s. 285). Eğitim kurumlarında, muhasebe eğitimi yaygın ve örgün eğitim biçiminde halen devam etmektedir (Turan, 2019, s. 1).

Tarih boyunca eğitim, insanların gelişimi ve değişimi için önemli unsurlardan biri olmuştur (Kurnaz, 2019, s. 238). Hem kişiler hem de işletmeler açısından teknolojinin hızlı değişimi ve gelişimi, bilgiye duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. İhtiyaç duyulan doğru, tarafsız, tam ve kullanılabilir bilginin nasıl elde edileceği ise ilgili taraflara eğitim sisteminde kazandırılmaktadır. Ancak teknolojinin eğitimde aktif kullanıldığı günümüz ile geçmiş yıllar karşılaştırıldığında, zamanla eğitim sisteminde farklılıklar yaşandığı görülmektedir. Günümüzde, teknoloji, eğitime entegre edilmiş bir sistem olarak sunulmaktadır. Geçmişte kullanılan klasik eğitim yöntemleri yerini; akıllı tahta, projeksiyon, tablet bilgisayar, interaktif eğitim, uzaktan eğitim ve eğitsel amaçlı yazılımlarla modern yöntemlere bırakmıştır. Kullanılan bu yöntemler eğitim sisteminde öğrencileri eğitim sürecinde aktif kılarak eğitimin hem kalıcılığını hem de eğitim kalitesini arttırmayı hedeflemektedir (Büyükarıkan & Büyükarıkan, 2016, s. 66).

Değişen koşullara bağlı olarak insanların yaşam biçimlerinde de farklılıklar görülmektedir. Yaşanan çevresel, sosyal ve ekonomik koşullar yıllar itibariyle kuşak kavramını ortaya çıkarmıştır. İnsanların doğdukları ve yaşadıkları yıl aralığına göre benzer özellikler taşıdığı bilinmektedir. Kuşak kavramı, aynı tarihsel süreçte doğan, dönemin sosyal ve ekonomik hareketlerinden oluşmuş zaman aralıklarına veya belli bir sosyal gruba üye olanlar için kullanılan bir terimdir (Adıgüzel, Batur & Ekşili, 2014, s. 166). Geçmişten günümüze 6 kuşak mevcuttur. Bu kuşaklar; 2. Dünya Savaşı döneminde yaşayan Sessiz Kuşak (1925-1945), savaş döneminden sonra doğan 1 milyar bebekten oluşan Bebek Patlaması Kuşağı (1946- 1964), ekonomik krizlerle savaştan X Kuşağı (1965-1980), internetle tanışan ilk nesil olan Y Kuşağı (1981- 1994), internet çağında büyüyen Z Kuşağı (1995-2012) ve sosyallikten uzak, teknoloji içinde doğan Alfa Kuşağı (2013-2030) olarak sınıflandırılmıştır.

Zaman içerisinde ortaya çıkan kuşaklar ve zaman içerisinde değişen eğitim anlayışları eğitim sisteminin sürekli gelişime açık bir yapı da olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu değişikliklerin eğitime ve öğrencilere nasıl yansıdığı son dönemlerde araştırmacılar tarafından birçok çalışmaya konu olduğu görülmektedir (Ardıç & Altun, 2017, s. 18). Özellikle Z kuşağı ve alfa kuşağı öğrenciler teknolojiyi ana dili gibi kullanırken, eğitim veren

X ve Y kuşakları teknolojiyi bir yabancı dil gibi kullanmaktadır (Savaş & Karataş, 2019, s. 223).

Bu çalışmada, muhasebe eğitiminin verimliliğini ve kalitesini artırmak amacıyla muhasebe eğitimi alan öğrenciler arasında bulunan Z kuşağı öğrencilerinin muhasebe eğitimine bakış açıları ve muhasebe eğitiminden beklentileri araştırılmıştır. Bu doğrultuda Adıyaman Üniversitesinde muhasebe eğitimi veren bölüm ve programlarda en az bir muhasebe dersi almış öğrenciler üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 23 istatistik programı ile analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Muhasebe ve Z Kuşağı ile ilgili eğitim alanında yapılan çalışmalar ele alındığında çok sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmaların bazıları aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

Daştan (2005), çalışmasında, yaşanan teknolojik gelişmelerin muhasebe eğitimine etkisini incelemiştir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak Türkiye genelinde lisans düzeyinde 34 farklı üniversitede görev yapan 96 öğretim elemanından anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarında öğretim elemanlarının teknoloji bilgisinin iyi düzeyde olduğu ve öğretim elemanlarının tamamının bir bilgisayara sahip olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin lisans düzeyinde ihtiyaç duydukları bilgi teknolojilerine sahip olması gerekliliği tespit edilmiştir.

Zaif ve Ayanoğlu (2007), çalışmalarında muhasebe eğitiminde kalitenin artırılmasında ders programının önemini ele almışlardır. Araştırmada Türkiye'deki Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin işletme bölümlerinin internet üzerinden ders programları veri olarak kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarında muhasebe derslerinin toplamının işletme bölüm derslerinin %14'üne tekabül ettiğini ve bu durumun muhasebe eğitim standartlarına uygun olmadığını gözlemlemişlerdir.

Erden (2012) akademisyenlere yönelik yapmış olduğu çalışma da kültürel değişimlerin örgütlerde kuşaklar arası çatışmalara etkisini incelemiştir. Farklı kuşakların bir arada bulunduğu üniversitelerde, görev yapan akademisyenlerin hem kendi kuşakları ile hem de diğer kuşaklarla çatışma yaşayıp yaşamadıklarını anket yöntemi ile 578 katılımcı üzerinde araştırmıştır. Yapılan araştırma sonucunda akademisyenlerin hem kendi kuşaklarıyla hem de kendinden küçük ya da büyük kuşaklarla ender olarak çatışma yaşadıkları sonucuna varmışlardır.

Kaya (2015), çalışmasında muhasebe bölümünün ürettiği bilginin sadece yurtiçi değil yurtdışında da kullanılması üzerine Türkiye'de muhasebe eğitiminin uluslararası muhasebe eğitim standartlarını karşılama düzeyini araştırmıştır. Kars, Kafkas Üniversitesi öğrencileri üzerinde anket yöntemi uygulanmış araştırmaya 580 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde muhasebe derslerinin sayısının artması ile derslerin verimliliğinin azaldığı görülmüştür.

Serçemeli, Kurnaz ve Özcan (2015), çalışmalarında muhasebe eğitimine Y kuşağının bakış açısını ele almıştır. Araştırma Atatürk Üniversitesi İİBF işletme bölümü öğrencileri üzerinde anket tekniği ile yapılmıştır. Araştırma sonucu olarak Y kuşağının muhasebe eğitiminde videolu, web tabanlı ve uzaktan eğitim ürünlerinin geleneksel muhasebe tekniklerinin yanında kullanılmasına olumlu baktıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Taş, Demirdöğmez ve Küçüköğlü (2017) çalışmalarında Z kuşağının özelliklerini belirlemek ve bu nesil karşısında işletmelerin ve kurumların takınacakları tavırların neler olması gerektiği konusunu ele almışlardır. Çalışmada literatür taraması ve üniversite

öğrencilerinin gözlemi sonucunda, Z kuşağının teknoloji çağında doğmalarından kaynaklı teknoloji meraklısı olmaları, erken olgunlaşmaları şımartılmış ve güçlendirilmiş olma gibi kişisel özelliklere sahip olduklarını ve bunların işletmeler için hem faydalı hem de zararlı olabileceği belirtmişlerdir. Teknolojinin hem Z kuşağını hem de iş dünyasını şekillendirmesi ile gelişen çağda iş ortamında esneklik sağlanmalı ve standart politikalardan vazgeçilmesi gerekliliği ortaya konulmuştur.

Abd Aziz ve diğerleri (2019) çalışmalarında, yükseköğretim kurumlarında Z kuşağı öğrencilerinin öğrenme stilleri ve performansları arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için 105 derece yapmış öğrenci, 106 diploma öğrencisi olmak üzere toplam 211 öğrenci üzerinde anket çalışması yapmışlardır. Elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonucunda, derece yapan öğrencilerin grup çalışmasını tercih ettiği, diploma öğrencilerinin ise bireysel çalışmayı tercih ettikleri gözlemlenmiştir.

Turan (2019), çalışmasında orta öğretim kurumlarında Z kuşağı üzerinde muhasebe öğretimi olarak ters-yüz edilmiş sınıf yöntemini (TYESY) araştırmıştır. Geleneksel yöntemin öğrenciler üzerinde, ezber ve farklı düşünememe gibi dezavantajlarının olduğu tespit edilmiştir. TYESY ise öğrenciye derse gelmeden önce elektronik ortamda dersin teorik kısmını öğrenme ve daha sonra sınıfa gelerek sınıfta önceden aldıkları teorik dersin pekiştirmek amaçlı alıştırmalar veya soru örneklerinin çözülmesi gibi dersi daha kalıcı öğrenme sağlanması önerilmiştir.

Tosunoğlu, Cengiz ve Anadolu (2019), çalışmalarında muhasebe eğitimi gören öğrencilerin öğrenme stilleri üzerinde durmuşlardır. Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF’nde eğitim alan 126 öğrenciye anket uygulanmış ve veri toplama aracı olarak Kolb Öğrenme Stili Envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun öğrenme özümseyen ve ayırtıcı öğrenme stiline sahip olduğu görüldüğü ve bu nedenle müfredatlar da daha fazla görsellere ve soyut kavramlara yer verilmesinin muhasebe eğitiminin kalitesini arttıracakları ileri sürülmüştür.

Taşlıbeyaz (2019) çalışmasında, Z kuşağı ile ilgili araştırmaların eğilimi ve eğitime katkılarını araştırmıştır. Çalışmada betimsel içerik analizi yöntemi kullanılmış ve Z kuşağı ile ilgili 85 makale incelemeye alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Z kuşağı ile ilgili çalışma en çok 2017 yılında yapılmış ve tema olarak öğrenme profili üzerine olduğu tespit edilmiştir.

Işık (2019) çalışmasında, dijital çağda doğan ve dijital çağın yerlisi olarak adlandırdığı Z kuşağını ve diğer kuşakları araştırıp aralarındaki farklar üzerinde durmuştur. Araştırmada anket tekniği ile İzmir ilinde bulunan iki okulda 306 lise öğrencisi ve 101 adet öğretmen üzerinde anket uygulanmıştır. Mikro düzeyde yapılan araştırmada kuşakların arasındaki teknolojiyi kullanım şekli olarak farklılıklar gözlenmiştir. Öğretmenlerin teknolojiyi eğitim amaçlıda kullanılabileceğini Z kuşağının ise daha çok sosyal medya amaçlı kullandıkları belirtilmiştir.

Komiczna (2020) çalışmasında, Polonya’ da ekonomi programlarında eğitim gören, 1990-2000 yılları arasında doğan özellikle muhasebe eğitimi alan öğrencilerine ve mezunlarına yönelik 123 öğrenci üzerinde CAWI anket yöntemi ile araştırma yapmıştır. Elde edilen sonuçlar, öğrencilerin muhasebe konusunu öğrenirken güvenilir mevzuat ve literatür taramasından ziyade daha az güvenilir olan web tabanlı bilgileri daha çok tercih ettiklerini gözlemlemiştir.

Kozache (2020), muhasebe eğitiminin eksiklerinin tespit edilmesi ve daha iyi bir eğitim için öğrenci beklentilerinin belirlenmesi amacıyla yaptığı çalışmasını, Selçuk Üniversitesi ve Kerkük Üniversitesi (Kerkük Irak) öğrencileri üzerinde gerçekleştirmiştir.

Çalışmasında anket uygulaması gerçekleştirmiş olup verilerin analizi doğrultusunda işletme bölümü için muhasebe eğitiminin önemli ve gerekli olduğu muhasebe eğitiminin kişisel gelişime katkısının olduğu, itibar ve yeni yetenekler kazandıracığı gibi beklentilerin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca muhasebe eğitimi alan öğrencilerin iş hayatında daha kolay iş bulacakları yönünde bulgular ortaya çıkmıştır

Serçemeli ve Kurnaz (2020), çalışmalarında Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim gören öğrencilerin uzaktan eğitime bakış açısı ve uzaktan muhasebe derslerine bakış açılarını öğrenmeyi amaçlamışlardır. Çalışmalarını Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İİBF’nde eğitim gören Sağlık Yönetimi Bölümü’ndeki öğrenciler ve daha önce en az bir muhasebe dersi alan öğrencilere “Google Form” vasıtasıyla online anket uygulayarak desteklemişlerdir. Araştırma sonuçlarında öğrenciler sistemi kullanmakla ilgili bir problem yaşamadıkları ama uzaktan eğitim sürecini fazla benimsemedikleri görülmüştür.

Şengüleç (2021) sosyal bilgiler öğretmeni olan X kuşağı ve sosyal bilgiler öğretmen adayı olan Y kuşağı ile sosyal bilgiler dersi alan Z kuşağının 21. yüzyıl becerilerine bakış açısını incelemiştir. Araştırmadaki amaç hangi kuşakların hangi becerilere daha fazla önem gösterdiği ve hangi becerilere ihtiyaç duyulduğu konusunda sosyal bilgiler dersi eğitim siteminde yer alan X, Y ve Z kuşağının bakış açısı oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda 21. yüzyılda “iletişim” becerisinin X, Y ve Z kuşaklarındaki bireylerin sahip olması gereken en önemli beceri olduğu tespit edilmiştir. Tüm kuşaklar açısından en az öneme sahip beceri ise “ekonomi ve finans okuryazarlığı” olarak gözlemlenmiştir.

3.YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Etik İzinleri

“Muhasebe eğitimine Z kuşağının bakış açısı ve muhasebe eğitiminden beklentisi üzerine Adıyaman Üniversitesinde bir araştırma” adlı yapılan çalışmada Adıyaman Üniversitesi Sosyal Beşeri Bilimler etik kurulu raporunda belirtilen eylemlere aykırı hiçbir durum gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri:

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi ve sayısı: 14.04.2021- 94

3.2. Araştırma Yöntemi

Araştırmada, bilgi toplama aracı olarak Çoşgun (2013) ve Uzun (2018)’un yüksek lisans çalışmalarında yer alan ve Kozache (2020) tarafından geliştirilen ve yüksek lisans çalışmasında kullanılan anket çalışması uygulanmıştır.

Anket 5 ‘li likert ölçeği ile oluşturulmuştur. Ankete katılan kişilerin demografik özelliklerinin tespitine yönelik 4 adet soru yer almaktadır. Z kuşağının muhasebe eğitimine bakış açısına yönelik 11 adet, Z kuşağının muhasebe eğitiminden beklentilerine yönelik ise 20 adet ifade olmak üzere toplam da 31 ifadede yer almaktadır. Çalışmada anket 2 boyut üzerinden ele alınmıştır. Birincisi, bakış açısı boyutu olup anketteki 1-11 arasındaki ifadelerden, ikincisi ise beklenti boyutu olup 12-31 arasındaki ifadelerden oluşmaktadır.

Anketin uygulanması, pandemi sürecindeki kısıtlamalardan dolayı eğitim öğretime uzaktan devam edilmesi sebebiyle internet ortamında Google Form ile hazırlanarak katılımcılara e-anket şeklinde ulaştırılmıştır. Elde edilen veriler istatistiksel paket programı (SPSS 23) yardımıyla t testi ve Anova analizi ile değerlendirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı günümüz ön lisans, lisans seviyesini oluşturan Z kuşağı öğrencilerini tanımak, muhasebe eğitime bakış açısını ve muhasebe eğitiminden beklentilerini araştırmak ve bu alanda literatüre katkı sağlamaktır.

Araştırmanın kapsamı ve sınırları, Adıyaman üniversitesi ve Adıyaman Üniversitesine bağlı ilçelerindeki meslek yüksekokullarına kayıtlı en az bir muhasebe dersi görmüş toplam 1380 öğrenci ve mezun olmuş öğrenciler ana kütleyi oluşturmaktadır. Ana kütleyi doğru ölçümleyebilmek için doğru sayı da örneklem üzerinde çalışılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ulaşılabilen ve eksiksiz form gönderen toplam 446 öğrenci üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Örneklem yeterlilik düzeyi için Bal (2001) çalışmasındaki formülle yapılan hesaplama da 1380 olan ana kütle için % 95 güven aralığında 301 örneklemin yeterli düzeyde olduğu ve böylelikle çalışma için 446 sayının uygun olduğu görülmektedir.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırmanın hipotezleri Z kuşağının muhasebe eğitime bakış açısı ve muhasebe eğitiminden beklentileri üzerinde demografik özellikler arasındaki belirli yaş aralığındaki kuşakların ve cinsiyetin etkileri ile belirlenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın hipotezleri aşağıda verilmektedir.

- H_{a1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitime Bakış Açıları cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- H_{b1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden Beklentileri cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- H_{c1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitime Bakış Açıları yaş aralıklarına göre farklılık göstermektedir.
- H_{d1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden Beklentileri yaş aralıklarına göre farklılık göstermektedir.
- H_{e1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitime Bakış Açıları eğitim durumlarına göre farklılık göstermektedir.
- H_{f1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden Beklentileri eğitim durumlarına göre farklılık göstermektedir.
- H_{g1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden Beklentileri almış oldukları ders sayısı gruplarına göre farklılık göstermektedir.
- H_{h1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitime Bakış Açıları almış oldukları ders sayısı gruplarına göre farklılık göstermektedir.

Bir diğer hipotezler ise, H_{a0} , H_{b0} , H_{c0} , H_{d0} , H_{e0} , H_{f0} , H_{g0} , H_{h0} olarak belirlenmiş olup, kurulan her bir hipotezin değişkenler arasında “farklılık olmadığını göstermektedir” üzerine kurulmuştur.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde SPSS 23 paket programıyla anket sonuçlarının analizi yer almaktadır.

4.1. Normallik ve Güvenilirlik Testi

Yapılan anketin uygulanabilirliği için ankette yer alan ifadelerin normal dağılımı ve anketin güvenilirliği test edilmiştir. Normallik testi için, Skewness-kurtosis (basıklık ve çarpıklık) değerleri incelendiğinde; muhasebe eğitime bakış açısı alt boyutu için basıklık değerleri -1,29 ile 2,34 arasında, çarpıklık değerleri ise 0,11 ile 0,23 arasında; muhasebe

eğitiminden beklenti boyutu için basıklık değeri -1,06 ile 1, 56 arasında, çarpıklık değeri ise 0, 11 ile 0, 23 olarak tespit edilmiştir. Skewness-kurtisosis değerleri -3,29 ile +3,29 arasında bulunduğundan çalışmanın normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır (Mayers, 2013, s. 53). Normallik testinden sonra ankete ilişkin geçerlilik ve güvenilirlik değerleri ise aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1: Anket çalışmasının boyutları ve cronbach's alpha değerleri dağılımı

Boyutlar	İfadeler	Cronbach's alpha katsayısı
<i>Bakış açısı</i>	1 - 11 arası	0,864
<i>Beklenti</i>	12 - 31 arası	0,965
<i>Toplam</i>	1 - 31 arası	0,965

Çalışılan ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik analiz yöntemlerinden olan cronbach's alpha katsayısı için yapılan analiz sonucunda ölçekte yer alan 31 ifadenin genel olarak $\alpha = 0,965$ değerinde hesaplanmıştır. Tablo 1' de görüldüğü gibi faktör boyutlarından Z kuşağının muhasebe eğitimine bakış açısı için $\alpha = 0,864$, Z kuşağının muhasebe eğitiminden beklentileri için $\alpha = 0,965$ şeklinde sonuçlanmıştır. Boyutsal olarak ise cronbach's alpha değerinin 0,80 ile 0,90 arasında olması ölçeğin güvenilirlik oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

4.2. Demografik Bulgular

Araştırma kapsamında katılımcılara cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi ve aldıkları muhasebe dersleri hakkında 4 adet demografik soru yönlendirilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 2 de özetlenmiştir.

Tablo 2. Demografik bilgilere ilişkin verilerin frekans ve yüzdesi (%)

Demografik Bilgiler		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	269	60,3
	Erkek	177	39,7
Yaş aralıkları	15-26	354	79,4
	27-41	83	18,6
	42-56	9	2,0
Eğitim durumu	Ön lisans	151	33,9
	Lisans	269	60,3
	Yüksek lisans	26	5,8
Almış oldukları muhasebe dersleri	Genel muhasebe	446	100
	Maliyet muhasebesi	195	43,7
	Dönem sonu muhasebesi	154	34,5
	Yönetim muhasebesi	153	34,3
	Muhasebe denetimi	137	30,7
	Bilgisayarlı muhasebe	116	26
	Şirketler muhasebesi	40	9

Çalışmaya katılanların yaklaşık %60 'ı kadınlardan oluşmakta, %79,4'ü 15-26 yaş aralığında, %60,3'ü lisans öğrencisinden oluşmaktadır. Alınan ders sayısında ise katılımcılarının tamamının en az bir ders aldığı gözlemlenmiştir.

4.3. Katılımcıların Muhasebe Eğitimine Bakış Açısına Yönelik Bulguları

Muhasebe eğitimine bakış açısını değerlendirmek için, ankette yer alan 11 ifade için 5'li likert tekniği kullanılmıştır. Ancak katılımcıların verdiği cevaplar 1, 2 ve 3 şeklinde gruplandırılmıştır. 5'li likert ölçeğinde yer alan cevaplar Tablo 3 de gruplandırılırken, "1= Katılmıyorum (2) ve Kesinlikle katılmıyorum (1)", "2= Kararsızım (3)", "3=Katılıyorum (4) ve Kesinlikle Katılıyorum (5)" şeklinde özetlenerek yüzdesel değerleri gösterilmiştir.

Tablo 3: Muhasebe eğitimine bakış açıları ifadelerine yönelik ortalama değerler

İFADELER	1 n/ (%)	2 n/ (%)	3 n/ (%)	Ort.
Muhasebe eğitimi işletme bölümü için önemli ve gereklidir.	37 (8,3)	33(7,4)	376(84,3)	4,22
Muhasebe eğitimi mezun olduktan sonra çalışmayı düşündüğüm meslekler için gereklidir.	53(11,9)	46(10,3)	347(77,8)	3,93
Muhasebe eğitiminde öğretilenler çalışma yaşamı için faydalıdır.	46(10,3)	51(11,4)	349(78,3)	3,91
Muhasebe eğitimi kurallı, düzenli ve sistematik bir süreçtir.	24(5,4)	37(8,3)	385(86,3)	4,17
Muhasebe eğitiminde alınan dersler zor, sıkıcı ve karmaşıktır.	203(45,5)	89(20)	154(34,5)	2,83
Muhasebe eğitiminde alınan dersler kolay, heyecan verici ve zevklidir.	179(40,1)	84(18,8)	183(41)	2,99
Muhasebe eğitiminin hem teorik hem de uygulama yönü vardır	51(11,5)	70(15,7)	325(72,9)	3,86
Muhasebe eğitimi kariyer yapma imkânı sağlaması açısından değerlidir	51(11,5)	74(16,6)	321(71,9)	3,80
Muhasebe eğitiminde eğitim veren ve eğitimi alan taraflar arasındaki iletişim öğrenme ve başarı için gereklidir	45(10,1)	41(9,2)	360(80,7)	3,98
Muhasebe eğitiminde kitap, dergi vb. yayınların takip edilmesi kişisel gelişim için gereklidir.	48(10,7)	88(19,7)	310(69,5)	3,77
Muhasebe eğitimi içinde çalışılan çevresel koşulları görebilme, sorunları belirleme ve bunlara çözüm bulabilme becerilerinin kazandırılması açısından önemlidir.	55(12,3)	86(19,3)	305(68,4)	3,70

Toplamda 11 ifadenin 9 'unun katılım yüzdelerine bakıldığında, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevaplarının yer aldığı özetle 3.grupta yoğunlaştığı görülmektedir. Derslerin zor, sıkıcı ve karmaşık olduğuna katılmadıkları, hatta %40 (katılmayanlar) a karşı %41 gibi az bir farkla muhasebe eğitiminin kolay ve zevkli olduğu ifadesi kısmen de olsa kabul görmektedir.

4.4. Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden Beklentilerine Yönelik Bulguları

Katılımcıların muhasebe eğitiminden beklentilerini ölçmek için yönlendirilen 20 ifadeye karşı elde edilen veriler Tablo 4 'de özetlenmiştir.

Tablo 4. Muhasebe eğitiminden beklentilere yönelik elde edilen veriler

İFADELER	1 n/ (%)	2 n/ (%)	3 n/ (%)	Ort.
Muhasebe eğitimi gelecekte bana yeni olanaklar sunacaktır.	45(10,1)	93(20,9)	308(69)	3,73
Muhasebe eğitimi iyi bir işe girmemi sağlayacaktır.	62(13,9)	98(22,0)	286(64,1)	3,63
Muhasebe eğitimi muhasebe alanında lisansüstü eğitim yapma avantajı sağlayacaktır.	61(13,7)	96(21,5)	289(64,8)	3,66
Muhasebe eğitimi kişisel olarak ilerlememde ve gelişmemde bana yardımcı olacaktır.	83(18,6)	59(13,2)	304(68,1)	3,62
Muhasebe eğitimi bana yeni yetenekler ve fikirler kazandırarak kendime güvenmemi sağlayacaktır.	77(17,2)	60(13,7)	308(69)	3,67
Muhasebe eğitimi üretken ve topluma faydalı bir birey olmamı sağlayacaktır.	77(17,3)	64(14,3)	305(68,3)	3,61
Muhasebe eğitimi bilişsel düşünme kabiliyetimi artıracaktır.	61(13,6)	56(12,6)	329(73,8)	3,75
Muhasebe eğitimi bana etik kurallara dayalı bir bakış açısı kazandıracaktır.	75(16,8)	75(16,8)	296(66,4)	3,60
Muhasebe eğitimi çevre odaklı muhasebe politikaları geliştirmemi sağlayacaktır	68(15,2)	91(20,4)	287(64,4)	3,59
Muhasebe eğitimi bana analitik düşünce becerileri ve problem çözüme yeteneği kazandıracaktır.	57(12,8)	48(10,8)	341(76,4)	3,81
Muhasebe eğitimiyle kazandığım bilgi düzeyi birçok alanda, kariyerim için temel oluşturacaktır	58(13)	60(13,5)	328(73,5)	3,78
Muhasebe eğitimi muhasebeyi yoğun bir şekilde öğrenmemi sağlayarak muhasebe hakkında daha çok bilgi edinme isteğimi artıracaktır.	71(15,9)	56(12,6)	319(71,6)	3,72
Muhasebe eğitimi üniversitede başarılı olmamı ve kendimi kanıtlamamı sağlayacaktır.	57(12,8)	67(15,0)	322(72,2)	3,74
Muhasebe eğitimi sosyal statümü geliştirerek saygınlığımı artıracaktır.	77(17,3)	95(21,3)	274(61,4)	3,55
Muhasebe eğitimi alanımda daha donanımlı bir insan olmamı sağlayarak prestij kazandıracaktır.	62(13,9)	75(16,8)	309(69,3)	3,66
Muhasebe eğitimi ufku genişletecek ve zorluklarla baş edebilmemi sağlayacaktır.	73(16,4)	11(24,9)	262(58,7)	3,51
Muhasebe eğitimi ailemin ve çevrem benden beklentilerini karşılamamı sağlayacaktır.	105(23,5)	109(24,4)	232(52)	3,34
Muhasebe eğitimi kamu ve özel kurum sınavlarını tamamlayarak meslek sahibi olmamı sağlayacaktır	56(12,6)	80(17,9)	310(69,5)	3,69
Muhasebe eğitimi düşüncelerim yeteneklerimi zenginleştirecektir.	54(12,1)	61(13,7)	331(74,3)	3,76
Muhasebe eğitimi ülkemizde, ihtiyaç duyulan vasıflı insan gücünün süratli, ekonomik ve etkin bir şekilde karşılanmasına önemli katkı sağlayacaktır	51(11,4)	55(12,3)	340(76,2)	3,85

Ankete katılan katılımcıların muhasebe eğitiminden beklentileri ölçeğinde yer alan, muhasebe eğitiminin yaratacağı iş imkanları, kariyer, sosyal statü, akademik başarı gibi birçok beklentiyi içeren toplam 20 ifadenin analizinde ortaya çıkan ortalama değerlerin 3' ün üzerinde olduğu görülmektedir. Bu da katılımcıların muhasebe eğitiminden beklentilerinin olumlu yönünde olduğunu ifade etmektedir.

4.5. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Tek Yönlü Anova Testi

İstatiksel olarak verilerin değerlendirilmesinde ikiden fazla grupların analizinde tek yönlü Anova testi tercih edilmektedir. Bu nedenle eğitim durumlarına göre katılımcıların ankette bulunan ifadelerle yönelik cevapları Anova testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5. Eğitim durumuna göre muhasebe eğitimine bakış açısı ve muhasebe eğitiminden beklentisi boyutları Anova testi sonuçları

Boyutlar	Varyans kaynağı	Karelerin toplamı (KT)	Serbestlik derecesi (sd)	Karelerin ortalaması (KO)	Varyans değeri (F)	Anlamlılık derecesi (p)
Muhasebe eğitimine bakış açısı	Gruplar arası	10,092	3	5,046	10,875	0,000
	Grup içi	205,552	443	0,464		
	Toplam	215,644	446			
Muhasebe eğitiminden beklentileri	Gruplar arası	4,572	3	3,373	0,035	0,035
	Grup içi	300,220	443	0,678		
	Toplam	304,792	446			

Elde edilen analiz sonucu verilerinde katılımcıların eğitim durumlarına göre muhasebe eğitime bakış açısı $p=0,000$ ve muhasebe eğitiminden beklentileri $p=0,035$ değerinde tespit edilmiştir. Anlamlılık değeri (p), 0,05 değerinin altında olduğundan eğitim durumlarına göre faktörler arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Ortaya çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında farklılık gösterdiğinin tespiti açısından ikinci bir analize gereksinim duyulmaktadır. Bu doğrultuda, Anova testinden sonra Post-Hoc Tukey testinden yararlanılmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların eğitim durumlarının hangileri arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Anova sonrası Post-Hoc Tukey testi sonuçları

Boyutlar	Eğitim durumu(I)	Eğitim durumu (J)	MD(I-J)	Std.Error	Sig
Muhasebe eğitime bakış açısı	Ön lisans	Lisans	-0,28821*	0,06927	0,000
		Yüksek lisans	-0,47455*	0,14463	0,003
	Lisans	Ön lisans	0,28821*	0,06927	0,000
		Yüksek lisans	-0,18634	0,13990	0,378
	Yüksek lisans	Ön lisans	0,47455*	0,14463	0,003
		Lisans	0,18634	0,13990	0,378
Muhasebe eğitiminden beklentileri	Ön lisans	Lisans	-0,20470*	0,08371	0,039
		Yüksek lisans	-0,27682	0,17480	0,254
	Lisans	Ön lisans	0,20470*	0,08371	0,039
		Yüksek lisans	-0,07212	0,16907	0,905
	Yüksek lisans	Ön lisans	0,27682	0,17480	0,254
		Lisans	0,07212	0,16907	0,905

MD=Mean Difference; Std. Error= Standart Hata

Tablo 6’ da belirtilen verilere göre hem muhasebe eğitime bakış açıları boyutunda hem de muhasebe eğitiminden beklentileri boyutunda yüksek lisans öğrencileri lisans ve ön lisansa göre, lisans öğrencileri ise ön lisans öğrencilerine göre ifadeler daha olumlu katıldıkları gözlemlenmiştir. İfadelere katılım düzeyinin, katılımcıların eğitim seviyesi artıkça daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.6. Katılımcıların Almış Oldukları Ders Sayısına Göre Anova Testi

Katılımcıların almış oldukları ders sayısına göre 1 ve 2 ders alanları az düzey, 3, 4 ve 5 ders alanları orta düzey, 6 ve 7 ders alanları üst düzey olarak gruplandırılarak (Ezin, 2017, s. 108), ankette yer alan ifadelerle yönelik alınan cevapların analizi için Anova testi uygulanmış analiz sonuçlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 7. Alınan ders sayısına göre muhasebe eğitimine bakış açısı ve muhasebe eğitiminden beklentisi için Anova Testi

Boyutlar	Varyans kaynağı	Karelerin toplamı (KT)	Serbestlik derecesi (sd)	Karelerin ortalaması (KO)	Varyans değeri (F)	Anlamlılık derecesi (P)
Muhasebe eğitimine bakış açısı	Gruplar arası	7,451	3	3,726	7,927	0,000
	Grup içi	208,193	443	0,470		
	Toplam	215,644	446			
Muhasebe eğitiminden beklentiler	Gruplar arası	8,282	3	4,141	6,186	0,002
	Grup içi	296,511	443	0,669		
	Toplam	304,792	446			

Katılımcıların almış oldukları ders sayısına göre alt düzey, orta düzey ve üst düzeyde muhasebe bilgisi olan gruplar arasında ($p= 0,000 < 0,05$; $p= 0,002 < 0,05$) istatistiksel verilere bakıldığında anlamlı bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Bu farklılıkların tespiti açısından Anova testinden sonra Post-Hoc Tukey testi uygulanmıştır.

Tablo 8. Katılımcıların almış oldukları ders grupları arasındaki farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Anova sonrası Post-Hoc Tukey testi sonuçları

Boyutlar	Ders sayısı düzeyi (I)	Ders sayısı düzeyi (J)	MD(I-J)	Std. Error	Sig
Muhasebe eğitimine bakış açısı	Alt düzey	Orta düzey	-0,26532*	0,07196	0,001
		Üst düzey	0,06417	0,10776	0,823
	Orta düzey	Alt düzey	0,26532*	0,07196	0,001
		Üst düzey	0,32949*	0,11466	0,012
	Üst düzey	Alt düzey	-0,06417	0,10776	0,823
		Orta düzey	-0,32949*	0,11466	0,012
Muhasebe eğitiminden beklentileri	Alt düzey	Orta düzey	-0,11314	0,08588	0,386
		Üst düzey	0,36790*	0,12860	0,012
	Orta düzey	Alt düzey	0,11314	0,08588	0,386
		Üst düzey	0,48104*	0,13684	0,001
	Üst düzey	Alt düzey	-0,36790*	0,12860	0,012
		Orta düzey	-0,48104*	0,13684	0,001

MD=Mean Difference; Std. Error= Standart Hata

Ortalama değerlere göre muhasebe eğitimine bakış açısı faktöründeki ifadelerde muhasebe ile ilgili orta düzey bilgiye sahip katılımcılar, alt düzey ve üst düzey bilgiye sahip

olanlara göre daha olumlu bakmaktadır. Muhasebe eğitiminden beklentilere yönelik ifadelerde ise alt düzey ve orta düzey bilgiye sahip katılımcıların üst düzey muhasebe bilgisine sahip katılımcılara göre daha olumlu bakmaktadır.

4.7. Hipotezlerin Değerlendirilmesi

Araştırma da yer alan cinsiyet değişkeni ikili grup karşılaştırması olduğu için t testi analizi, yaş aralıkları değişkeni ise üçlü grup karşılaştırması olduğu için Anova testi uygulanmıştır. Ancak her iki değişken için yapılan analizde “ $p < 0,05$ ” anlamlılık düzeyinde çıkmadığı için. H_{a1} , H_{b1} , H_{c1} , H_{d1} hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 9. Hipotezlerin değerlendirilmesi

HİPOTEZLER	KABUL /RED
H_{a1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitimine Bakış Açıları cinsiyete göre farklılık göstermektedir.	RED
H_{b1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden Beklentileri cinsiyete göre farklılık göstermemektedir	RED
H_{c1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitimine Bakış Açıları yaş aralıklarına göre farklılık göstermektedir.	RED
H_{d1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden Beklentileri yaş aralıklarına göre farklılık göstermektedir.	RED
H_{e1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitimine Bakış Açıları eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.	KABUL
H_{f1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden Beklentileri eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.	KABUL
H_{h1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitimine Bakış Açıları almış oldukları ders sayısı gruplarına göre farklılık göstermektedir.	KABUL
H_{g1} : Katılımcıların Muhasebe Eğitiminden almış oldukları ders sayısı gruplarına göre farklılık göstermektedir.	KABUL

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Muhasebe eğitimi, muhasebe mesleğinin icra edilebilmesi için, eğitim kurumlarında bireylere teorik ve uygulamaya yönelik bilgi ve becerilerin kazandırılmasını amaçlamaktadır. Muhasebe eğitimi almış bireylerin muhasebenin fonksiyonlarına kaydetme, sınıflandırma, analiz etme ve yorumlama becerilerine hâkim olması beklenmektedir. Artık günümüzde muhasebe kayıtları manuel olmaktan daha çok bilgisayar programları ile daha kolay bir şekilde kaydedilmekte ve istenilen raporlara hızlı bir şekilde ulaşılmaktadır. Bu nedenle yapılan kayıtların ve oluşturulan raporların bilgisayar programları ile elde edilmesi mümkünken sonuçların yorumlanabilmesi tamamen kişisel beceri, analitik düşünme yeteneği gerektirmektedir. Analiz ve yorumlama yeteneğinin kazandırılmasının önemine yaptığımız araştırmada da çoğunluk katılmıştır.

Muhasebe eğitiminde etkili olan unsurlardan biri de kuşak farklılıklarından dolayı ortaya çıkan eğitim anlayışlarıdır. Klasik eğitim yöntemleri ile eğitim almış Y kuşağı bireyleri kendinden önceki kuşaklara göre eğitim seviyesi en yüksek kuşak olma özelliğini taşıdığı görülmektedir. Y kuşağı bireylerinin çocukları olan Z kuşağı, günümüz teknolojileri ile klasik eğitim yöntemlerinin yanında modern eğitim yöntemleri ile de eğitimlerine devam etmektedir. Yapılan çalışma da Z kuşağının muhasebe eğitimine bakış açısı ve muhasebe eğitiminden beklentileri ele alındığında, X, Y ve Z kuşakları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Muhasebe eğitimine bakışlarına yönelik ifadeler katılımcıların genellikle olumlu olduğu görülmüştür. Ancak muhasebe derslerinin kolay ve zevkli olduğuna çoğunluk katılmamaktadır. Katılımcılar muhasebe derslerinde öğretilen bilgilerin iş yaşamlarında

öneminin farkında oldukları ve bu yüzden ilerde iş bulma imkânının yüksek olduğunu ifade etmektedirler. Muhasebe eğitime bakış açısına yönelik ifadelerde, katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça ifadelerdeki katılım düzeylerinin daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi ile paralellik gösteren katılımcıların almış oldukları ders sayısı faktöründe ise orta düzeyde muhasebe bilgisine sahip katılımcıların muhasebe eğitime bakış açısının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın Muhasebe eğitiminden beklentilerine yönelik ifadelerine bakıldığında çoğunlukla analitik düşünme, düşüncesele yeteneklerin zenginleştirilmesi ve bilişsel düşünme kabiliyetini artırması olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmada demografik özelliklerde eğitim seviyesi arttıkça muhasebe eğitiminden beklentilerin daha az olumlu olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe eğitiminden beklentiler katılımcıların almış oldukları ders sayısına göre orta düzeyli muhasebe bilgisine sahip katılımcıların beklentileri diğer alt ve üst düzey katılımcılara göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Yapılan çalışma ve literatür taraması sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda muhasebe eğitime yönelik öneriler ise;

- Ülkemizde muhasebe eğitiminin kalitesini arttırmak için muhasebe derslerinin İşletme bölümleri yerine Muhasebe veya Muhasebe-Finansman bölümlerinin açılması ile daha detaylı olarak muhasebe derslerinin verilmesi,
- Z kuşağını tanımak ve kuşağın özellikleri doğrultusunda muhasebe derslerinin şekillendirilmesi,
- Dikkati çabuk dağılan Z kuşağı öğrencilerin dikkatlerinin ders dışına kaymasını engellemek adına derste hareketli görsellerin kullanılması,
- Z kuşağı bireylerin analitik düşünme gibi mesleki becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitimin şekillendirilmesi
- Muhasebe eğitiminde kullanılan klasik eğitim yöntemlerinin yanında modern eğitim yöntemlerinin kullanılması (Serçemeli, Kurnaz & Özcan, 2015, s. 274),
- Üniversite sanayi iş birliği sağlanarak, öğrencilerin teorik derslerde öğrendiklerini uygulayabilecek alanlara yönlendirilmesi
- Muhasebe derslerinde son yıllardaki gelişmelerden biri olan Uluslararası Muhasebe Standartlarının dikkate alınması,
- Muhasebe eğitimiyle öğrencilerin kişisel ve mesleki becerilerini geliştirilmek adına ders teorik derslerin yanında uygulama derslerinin artırılması,
- Z kuşağı bireylerine, teknolojik araç gereçler ile derslerin verimliliğini artırılması,
- Z kuşağı bireylerin analitik düşünme gibi mesleki becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitimin şekillendirilmesi, şeklinde sıralanabilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, O., Batur, H. Z. ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: mobil yakalılar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 165-182.

Abd Aziz, A. I., Tuan Mat, T. Z., & Hashim, M. R. (2019). The relationship between learning styles and performance: a study on Generation Z accounting students. *International*

- Conference on Accounting and Management. Faculty of Accountancy, Universiti Teknologi MARA Puncak Alam, Selangor, p. 66*
- Akdoğan, H. (2017). *Geçmişten günümüze muhasebe mesleği ve öğretiminde yaşanan gelişmeler*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Ardıç, E. ve Altun, A. (2017). Dijital çağın öğreneni, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(11), 12-30.
- Bal, H. (2001). *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi.
- Büyükarıkan, B. ve Büyükarıkan, U. (2016). Lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan başarılarını etkileyen faktörlerin analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3 (5), 65-79.
- Çoşgun, N. (2013). Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin motivasyonlarının ve beklentilerinin değerlendirilmesi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesine bağlı meslek yüksekokullarında bir uygulama. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale*.
- Daştan, A. (2005). Bilgi ve eğitim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin muhasebe eğitimine etkisi: Türkiye değerlendirmesi. Yayınlanmış doktora tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon*.
- Erden, S. (2012). Kültürel değişimlerin örgütlerde kuşaklar arası çatışmalara etkisinin incelenmesi. Yayınlanmış doktora tezi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale*.
- Erol, M. ve Erkan, G. (2008). Lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin başarılarını etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik BİGA İktisadi ve İdari Birimler Fakültesinde bir araştırma, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(14), 284-301.
- Ezin, Y. (2017). Türkiye'deki Üniversitelerde Muhasebe Eğitiminin Etkinliği Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmış Doktora Tezi, *Dicle Üniversitesi, Diyarbakır*.
- Işık, S. (2019). Dijital çağda kuşaklararası farklılıklar ve Z kuşağı: Dijital yerliler ve dijital göçmenlerin teknoloji kullanım özelliklerine yönelik bir araştırma. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, *Ege Üniversitesi, İzmir*.
- Kaya, Y. (2015). Lisans düzeyinde verilen muhasebe eğitiminin uluslararası muhasebe eğitim standartlarını karşılama düzeyine yönelik bir araştırma. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, *Kafkas Üniversitesi, Kars*.
- Konieczna, A (2020). Challenges in The Provision of Accounting Education to Generation Z Students in Poland. *35 th IBIMA Conference, 1-2 April 2020, Sevilla, Spain*
- Kozache, A. N. J. (2020). İşletme lisans öğrencilerinin muhasebe eğitimine bakış açıları ve muhasebe eğitiminden beklentileri: Kerkük Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesinde bir araştırma. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, *Selçuk Üniversitesi, Konya*.
- Kurnaz, E. (2019). Muhasebe eğitimi alan lisans öğrencilerinin öğrenme yaklaşımları üzerine bir araştırma, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12 (2), 237-254.
- Mayers, A. (2013). *Introduction to statistics and SPSS in psychology*. Harlow: Pearson Education Limited.

- Savaş, S. ve Karataş, S. (2019), *Z kuşağı öğrencisini tanımak. Eğitim Araştırmaları, Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği Yayınları*,223-237
- Serçemeli, M. ve Kurnaz, E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40-53.
- Serçemeli, M., Kurnaz, E. ve Özcan, M. (2015). Y kuşağı öğrencilerinin muhasebe eğitimine bakışı: Atatürk Üniversitesi İİBF’de bir araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(20), 261-276.
- Şengüleç, M. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin (X kuşağı), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının (Y kuşağı) ve 8. sınıf öğrencilerinin (Z kuşağı) 21. yüzyıl becerilerine bakışı. Yayınlanmış doktora tezi, *Gazi Üniversitesi, Ankara*.
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. ve Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz olan z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri, *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 7(13), 1031-1048.
- Taşlıbeyaz, E. (2019). Z kuşağı ile ilgili araştırma eğilimlerinin ve eğitime yönelik katkılarının analizi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 715-729.
- Tosunoğlu, B. ve Cengiz, S. (2019). Lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin öğrenme stillerinin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(2) 768-781.
- Turan, E. (2019). Muhasebe eğitiminde ters yüz edilmiş sınıf yöntemi: orta dereceli eğitim kurumu ve Z kuşağı üzerinde bir uygulama. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun*.
- Uzun, F. (2018). Muhasebe eğitimi ve ara eleman istihdam sorunu: meslek mensubunun bakış açısıyla teknik lise ve Anadolu Meslek Liseleri üzerine bir değerlendirme. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, *Mersin Üniversitesi, Mersin*.
- Zaif, F. ve Ayanoğlu, Y. (2007). Muhasebe eğitiminde kalitenin artırılmasında ders programlarının önemi: Türkiye’de bir inceleme, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 115-136

DİĞER KAPSAMLI GELİRLERİN TMS UYUMLU TASLAK HESAP PLANINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLME ESASLARI

Geliş Tarihi : 26.03.2022

Öğr. Gör. Dr. Yusuf IŞIK¹

Kabul Tarihi : 25.05.2022

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Özet

Gelir tablosu, işletmelerin belli bir faaliyet dönemine ait gelir ve giderlerini, dolayısıyla kâr veya zararını gösteren mali tablo olarak bilinmektedir. Ancak Türkiye Muhasebe Standartlarının (TMS) muhasebe sistemine girmesiyle gelir ve giderlerin sınıflandırılması sadece gelir tablosunda değil, özkaynak içerisinde de yapılmaktadır. Özkaynak içerisinde sınıflandırılan bu gelir ve giderler, diğer kapsamlı gelir olarak adlandırılmaktadır. Yapılan bu sınıflandırmaya ilişkin düzenlemeye yürürlükte olan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) kapsamında yer verilmemiştir. Bu sebeple TMS'yi uygulayan işletmelerin muhasebe kayıtlarında kullandıkları hesapların tam bir uyum içinde oldukları söylenemez. Sorunun çözümü için Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGGK) tarafından yayımlanan mali tabloların şekilsel yapısı kullanılmaktayken henüz kabul edilmemiş olan TMS uyumlu taslak hesap planı ön plana çıkmaktadır. Bu çalışma, kapsamlı gelirin TMS uyumlu taslak tekdüzen hesap planına göre nasıl muhasebeleştirileceğini açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Muhasebe Standartları, Kapsamlı Gelir Tablosu, Diğer Kapsamlı Gelirin Muhasebeleştirilmesi.

JEL Kodları: M40, M41, M49.

ACCOUNTING OF OTHER COMPREHENSIVE INCOME ACCORDING TO TAS COMPLIANT DRAFT CHART OF ACCOUNTS

Abstract

Income statement is known as the financial statement that shows the income and expenses of the enterprises for a certain operating period, and therefore the profit or loss. However, with the entry of Turkish Accounting Standards (TAS) into the accounting system, the classification of income and expenses is made not only in the income statement, but also in the Equity. These income and expenses classified in equity are called other comprehensive income. The regulation regarding this classification is not included within the scope of the Accounting System Application General Communique (MSUGT). For this reason, it cannot be said that the accounts used by the companies applying TAS in their accounting records are in full harmony. While the formal structure of the financial statements published by the Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority (ASA) is used for the wording of the problem, the draft chart of accounts in accordance with the TAS, which has not yet been adopted, comes to the fore. This study explains how to account for comprehensive income in accordance with TAS-compliant uniform chart of accounts.

Keywords: Turkish Accounting Standards, Comprehensive Income Statement, Accounting of Other Comprehensive Income.

JEL Codes: M40, M41, M49.

¹ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Kırıkhan MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, isik.yusuf@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5842-4365

1. GİRİŞ

Finansal tablolar, işletmelerin bilgi kullanıcıları ile aralarındaki iletişimi sağlayan ortak bir dil niteliğindeki araçlardır. Diğer ifadeyle, işletmelerin varlık, kaynak gelir ve gider unsurları ile bunlara ilişkin dipnotlar, bilgi kullanıcılarına faydalı finansal bilgiler sunarlar (Akdoğan, 2007, s.101). TMS açısından bakıldığında bu açıklamalara ek olarak finansal tabloların amacı raporlayan işletmenin gelecekte beklediği net nakit girişleri ile işletmelerin ekonomik kaynaklarının yönetiminde, işletme yönetimine faydalı finansal bilgi sağlamaktır (Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, md. 3.2). Kavramsal çerçevenin yapmış olduğu finansal tablo açıklaması kapsamında, tam bir finansal tablo setini; finansal durum tablosu, kâr veya zarar tablosu, diğer kapsamlı gelir tablosu, özkaynak değişim tablosu, nakit akış tablosu ve bunlara ilişkin dipnotlar oluşturmaktadır. Buna ek olarak, geriye dönük olası düzeltmelerde önceki dönem finansal durum tablosu da set içine dahil edilmektedir (TMS 1, md. 10). Finansal tablo seti içinde kâr veya zarar tablosu ile diğer kapsamlı gelir tablosu ayrı ayrı sunulabileceği gibi her iki mali tablo “kapsamlı gelir tablosu” başlığı altında tek bir mali tablo olarak da sunulabilir (TMS 1, md. 81A). Böylece kâr veya zarar tablosu, diğer kapsamlı gelirin sunulduğu bölüm öncesinde yer alır (TMS 1, md 10).

Diğer kapsamlı gelir, diğer TFRS’lerce zorunlu olarak kâr veya zararda muhasebeleştirilmesi hükme bağlanmayan ya da kâr veya zarara yansıtılmasına müsaade edilmeyen gelir ve gider kalemlerinden oluşmaktadır. Toplam kapsamlı gelir ise işletmelerin ortakları ile gerçekleştirdikleri ve ortak unvanı ile taraf oldukları işlemler neticesinde ortaya çıkan değişimler dahil edilmeksizin, belli bir dönemdeki işlem ve diğer olaylar sonucunda özkaynaklarda oluşan değişim olarak ifade edilmektedir. Toplam kapsamlı gelir bu yönüyle kâr veya zarar ile diğer kapsamlı gelirin tüm unsurlarını birlikte kapsar (TMS 1, md. 7). Kapsamlı gelir tablosunda ise kâr veya zarar, toplam diğer kapsamlı gelir ve döneme ait toplam kapsamlı gelir unsurlarına yer verilmiştir (TMS 1, md. 81A). Kâr veya zarar tablosu ile diğer kapsamlı gelir tablosu ayrı ayrı düzenlenmiş ise dönem net kârı veya zararı, kâr veya zarar tablosundan alınmakta, diğer kapsamlı gelir unsurları ise TMS 1 md. 7’de belirlenen kapsam dahilinde sınıflandırılmaktadır. Bu kapsama göre diğer kapsamlı gelirin unsurları (TMS 1 md. 7);

- TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar ve TMS 16 Maddi Duran Varlıklar standartları kapsamında yeniden değerlendirme fazlasındaki değişimler,
- TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar standardı kapsamında tanımlanmış fayda planlarının yeniden ölçümleri,
- TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri standardı kapsamında yurtdışındaki işletmelerin finansal tablo çevrimi sebebiyle ortaya çıkan kazanç ve kayıplar,
- TFRS 9 Finansal Araçlar kapsamında söz konusu araçların gerçeğe uygun değerlerindeki olası değişimlerin diğer kapsamlı gelire yansıtılacak şekilde tanımlanan özkaynak araçlarına yapılan yatırımlardan ortaya çıkan kazanç veya kayıplar,
- Gerçeğe uygun değerlendirme farkı diğer kapsamlı gelire aktararak ölçülen finansal varlıklar sebebiyle oluşan kazanç ve kayıplar,
- Nakit akış riskinden korunma amaçlı yapılan işlemler sebebiyle oluşan kazanç ve kayıplar,
- Gerçeğe uygun değerlendirme farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılacak özkaynak yatırımlarına yönelik korunma sağlayan araçlara ilişkin kazanç ve kayıplar,

- Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak tanımlanan belirli yükümlülüklerin gerçeğe uygun değer değişimlerinin, kredi riskinde meydana gelen değişimlerle ilişkilendirilen kısmı şeklinde ifade edilmiştir.

Bu çalışma ile diğer kapsamlı gelir tablosu unsurları olarak muhasebeleştirilecek mali nitelikli işlem ve olayların, TMS uyumlu taslak hesap planı çerçevesinde yapılacak muhasebeleştirme işlemlerinin açıklanması amaçlanmıştır.

2. DİĞER KAPSAMLI GELİRİN SUNULMASI

Diğer kapsamlı gelir unsurları, nitelikleri gereği özkaynaklarda değerlendirme kaynaklı artış ya da azalış meydana getirmektedir. Bu artış ve azalışlar tam olarak gelir veya gider tanımına uymadıkları için gelir tablosunda muhasebeleştirilmesi uygun olmayacaktır (Çetinoğlu ve Tutkavul, 2013, s. 149). Bu amaçla diğer kapsamlı gelirlerin mali tablolarda sunumuna ilişkin kapsamlı gelir tablosu formatı, KGK tarafından belirlenmiştir. Kapsamlı gelir tablosu formatında yer alan unsurlara ilişkin detaylı kayıt ortamı mevcut tekdüzen hesap planında belirlenmemiştir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan TMS uyumlu taslak tekdüzen hesap planı taslak olarak hazırlanmıştır. Taslak hesap planına göre yapılacak muhasebeleştirme sürecinde özkaynak grubu ve döneme ilişkin diğer kapsamlı gelir-gider grubu kullanılmıştır. Özerhan ve Yanık (2016, s. 33)'a göre bu gruplandırma diğer kapsamlı gelirden raporlanmış unsurların kâr veya zararda yeniden sınıflandırma durumu olup olmamasına göre yapılmıştır.

Kullanılacak hesaplara ilişkin gruplar;

- “55 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Özkaynaklarda Kaydedilen Birikmiş Gelirler (Giderler)
- 56 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Özkaynaklarda Kaydedilen Birikmiş Gelirler (Giderler)
- 80 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelirler (Giderler)
- 81 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelirler (Giderler) 3
- 82 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Diğer Kapsamlı Gelirlere (Giderlere) İlişkin Yeniden Sınıflandırma Düzeltmeleri
- 83 Diğer Kapsamlı Gelirlere (Giderlere) İlişkin Diğer Düzeltmeler” şeklinde tasarlanmıştır.

Taslak öncesinde diğer kapsamlı gelirin muhasebeleştirilmesine yönelik çeşitli öneriler sunulmuş olup, genel itibarıyla özkaynak grubu kullanılmıştır. Gökgöz (2013) benzer bir gruplamayı Özkaynaklar içerisinde “55 Kâr veya Zarara Aktarılabilecek Diğer Kapsamlı Gelirler” ve “56 Kâr veya Zarara Aktarılamayacak Diğer Kapsamlı Gelirler” şeklinde yapmıştır. Kaplanoğlu (2014, s. 90) ise benzer şekilde 55 no’lu hesap grubunu türev finansal araçlara ait değerlendirme farkları ile kur değişim farklarının muhasebeleştirilmesi için, 56 no’lu hesap grubunu ise maddi ve maddi olmayan duran varlıklardaki yeniden değerlendirme farkları ile özkaynağa dayalı finansal araçların gerçeğe uygun değerlendirme farklarının muhasebeleştirilmesi için kullanılması yönünde öneride bulunmuştur. Ancak Taslak hesap planı ile dönem içinde yapılacak kayıtlar için “8 Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelirler (Giderler)” hesap grubu kullanılırken, dönem sonunda bu hesaplar kapatılarak ilgili oldukları “55 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Özkaynaklarda Kaydedilen Birikmiş Gelirler (Giderler)” ile “56 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Özkaynaklarda

Kaydedilen Birikmiş Gelirler (Giderler)” hesap gruplarına aktarılarak raporlanacağı ifade edilmiştir.

3. DİĞER KAPSAMLI GELİRİN TMS UYUMLU TASLAK HESAP PLANINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLME ESASLARI

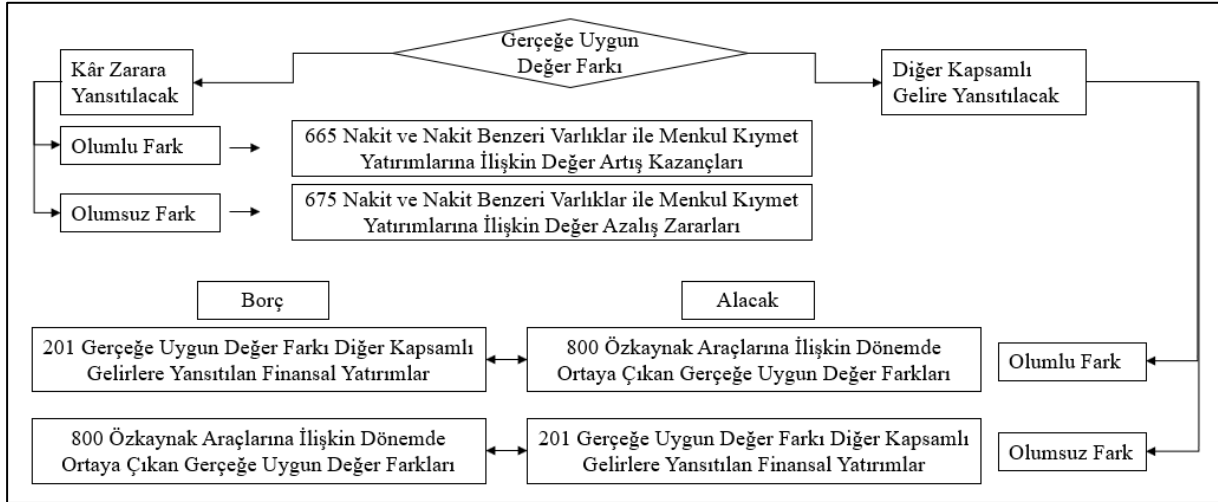
TMS 1, diğer kapsamlı gelirleri “Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak” ve “Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak” şeklinde iki gruba ayırmıştır. Bu bölümde, söz konusu sınıflandırma kapsamında sınıflandırılan diğer kapsamlı gelirlerin TMS uyumlu taslak hesap planı ve KGK tarafından belirlenen kapsamlı gelir tablosu formatı çerçevesinde yapılacak muhasebe uygulamalarına yer verilmiştir.

3.1. Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelir ve Giderlere Yönelik Muhasebeleştirilme Esasları

Bu bölümde KGK tarafından önerilen kapsamlı gelir tablosu formatı kapsamında kâr veya zararda yeniden sınıflandırılmayacak döneme ait diğer kapsamlı gelir ve giderlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin esaslar açıklanacaktır.

3.1.1. Özkaynak Araçlarının Gerçeğe Uygun Değer Farkları

Özkaynak aracı, işletmenin bütün yükümlülükleri çıkarıldıktan sonra ortakların varlıklar üzerindeki hakkını temsil eden sözleşmeler olarak ifade edilmiştir (TMS 32, md. 11; BOBİ FRS Bölüm 9.3). Özkaynak araçlarının ölçümüne ilişkin TFRS 9’da gerçeğe uygun değer ölçüm farklarının kâr veya zararda muhasebeleştirilmesi ya da diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmesi yönünde bir tercih serbestliğinden bahsedilmiştir (Tuğay ve Arısoy, 2019, s. 568). Bu kapsamda özkaynak araçlarının gerçeğe uygun değerleme farklarının muhasebeleştirilmesine ilişkin akış şeması Şekil 1’de verilmiştir.

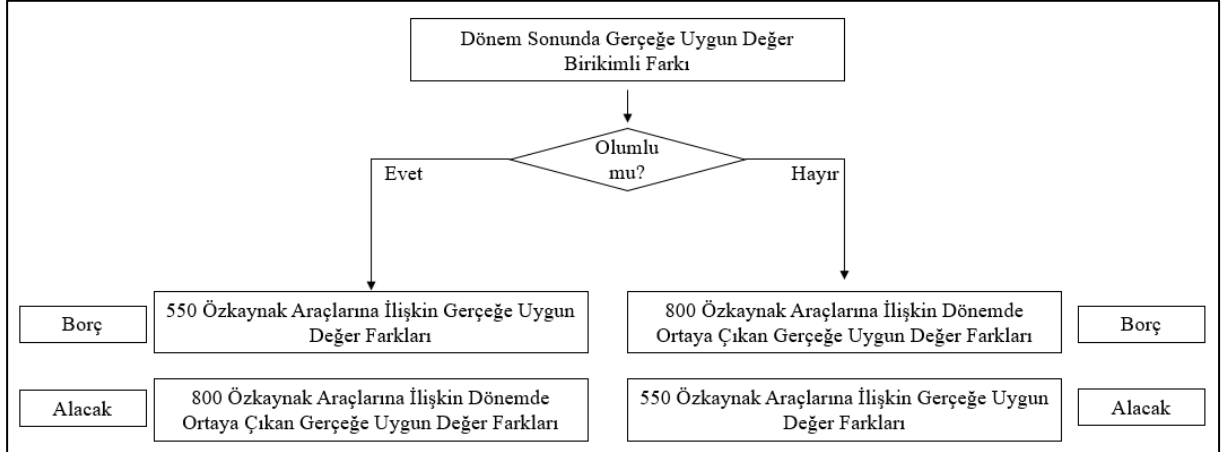

Şekil 1. Özkaynak araçlarının gerçeğe uygun değer farklarının muhasebeleştirilme süreci

Şekil 1’e göre özkaynak araçlarının gerçeğe uygun değer farklarının diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmek üzere TMS uyumlu taslak hesap planında “800 Özkaynak Araçlarına İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Gerçeğe Uygun Değer Farkları” hesabının kullanılması önerilmiştir. Böylece işletmelerin tercihinin bırakılmak şartıyla, ilk defa finansal tablolara alınması sırasında gerçeğe uygun değer farkının diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmesi yönünde kayıt yapılması durumunda dönemde ortaya çıkan gerçeğe uygun değer artışları bu hesabın alacağı karşılığında, yine taslak hesap planında belirlenmiş “201 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelirlere Yansıtılan Finansal Yatırımlar”

hesabının borç tarafına kaydedilmesi öngörülmüştür. Diğer taraftan, oluşacak gerçeğe uygun değer azalışları ise bu hesabın borç tarafına kaydedilirken, “201 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelirlere Yansıtılan Finansal Yatırımlar” hesabının alacak tarafında muhasebeleştirilmesi önerilmiştir.

Dönem sonunda ise 8 no’lu hesaplar kapatılarak bilançodaki karşılıklarına aktarılırlar. Bu işleme ilişkin akış şeması Şekil 2’de verilmiştir.

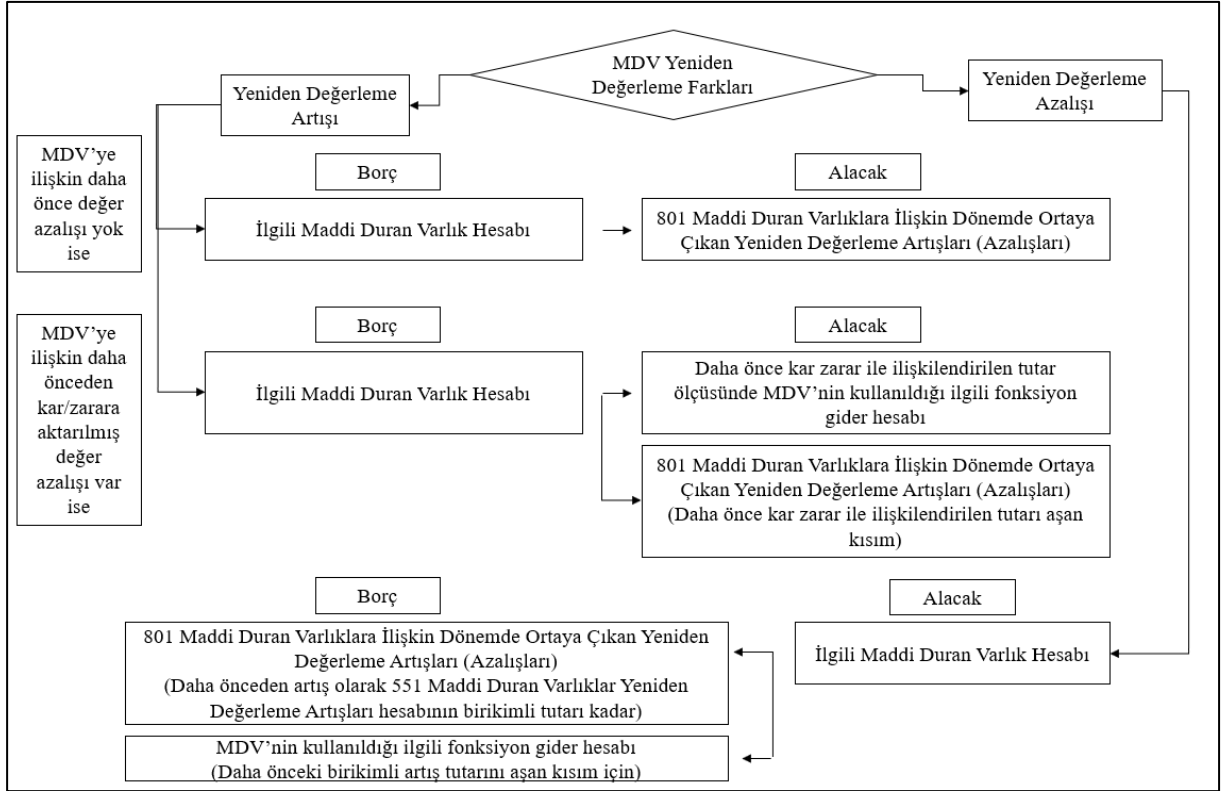
Şekil 2. Diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilen özkaynak araçlarının gerçeğe uygun değer farklarının bilançoya aktarılması

Şekil 2’ye göre dönem sonlarında “800 Özkaynak Araçlarına İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Gerçeğe Uygun Değer Farkları” hesabın birikimli tutarı, niteliğine göre gerçeğe uygun değer artışı söz konusu ise “550 Özkaynak Araçlarına İlişkin Gerçeğe Uygun Değer Farkları” hesabının alacak tarafına aktarılırken; gerçeğe uygun değer azalışı söz konusu olduğunda ise “550 Özkaynak Araçlarına İlişkin Gerçeğe Uygun Değer Farkları” hesabının borç tarafına aktarılarak kapatılır.

3.1.2. Maddi Duran Varlıkların Yeniden Değerleme Artış ve Azalışları

Maddi duran varlıkların yeniden değerlemesinde işletmeler ilgili maddi duran varlık sınıfının tamamına uygulamak kaydıyla maliyet modeli veya yeniden değerlendirme modelini tercih edebilirler (Kılıç, 2019, s. 129). Yapılacak yeniden değerlendirme işlemi söz konusu varlığın gerçeğe uygun değerindeki değişimle orantılı olarak yıllık yapılabileceği gibi üç beş yılda bir defa da yapılabilir (TMS 16, md. 34).

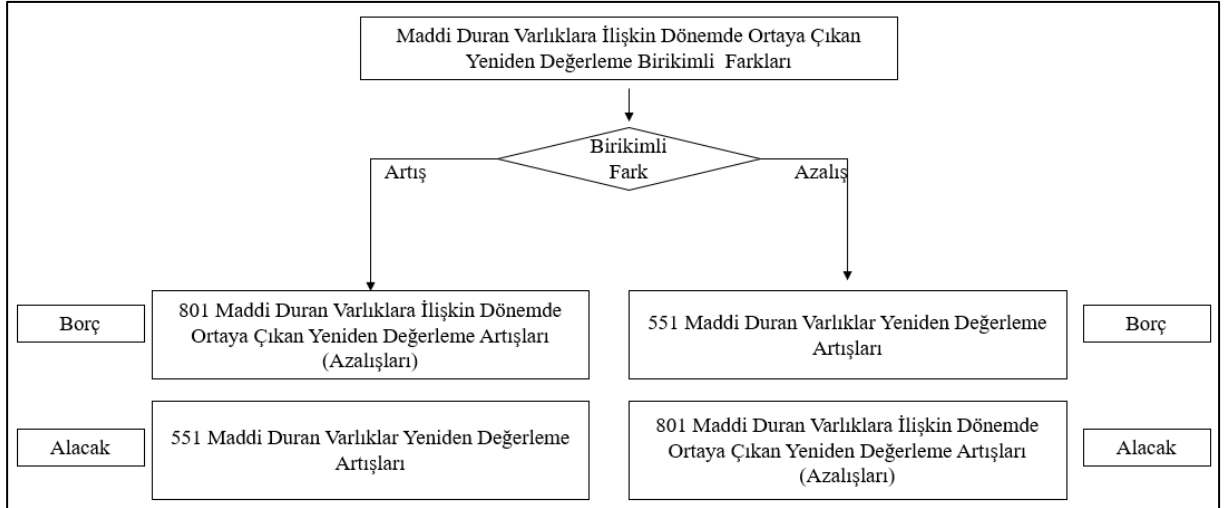
Yöntem olarak yeniden değerlendirme modelinin kullanıldığı durumda yapılacak yeniden değerlendirme işleminden ortaya çıkan artış ve azalışlar, TMS uyumlu taslak hesap planı ve TMS 16 kapsamındaki muhasebeleştirme süreci Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3. Maddi duran varlıkların yeniden değerlendirme artış ve azalışlarına yönelik farkın muhasebeleştirilme süreci

Şekil 3'e göre maddi duran varlıkların yeniden değerlendirme artış ve azalışlarının diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmesi için TMS uyumlu taslak hesap planında "801 Maddi Duran Varlıklara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Yeniden Değerleme Artışları (Azalışları)" hesabı kullanılması önerilmiştir. Yapılan yeniden değerlendirme işlemi ile ortaya çıkan maddi duran varlıklardaki yeniden değerlendirme artışları söz konusu maddi duran varlık hesabının borç tarafı karşılığında "801 Maddi Duran Varlıklara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Yeniden Değerleme Artışları (Azalışları)" hesabının alacak tarafına kaydedilerek muhasebeleştirilir. Ancak yeniden değerlemeye tabii tutulan varlığın daha önceki yeniden değerlendirme işleminden kaynaklanan değer azalışları var ise, söz konusu değer azalışının ölçüsünde maddi duran varlığın kullanım alanına göre faaliyet gider hesabının alacağına kaydedilmek suretiyle muhasebeleştirilir.

Dönem sonunda ise "801 Maddi Duran Varlıklara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Yeniden Değerleme Artışları (Azalışları)" hesabı kapatılarak bilançoya aktarılır. Bu işleme ilişkin akış şeması Şekil 4'te verilmiştir. Şekil 4'e göre bu hesabın borç ya da alacak kalanındaki tutar "551 Maddi Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Artışları" hesabının ilgili tarafına aktarılır.

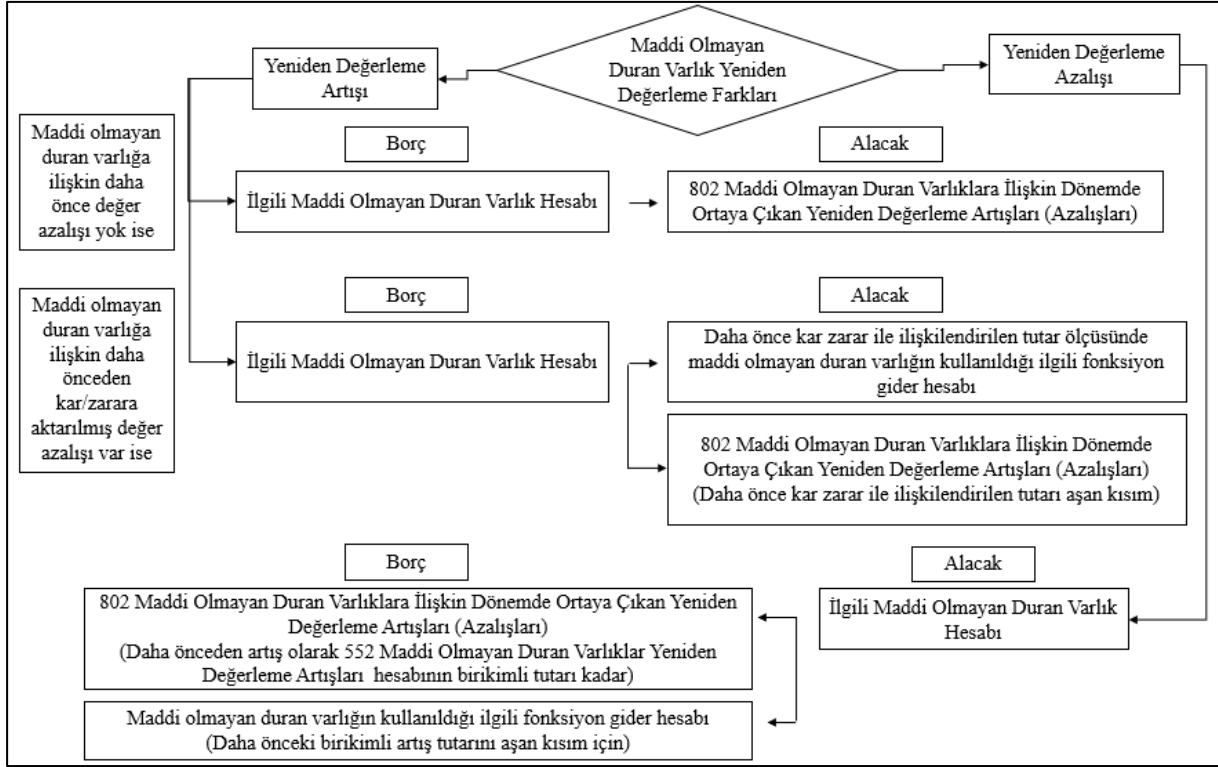

Şekil 4. Maddi duran varlıklara ilişkin dönemde ortaya çıkan yeniden değerlendirme birikimli farklarının bilançoya aktarılması

3.1.3. Maddi Olmayan Duran Varlıkların Yeniden Değerleme Artış ve Azalışları

Herhangi bir fiziksel varlığı ifade etmeyen ve işletmenin çeşitli şekillerde faydalandığı veya ileride faydalanmayı beklediği aktifleştirilmiş gider unsurları olarak ifade edilen maddi olmayan duran varlıkların (Oğuz ve Akay, 2016, s. 471) yeniden değerlendirilmesinde işletmeler, aktif bir piyasanın bulunmama ihtimali söz konusu olmadığı sürece, ilgili maddi olmayan duran varlık sınıfının tamamına uygulamak kaydıyla maliyet modeli veya yeniden değerlendirme modelini tercih edebilirler (TMS 36, md. 72).

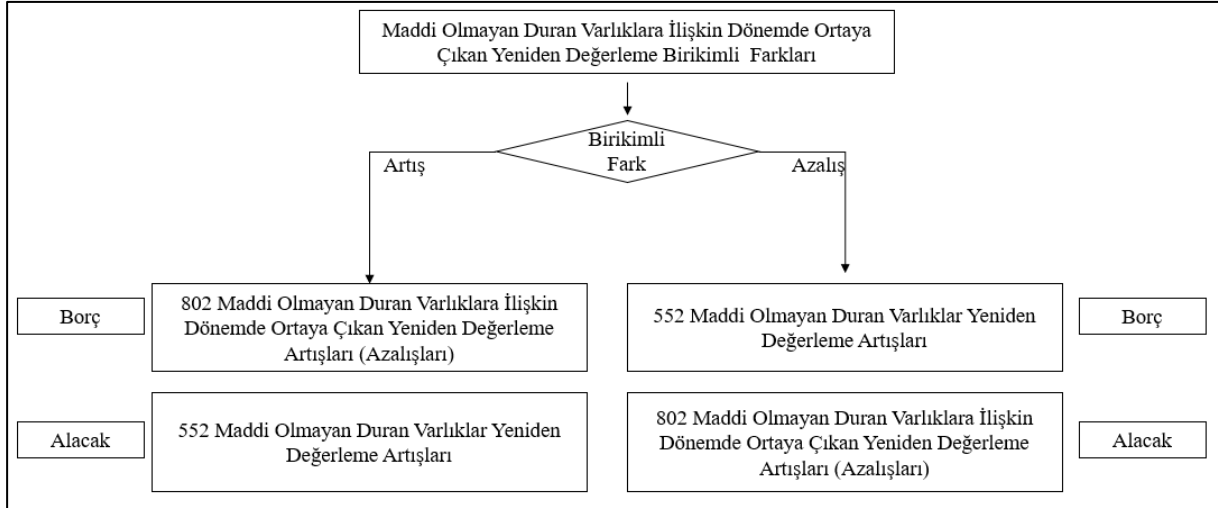
Yöntem olarak yeniden değerlendirme modeli kullanıldığı durumda yapılacak yeniden değerlendirme işleminden ortaya çıkan artış ve azalışlar, TMS uyumlu taslak hesap planı ve TMS 38 kapsamındaki muhasebeleştirme süreci Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Maddi duran varlıkların yeniden değerlendirme artış ve azalışlarına yönelik farkın muhasebeleştirilme süreci

Şekil 5'e göre maddi olmayan duran varlıkların yeniden değerlendirme artış ve azalışlarının diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmesi için TMS uyumlu taslak hesap planında "802 Maddi Olmayan Duran Varlıklara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Yeniden Değerleme Artışları (Azalışları)" hesabı kullanılması önerilmiştir. Yapılan yeniden değerlendirme işlemi ile ortaya çıkan maddi olmayan duran varlıklardaki yeniden değerlendirme artışları söz konusu maddi olmayan duran varlık hesabının borç tarafı karşılığında "802 Maddi Olmayan Duran Varlıklara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Yeniden Değerleme Artışları (Azalışları)" hesabının alacak tarafına kaydedilerek muhasebeleştirilir. Ancak yeniden değerlemeye tabi tutulan maddi olmayan duran varlığın daha önceki yeniden değerlendirme işleminden kaynaklanan değer azalışları var ise, söz konusu değer azalışının ölçüsünde maddi olmayan duran varlığın kullanım alanına göre faaliyet gider hesabının alacağına kaydedilmek suretiyle muhasebeleştirilir.

Dönem sonunda ise "802 Maddi Olmayan Duran Varlıklara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Yeniden Değerleme Artışları (Azalışları)" hesabı kapatılarak bilançoya aktarılır. Bu işleme ilişkin akış şeması Şekil 6'da verilmiştir. Şekil 6'ya göre bu hesabın borç ya da alacak kalanındaki tutar "552 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Artışları" hesabının ilgili tarafına aktarılır.

Şekil 6. Maddi duran varlıklara ilişkin dönemde ortaya çıkan yeniden değerlendirme birikimli farklarının bilançoya aktarılması

3.1.4. Tanımlanmış Fayda Planlarına İlişkin Yeniden Ölçüm Kazanç ve Kayıpları

Çalışanlara sağlanan tanımlanmış faydalar, çalışanlar tarafından sunulan hizmetlerden dolayı veya iş ilişkisinin sona ermesi dolayısıyla işletme tarafından sağlanan her tür bedel olarak ifade edilmiştir (TMS 19, md.8). TMS 19, çalışanlara sağlanan faydaları, faydanın tamamının raporlama dönemini takip eden on iki ay içinde yerine getirilmesinin beklendiği kısa vadeli faydalar; çalışanın iş ilişkisinin sona ermesinden sonra ödenebilir hale gelen faydalar; çalışanlara sağlanan uzun vadeli faydalar ile iş ilişkisinin sona erdirilmesinden kaynaklanan faydalar olarak sınıflandırmıştır (Özdemir ve Varıcı, 2015, s. 162).

Tanımlanmış fayda planlarına ilişkin TMS uyumlu taslak hesap planı ve TMS 19 kapsamında yapılacak muhasebe kaydı için taslak hesap planında kapsamlı gelir tablosu için “803 Tanımlanmış Fayda Planlarına İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Yeniden Ölçüm Kazançları (Kayıpları)” hesabı belirlenmiştir. Tanımlanmış fayda borç veya varlık net tutarları üzerinden yapılacak yeniden ölçüm sonucunda ortaya çıkan kazançlar bu hesabın alacağı karşılığında söz konusu faydayı temsil eden “472 Kıdem Tazminatı Karşılıkları” veya “473 Çalışanlara Sağlanacak Diğer Faydalara İlişkin Karşılıklar” hesabının borcuna; kayıplar ise bu hesabın borcu karşılığında ilgili fayda hesabının alacağına kaydedilmek suretiyle muhasebeleştirilmesi önerilmiştir. Dönem sonunda bu hesabın birikimli tutarı üzerinden yapılacak aktarmada hesabın net kayıp veya net kazanç tutarını gösteren bakiyesi bilançoya yansıtılmak üzere “553 Tanımlanmış Fayda Planları Yeniden Ölçüm Kazanç (Kayıpları)” hesabına aktarılarak kapatılır.

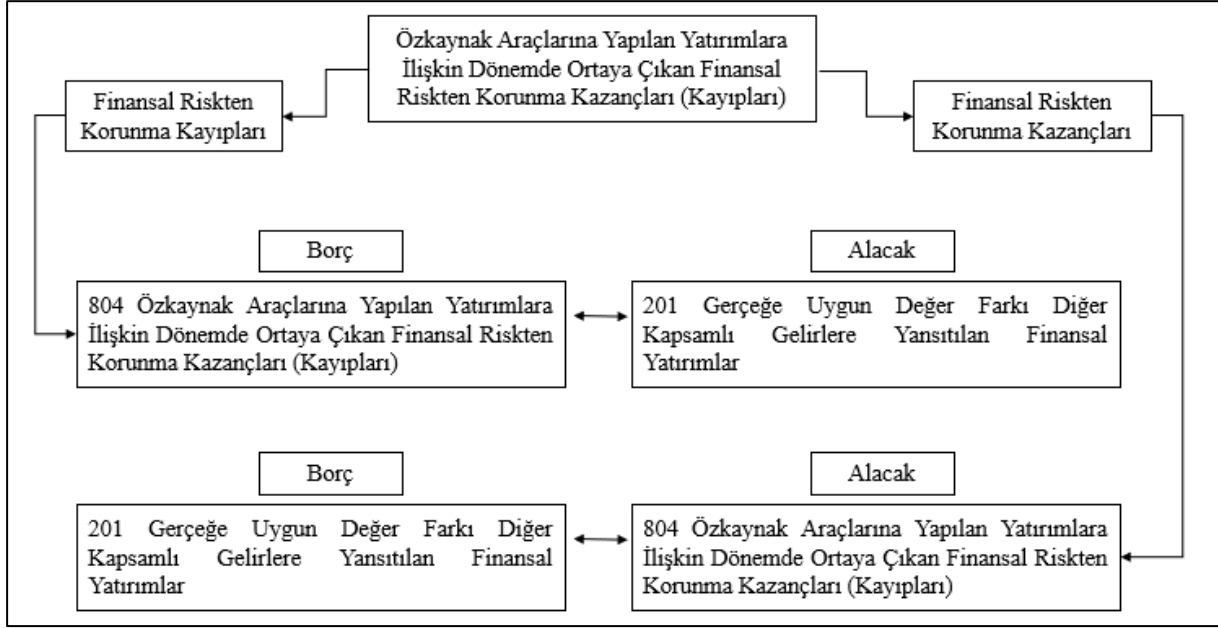
3.1.5. Özkaynak Araçlarına Yapılan Yatırımlara İlişkin Finansal Riskten Korunma Kazanç ve Kayıpları

Korunma muhasebesi, kâr veya zarara etki edebilecek belirli risklerin yönetimi için niteliğine uygun finansal araç kullanmak kaydıyla yapılan risk yönetim faaliyetinin etkisinin mali tablolara yansıtılmasını amaçlamaktadır (TFRS 9, md. 6.1.1). İşletmeler bu amaç doğrultusunda (TFRS 9, md. 6.2.1-6.2.3);

- Türev araçlar,
- Türev olmayan finansal yükümlülük veya finansal varlık,
- Raporlayan işletme dışındaki bir tarafla yapılan sözleşmeler korunma aracı olarak tercih edilebilir.

Korunma amacıyla yapılan yatırımlar sebebiyle oluşan kazanç veya kayıplar farklı şekillerde kayıtlara alınabilmektedir. Ancak korunan unsurun, gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelirden sunulması tercih edilen bir özkaynak aracı olduğunda söz konusu finansal riskten korunma kazanç veya kayıp tutarı diğer kapsamlı gelire yansıtılır (TFRS 9, md. 6.5.8). Bu amaç doğrultusunda taslak hesap planında “804 Özkaynak Araçlarına Yapılan Yatırımlara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Finansal Riskten Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabının kullanılması önerilmiştir.

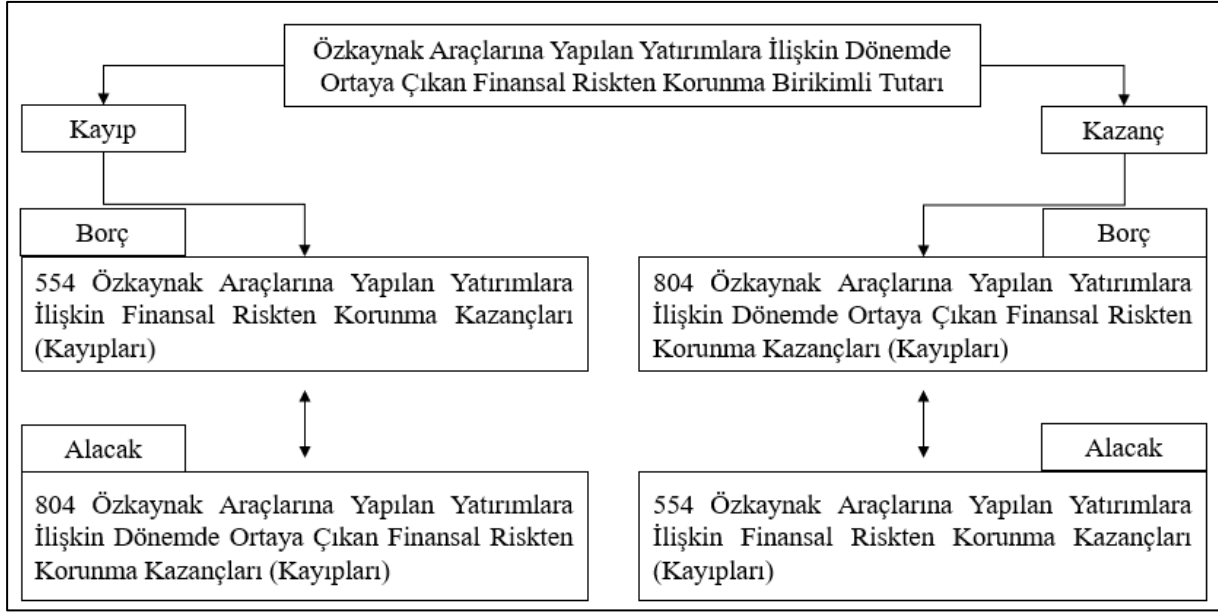
Şekil 7, finansal riskten korunma amacıyla yapılan özkaynak araçlarına yönelik yatırım sebebiyle ortaya çıkan kazançların muhasebeleştirilme sürecini göstermektedir.

Şekil 7. Özkaynak araçlarına yapılan yatırımlara ilişkin dönemde ortaya çıkan finansal riskten korunma kazanç ve kayıplarına yönelik muhasebeleştirilme süreci

Şekil 7’ye göre özkaynak araçlarına yapılan yatırımlara ilişkin finansal riskten korunma kazançları bu hesabın alacağı karşılığında “201 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelirlere Yansıtılan Finansal Yatırımlar” hesabının borç tarafında muhasebeleştirilirken, finansal riskten korunma kayıpları ise bu hesabın borç tarafı karşılığında “201 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelirlere Yansıtılan Finansal Yatırımlar” hesabının alacak tarafında muhasebeleştirilir.

Dönem sonunda ise “804 Özkaynak Araçlarına Yapılan Yatırımlara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Finansal Riskten Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabı kapatılarak bilançoya aktarılır. Bu işleme ilişkin akış şeması Şekil 8’de verilmiştir. Şekil 8’e göre bu hesabın borç ya da alacak kalanındaki tutar “554 Özkaynak Araçlarına Yapılan Yatırımlara İlişkin Finansal Riskten Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabının ilgili tarafına aktarılarak özkaynak grubuna yansıtılmış olur.

Şekil 8. Özkaynak araçlarına yapılan yatırımlara ilişkin dönemde ortaya çıkan finansal riskten korunma birikimli farklarının bilançoya aktarılması

3.1.6. Kredi Riskindeki Değişikliğe Bağlı Olarak Finansal Yükümlülüklerin Gerçeğe Uygun Değerindeki Artış ve Azalışlar

Kredi riski, finansal araç taraflarından birinin üstlendiği yükümlülüğü yerine getirmediği için diğer tarafın finansal bir kayıp ya da zarar görmesi riski olarak ifade edilmiştir (TFRS 7, Ek A; TFRS 9, B5.7.13). Risk, kelime anlamıyla genel itibarıyla olumsuz bir algı oluştursa da risk düzeyinin azalması sonucu beklenen zararın azalması, işletme için olumlu bir durumu ifade edecektir. Bu kapsamda kredi riskindeki değişikliğe bağlı olarak finansal yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerindeki artış, olumsuz durumu; azalış ise olumlu bir durumu gösterecektir. Kredi riskindeki değişimlerden kaynaklanan olası farkların muhasebeleştirilmesi için taslak hesap planında “805 Kredi Riskindeki Değişikliğe Bağlı Olarak Finansal Yükümlülüğün Gerçeğe Uygun Değerinde Dönemde Meydana Gelen Azalışlar (Artışlar)” hesabının kullanılması tasarlanmıştır.

Taslak hesap planına göre kredi riskindeki değişiklik kaynaklı ortaya çıkacak finansal yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerindeki artış, söz konusu yükümlülük hesabının alacağı karşılığına “805 Kredi Riskindeki Değişikliğe Bağlı Olarak Finansal Yükümlülüğün Gerçeğe Uygun Değerinde Dönemde Meydana Gelen Azalışlar (Artışlar)” hesabının borç tarafında muhasebeleştirilir. Buna karşın kredi riskindeki değişiklik kaynaklı ortaya çıkacak finansal yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerindeki azalış ise ilgili yükümlülük hesabının borcuna karşılık “805 Kredi Riskindeki Değişikliğe Bağlı Olarak Finansal Yükümlülüğün Gerçeğe Uygun Değerinde Dönemde Meydana Gelen Azalışlar (Artışlar)” hesabının alacak tarafından muhasebeleştirilir.

Dönem sonunda ise “805 Kredi Riskindeki Değişikliğe Bağlı Olarak Finansal Yükümlülüğün Gerçeğe Uygun Değerinde Dönemde Meydana Gelen Azalışlar (Artışlar)” hesabının borç veya alacak bakiyesi bilançoya aktarılmak amacıyla tutarlar “555 Kredi Riskindeki Değişikliğe Bağlı Olarak Finansal Yükümlülüğün Gerçeğe Uygun Değerinde Meydana Gelen Azalışlar (Artışlar)” hesabına yansıtılır.

3.1.7. Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Dönemde Diğer Kapsamlı Gelirde Kaydettikleri Gelirlerden Kâr veya Zararda Sınıflandırılmayacak Paylar

Özkaynak yöntemi, yatırımın başlangıçtaki elde edilme maliyeti ile muhasebeleştirilmesi ve daha sonra söz konusu yatırım maliyetinin yatırım yapılan işletmenin net varlıklarında yatırımcı işletmenin payına düşen kısmı yansıtacak şekilde düzeltildiği muhasebe yöntemidir. Yatırımcı işletmenin kâr veya zararını, yatırım yapılan işletmenin kâr veya zararından kendisine düşen pay; yatırımcı işletmenin diğer kapsamlı kârını ise yatırım yapılan işletmenin diğer kapsamlı kârından kendisine düşen pay oluşturmaktadır (TMS 28, md.3). İşletmelerin özkaynak yöntemine göre değerledikleri yatırımlarının dönemde diğer kapsamlı gelire yansıtıkları ve daha sonradan veya zarara aktarılmayacak gelir ve giderlerden yatırım yapan işletmeye düşen paylarının izlenmesi için taslak hesap planında “807 Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Dönemde Diğer Kapsamlı Gelirinde Kaydettikleri Gelirlerden (Giderlerden) Kâr veya Zararda Sınıflandırılmayacak Paylar” hesabı tasarlanmıştır.

Dönem içerisinde özkaynak yöntemine göre değerledikleri yatırımlardan ortaya çıkan, diğer kapsamlı gelire kaydedilen ve daha sonradan kâr veya zarara yansıtılacak gelir ve gider tutarlarından yatırımcı işletme için olumlu nitelendirilebilecek işletmeye düşen paylar ilgili yatırım hesabının borcu karşılığında bu hesaba alacak kaydedilmek suretiyle muhasebeleştirilir. Yatırımcı işletme için olumsuz olarak nitelendirilebilecek işletmeye düşen paylar ise bu hesabın alacak tarafına karşılık, ilgili yatırım hesabının borç tarafında muhasebeleştirilir. Dönem sonunda bu hesabın birikimli tutarları üzerinden hesaplanacak borç veya alacak tutarı, özkaynak hesabına aktarılacak suretiyle “557 Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Özkaynaklarında Kaydettikleri Gelirlerden (Giderlerden) Kâr veya Zararda Sınıflandırılmayacak Paylar” hesabına yansıtılarak kapatılır.

3.1.8. Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Diğer Kapsamlı Gelirlerde Dönemde Kaydedilen Diğer Gelirler ve Giderler

Tekdüzen hesap planının esnek yapısı gereği, hesabın bulunduğu grubun niteliğine uyan ancak, hesap grubu içerisinde özel olarak bir ana hesapta sınıflandırılmayan unsurlar için “Diğer” başlıklı hesaplara yer verilmiştir. Bu yapılanma varlık ve kaynak hesaplarında olduğu gibi gelir tablosu hesap gruplarında da aynı şekilde yapılmıştır. Kapsamlı gelirin sınıflandırılmasında da benzeri yapılanma kullanılmış olup, kâr veya zararda yeniden sınıflandırılmayacak diğer kapsamlı gelirlerde sunulan diğer gelir ve gider unsurları için de bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu amaçla taslak hesap planında “808 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Diğer Kapsamlı Gelirde Dönemde Kaydedilen Diğer Gelirler (Giderler)” hesabının kullanılması planlanmış olup, dönemde ortaya çıkan “diğer” niteliğindeki gelirler bu hesabın alacağına, giderler ise borcuna kaydedilmek suretiyle kaydedilir.

Dönem sonunda bu hesabın birikimli tutarları üzerinden hesaplanacak borç veya alacak tutarı, özkaynak hesabına aktarılacak suretiyle “558 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Özkaynaklarda Kaydedilen Diğer Gelirler (Giderler)” hesabına yansıtılarak kapatılır.

3.2. Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelir ve Giderlere Yönelik Muhasebeleştirme Esasları

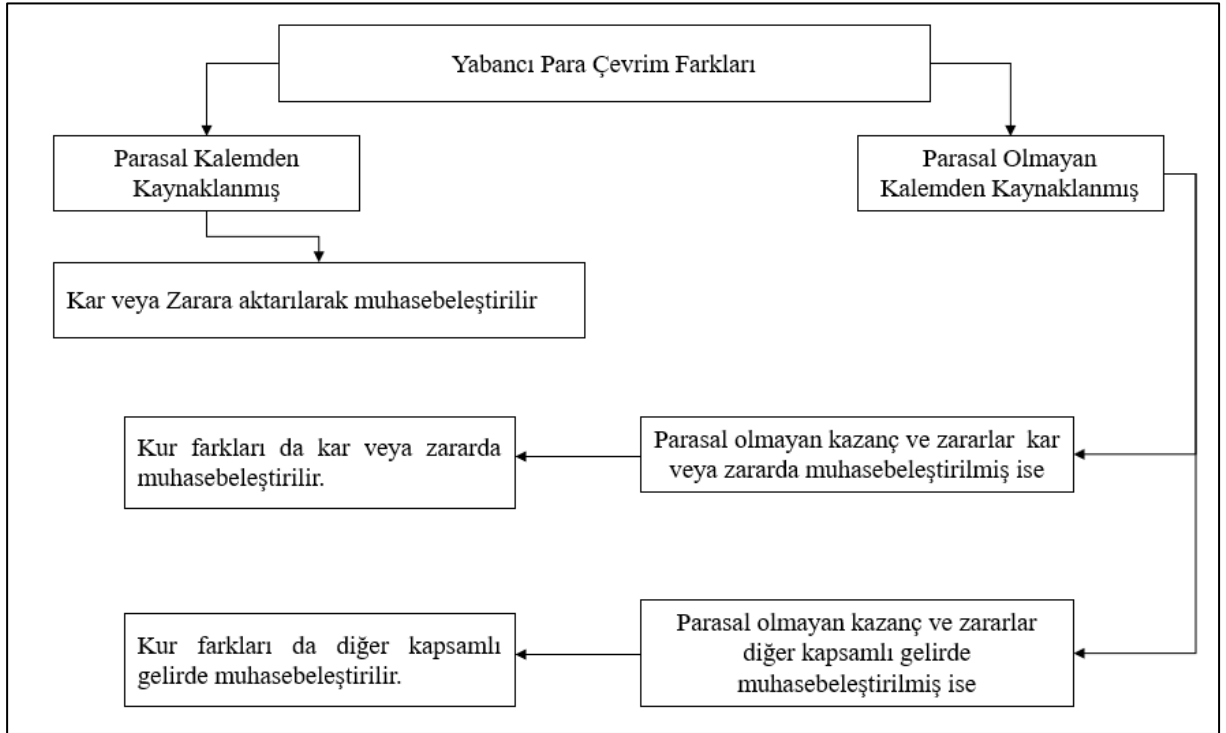
Döneme ilişkin kapsamlı gelirden sınıflandırılan kâr veya zarar gelecek dönemlerde geri kazanılamayacağı öngörülmesi durumunda geri kazanılamayacak nitelikteki tutar yeniden

sınıflandırma yapılmak suretiyle diğer kapsamlı gelirden çıkarılarak kara veya zarara yansıtılır (TMS 39, md. 97).

Bu bölümde KGK tarafından önerilen kapsamlı gelir tablosu formatı kapsamında kâr veya zararda yeniden sınıflandırılacak döneme ilişkin diğer kapsamlı gelir ve giderlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin esaslar açıklanacaktır.

3.2.1. Dönemde Ortaya Çıkan Yabancı Para Çevrim Farkları

İşletmeler finansal tablolarını TL haricinde herhangi bir para biriminde sunabilirler. Finansal tabloların sunulduğu para biriminin, geçerli para biriminden farklı olması durumunda faaliyet sonuçları ve finansal durumunu finansal tabloların sunumunda kullandığı para birimine çevirir. Öyle ki bir grup içerisinde çok sayıda farklı para birimleri ile finansal tablo sunulması durumunda finansal tabloların konsolide edilebilmeleri için ortak bir para biriminden ifade edilmeleri gereksinimi ortaya çıkabilir (TMS 21, md.38). Yapılacak yabancı paralı çevrim işlemlerinde ortaya çıkan farkların muhasebeleştirilmesine yönelik süreç Şekil 9’da gösterilmiştir.

Şekil 9. Yabancı paralı çevrim işlemlerinde ortaya çıkan farkların muhasebeleştirilmesine yönelik süreç

Şekil 9’a göre yapılan yabancı paralı işlemlerden dolayı ortaya çıkan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde yöntem farklılığı söz konusudur. Parasal kalemden kaynaklanan kur farkları oluştuğu dönemde kâr veya zararda muhasebeleştirilirken (TMS 21, md. 28), parasal olmayan bir kalemden kaynaklanan kur farkları, parasal olmayan kalemden kaynaklanan kazanç ya da zararın muhasebeleştirilme şekline göre kaydedilir. Eğer, parasal olmayan kalemden kaynaklanan kazanç ve zararlar, kâr ya da zararda muhasebeleştirilirse, kur farkları da kâr ya da zararda muhasebeleştirilir. Parasal olmayan kalemden kaynaklanan kazanç ve zararlar diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilirse, kur farkları da diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilir (TMS 21, md 30). Bu kapsamda ağırlıklı kullandığı para birimi

Türk lirasından farklı olan bağlı ortaklıklar, iştirakler ve iş ortaklıklarındaki yatırımların, özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirilmesi durumunda bu yatırımlara ilişkin finansal tablolarının Türk lirasına çevrilmesinden dolayı ortaya çıkan döneme ilişkin kur farklarının izlenmesi ile işletmelerin iştiraklerindeki ve iş ortaklıklarındaki yatırımlarını bireysel olmayan finansal tablolarında özkaynak yöntemi tercih edilerek muhasebeleştirilmesi ihtimalinde, bu işletmelerdeki net yatırımının bir parçasını oluşturan parasal bir kalemden kaynaklanan döneme ait kur farkı kazanç veya kayıplarının izlenmesi için taslak hesap planında “810 Dönemde Ortaya Çıkan Yabancı Para Çevrim Farkları” hesabının kullanımı tasarlanmıştır.

Söz konusu durumlar sebebiyle dönemde ortaya çıkan olumlu nitelikteki kur farkları bu hesabın alacağı karşılığında ilgili bağlı ortaklık, iştirak ve iş ortaklıklarına ilişkin yatırım hesabının borç tarafında muhasebeleştirilirken, olumsuz nitelikteki kur farkları ise bu hesabın borcu karşılığında ilgili yatırım hesabının alacak tarafında muhasebeleştirilir. Dönem sonunda ise “810 Dönemde Ortaya Çıkan Yabancı Para Çevrim Farkları” hesabının borç ya da alacak bakiyesi, bilançoya aktarılmak üzere “560 Yabancı Para Çevrim Farkları (±)” hesabına aktarılarak kapatılır. Buna karşın parasal kalemlerden ortaya çıkan kur farkı kazanç ve kayıpları bu hesap yerine kâr veya zarar tablosunda muhasebeleştirilir.

3.2.2. Dönemde Ortaya Çıkan Nakit Akış Riskinden Korunma Kazanç ve Kayıpları

Ekonomideki belirsizliklerin beraberinde getirdiği riskler, yatırımcıları farklı finansal enstrüman arayışına sokmuştur. Bu arayışa cevaben riskten kaçınma adına türev araçlar olarak adlandırılan farklı özelliklere sahip finansal enstrümanlar piyasaya dahil olarak nakit akış riskinden korunma amaçlanmıştır (Aygören ve Kurtcebe, 2009, s. 2). Bu konuda TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme standardında nakit akış riskinden korunma işlemi, muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borca ya da gerçekleşme ihtimali yüksek tahmini bir işleme ilişkin belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ve net kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikteki nakit akışındaki değişikliklerinden korunmak için gerçekleştirilen finansal riskten korunma olarak tanımlanmıştır (TMS 39, md. 86).

TMS uyumlu taslak hesap planında ise, dönemde ortaya çıkan nakit akış riskinden korunma kazanç ve kayıplarının kapsamlı gelirden muhasebeleştirilebilmesi için “811 Dönemde Ortaya Çıkan Nakit Akış Riskinden Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabının kullanılması önerilmiştir. Taslağa göre, nakit akış riskinden korunma amacıyla dönem içinde ortaya çıkan kazanç ve kayıpların etkin bir koruma sağladığı belirlenmesi durumunda etkin olan kısmı bu hesapta muhasebeleştirilirken, etkin olmayan kısmı ise doğrudan kâr veya zarar hesaplarına aktarılmak suretiyle muhasebeleştirilir.

Korunma kazanç ve kayıplarının muhasebeleştirilmesinden bahsedilen “Etkinlik” kavramının nasıl değerlendirileceğine ilişkin korunma işlemindeki etkinsizlik kaynaklarının analizi ve korunma oranının nasıl belirleneceği, diğer ifadeyle etkinlik düzeyinin belirlenmesi işletmenin değerlendirmesine bırakılmıştır (TFRS 9, md. 6.4.1-b).

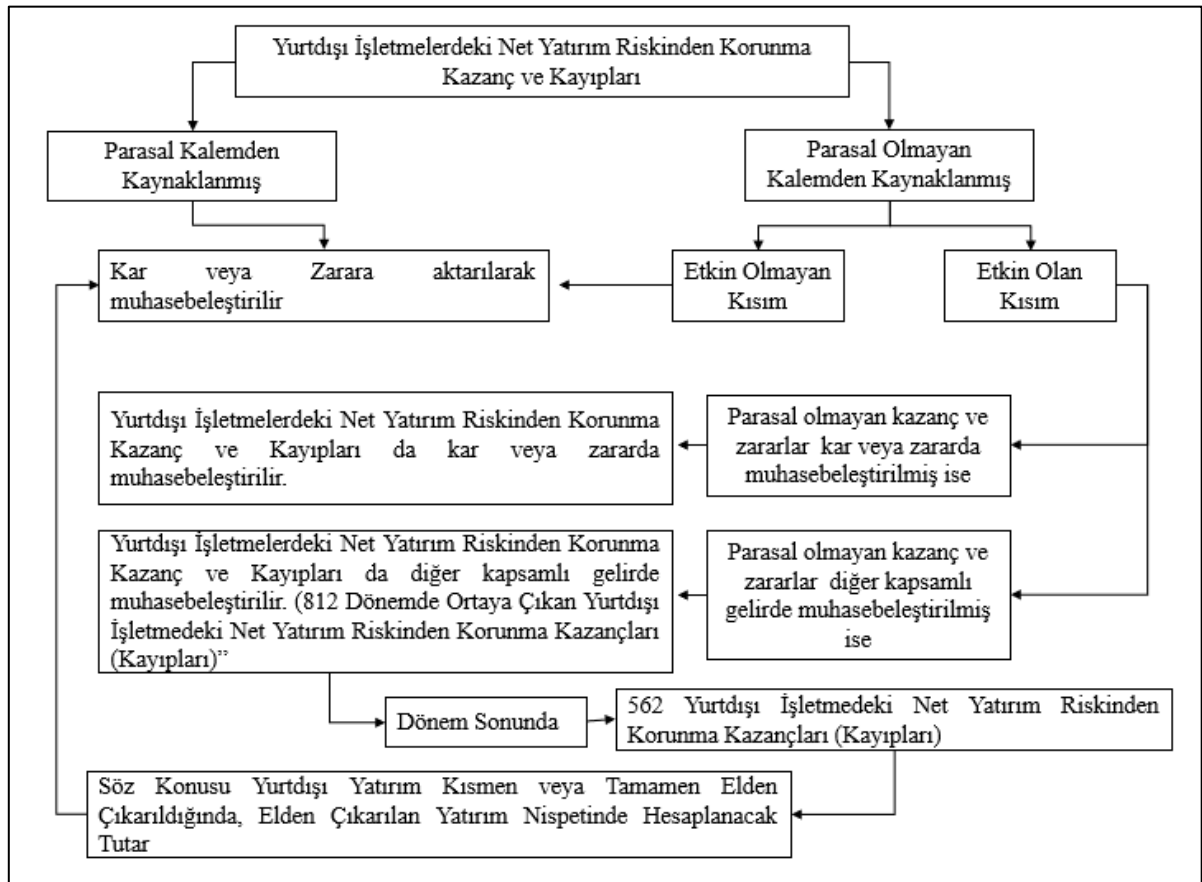
Dönem sonunda “811 Dönemde Ortaya Çıkan Nakit Akış Riskinden Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabının borç veya alacak bakiyesi bilançoya aktarılmak üzere “561 Nakit Akış Riskinden Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabına yansıtılarak kapatılır.

3.2.3. Dönemde Ortaya Çıkan Yurtdışı İşletmelerdeki Net Yatırım Riskinden Korunma Kazanç ve Kayıpları

Parasal kalemlere ilişkin korunma işlemleri ve yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma amacıyla yapılan işlemler, nakit akış riskinden korunma işlemine benzer şekilde muhasebeleştirilir. Korunma amacıyla ortaya çıkan kazanç ya da kayıpların

etkin olarak belirlenen kısmı diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilirken, etkin olmayan kısmı kâr veya zararda muhasebeleştirilir (TFRS 9, md. 6.5.13; TMS 39, md. 102). Net yatırım riskinden korunma işleminden dolayı ortaya çıkan ve kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmiş olan kazanç ya da kayıplar, yurtdışı işletmenin kısmen veya tamamen elden çıkarılması sırasında yeniden sınıflandırma düzeltmesi olarak özkaynaktan çıkarılarak kâr veya zarara aktarılır (TFRS 9, md. 6.5.14; TMS 39, md. 102).

TMS uyumlu taslak hesap planında yurtdışı işletmelerdeki net yatırım riskinden korunma kazanç ve kayıplarının etkin olan kısmının muhasebeleştirilmesi için “812 Dönemde Ortaya Çıkan Yurtdışı İşletmedeki Net Yatırım Riskinden Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabının kullanımı önerilmiştir. TMS 39, TFRS 9 ve taslak hesap planı doğrultusunda söz konusu kazanç ve kayıpların muhasebeleştirilmesine ilişkin süreç Şekil 10’da verilmiştir.

Şekil 10. Yurtdışı işletmelerdeki net yatırım riskinden korunma kazanç ve kayıplarının muhasebeleştirilme süreci

Şekil 10’a göre, yurtdışı işletmelerin net yatırım riskinden korunma kazancının etkin kabul edilebilecek kısmı kapsamlı gelire yansıtılmak üzere bu hesabın alacağına, kayıpların etkin kabul edilecek kısmı ise bu hesabın borcuna kaydedilmek suretiyle muhasebeleştirilir. Dönem sonunda ise “812 Dönemde Ortaya Çıkan Yurtdışı İşletmedeki Net Yatırım Riskinden Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabının borç ya da alacak kalanı “562 Yurtdışı İşletmedeki Net Yatırım Riskinden Korunma Kazançları (Kayıpları)” hesabına aktarılmak suretiyle kapatılır. Söz konusu yurtdışı işletmenin tamamen ya da kısmen elden çıkarılması durumunda ise yeniden sınıflandırma adına nispi tutar özkaynaktan çıkarılarak kâr veya zarara yansıtılır.

3.2.4. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Kazanç ve Kayıplar

Bu hesap grubu, gerçeğe uygun değer farkları diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilen finansal yatırımların dönemde yapılan değerlendirme sonucu gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan farkların kapsamlı gelir tablosunda izlendiği gruptur. Bu amaçla taslak hesap planında “813 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Kazançlar (Kayıplar)” hesabının kullanılması önerilmiştir.

Finansal yatırımların gerçeğe uygun değerlemesi ile dönemde ortaya çıkan gerçeğe uygun değer artışları ilgili finansal yatırım hesabının borcuna karşılık “813 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlara İlişkin Dönemde Ortaya Çıkan Kazançlar (Kayıplar)” hesabının alacak tarafında muhasebeleştirilirken, gerçeğe uygun değer azalışları ise ilgili finansal yatırım hesabının alacak tarafına karşılık bu hesabın borç tarafında muhasebeleştirilir.

Dönem sonunda ise bu hesabın birikimli borç veya alacak bakiyesi bilançoya aktarılmak üzere “563 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar (Kayıplar)” hesabına yansıtılarak hesap kapatılır.

3.2.5. Opsiyonların Zaman Değerinde Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler

Bir opsiyonun zaman değerinin gerçeğe uygun değerindeki değişim, korunan kalemlerle ilgili olduğu ölçüde diğer kapsamlı gelire yansıtılır ve ayrıca özkaynak grubunda ayrı bir hesapta tutar cinsinden izlenir (TFRS 9, md. 6.5.15-b). TMS uyumlu taslak hesap planında, opsiyon sözleşmelerinin gerçek değeri ile zaman değerinin ayrıştırılması ve opsiyonun gerçek değerindeki değişimlerin korunma amacı olarak tanınması durumunda opsiyon sözleşmelerinin zaman değerlerindeki değişimlerin döneme ait olan kısımlarının kapsamlı gelirden izlenmesi için “814 Opsiyonların Zaman Değerinde Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler” hesabı, özkaynak grubunda ayrıca izlenmesi için “564 Opsiyonların Zaman Değerindeki Değişiklikler” hesabı önerilmiştir.

Opsiyon zaman değerinde ortaya çıkan değerlendirme artışları “814 Opsiyonların Zaman Değerinde Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler” hesabının alacağına, azalışlar ise borcuna kaydedilir. Dönem sonunda ise bu hesabın borç veya alacak bakiyesi, “564 Opsiyonların Zaman Değerindeki Değişiklikler” hesabına aktarılarak bilançoya yansıtılmış olur.

Opsiyonların zaman değerinde dönem içinde ortaya çıkan ve diğer kapsamlı gelir tablosunda muhasebeleştirilen tutarların bir kısmının veya tamamının gelecekte geri kazanılamayacağına öngörülmesi durumunda söz konusu geri kazanılamayacak tutar kâr veya zarara aktarılacak suretiyle yeniden sınıflandırılır (TFRS 9, md. 6.5.15-b-iii). Bu açıklama doğrultusunda söz konusu tutarın geri kazanılamayacak olması durumunda, 564 Opsiyonların Zaman Değerindeki Değişiklikler hesabının birikimli bakiyesinin bir kısmı veya tamamı kâr veya zarara aktarılacak suretiyle borç ya da alacak kaydı yapılır.

3.2.6. Forward Sözleşmesinin Forward Bileşeninin Değerindeki Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler

Bir forward sözleşmesinin forward fiyatı ile spot fiyatının ayrıştırılması ve forward sözleşmesinin sadece spot fiyatındaki değişiminin korunma aracı olarak tanımlanması

durumunda bunun, korunma aracı olarak tanımlanan finansal araca ilişkin yapılan tanımlamanın dışında tutulması durumunda forward sözleşmesinin forward unsuruna opsiyonun zaman değerine uygulandığı şekilde işlem yapılır (TFRS 9, md. 6.5.16). Yapılacak bu işlem için TMS uyumlu taslak hesap planında “815 Forward Sözleşmesinin Forward Bileşeninin Değerindeki Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler” hesabının kullanılması önerilmiştir.

Taslağa göre, forward sözleşmelerinde Forward bileşen ile spot bileşenin ayrıştırılması ile spot bileşenin değerindeki değişimin korunma aracı olarak tanımlandığı durumda, forward bileşen değerinde dönem içinde meydana gelen artışlar bu hesabın alacağına, azalışlar ise bu hesabın borcuna kaydedilmek suretiyle muhasebeleştirilir.

Dönem sonunda ise, “815 Forward Sözleşmesinin Forward Bileşeninin Değerindeki Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler” hesabın birikimli bakiyesi “565 Forward Sözleşmesinin Forward Bileşeninin Değerindeki Değişiklikler” hesabına aktarılmak suretiyle bilançoya yansıtılmış olur.

3.2.7. Döviz Bazlı Farkların Değerindeki Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler

Döviz bazlı farkın finansal araçtan ayrıştırılması ve bunun, korunma aracı olarak tanımlanan finansal araca ilişkin yapılan tanımlamanın dışında tutulması durumunda döviz bazlı farka, opsiyonun zaman değerine uygulandığı şekilde işlem yapılır (TFRS 9, md. 6.5.16). Yapılacak muhasebeleştirme işlemi için TMS uyumlu taslak hesap planında artışlar “816 Döviz Bazlı Farkların Değerindeki Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler” hesabının kullanılması önerilmiştir.

Taslağa göre, bir finansal aracın döviz bazlı farkın söz konusu finansal araçtan ayrıştırılması ve bunu koruma aracı olarak tanımlamaması durumunda ortaya çıkan döviz bazlı fark değerlerinde dönem içindeki artışlar “816 Döviz Bazlı Farkların Değerindeki Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler” hesabının alacak tarafında, azalışlar ise bu hesabın borç tarafında muhasebeleştirilir.

Dönem sonunda ise “816 Döviz Bazlı Farkların Değerindeki Dönemde Ortaya Çıkan Değişiklikler” hesabının birikimli bakiyesi “566 Döviz Bazlı Farkların Değerindeki Değişiklikler” hesabına yansıtılarak bilançoya aktarılır.

3.2.8. Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Dönemde Diğer Kapsamlı Gelirde Kaydettikleri Gelir ve Giderlerden Kâr veya Zararda Sınıflandırılacak Paylar

Kâr veya zararda yeniden sınıflandırma yapılmayacak döneme ilişkin gelirlerin kapsamlı gelirden izlenmesi gerektiğinden yukarıda bahsedilmiştir. Bu grup ise özkaynak yöntemi ile değerlendirilen yatırımların daha önceden diğer kapsamlı gelirden kaydedilen kısımlarının yeniden sınıflandırma ile kâr veya zarara aktarılacak paylarının izlenmesi için kullanılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda taslak hesap planında “817 Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Dönemde Diğer Kapsamlı Gelirlerinde Kaydettikleri Gelirlerden (Giderlerden) Kâr veya Zararda Sınıflandırılacak Paylar” hesabı tasarlanmış olup dönem içinde diğer kapsamlı gelir olarak kaydedilen ve daha sonra yapılacak sınıflandırma ile kâr veya zarar tablosuna aktarılacak tutar pozitif ise bu hesaba alacak kaydı yapılırken, negatif olduğunda ise borç kaydı yapılır.

Dönem sonunda ise hesabın birikimli bakiyesi “567 Özkaynak Yöntemi ile Değerlenen Yatırımların Özkaynaklarında Kaydettikleri Gelirlerden (Giderlerden) Kâr veya Zararda Sınıflandırılacak Paylar” hesabına yansıtılarak kapatılır.

3.2.9. Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Diğer Kapsamlı Gelirde Dönemde Kaydedilen Diğer Gelir ve Giderler

Bu grup, kâr veya zararda yeniden sınıflandırılmayacak diğer kapsamlı gelirlerde kaydedilen döneme ait gelir ve giderlerin karşılığı olarak, kapsamlı gelirden muhasebeleştirilen ve tekrar sınıflandırması yapılarak kâr veya zarara aktarılabilecek gelir ve giderlerin izlenmesi için kullanılır. Bu amaç doğrultusunda TMS uyumlu taslak hesap planında “818 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Diğer Kapsamlı Gelirde Dönemde Kaydedilen Diğer Gelirler (Giderler) (±)” hesabının kullanılması önerilmiştir.

Dönem içinde ortaya çıkan ve kâr veya zararda yeniden sınıflandırılacak diğer kapsamlı gelirdeki artış bu hesabın alacağına kaydedilirken, azalışlar hesabın borcuna kaydedilir. Dönem sonunda ise bu hesabın birikimli bakiyesi, bilançoya aktarılmak üzere “568 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Özkaynaklarda Kaydedilen Diğer Gelirler (Giderler) (±)” hesabına yansıtılarak kapatılır.

4. SONUÇ

Dönem içinde ortaya çıkan gelir ve giderlerin bir kısmı gelir tablosunda, bir kısmı ise daha sonraki bir veya birden fazla dönemde işletmeye fayda sağlayacağı düşüncesiyle diğer kapsamlı gelirden sunulmaktadır. Diğer kapsamlı gelir tablosuna yapılacak muhasebe kayıtlarına ilişkin kullanımda olan mevcut tekdüzen hesap planı kapsamında kullanılacak hesap veya hesaplar yer almamaktadır. Ayrıca mevcut tekdüzen hesap planı genel itibarıyla TMS/TFRS gerekliliklerini yerine getirecek ayrıntıda hesap yapılmasına sahip değildir. Bu sebeple KGGK tarafından yapılan çalışmalar doğrultusunda TMS uyumlu hesap planı geliştirilmesi amaçlanmış ve taslak hesap planı oluşturulmuştur.

Bu çalışma, kapsamlı gelir tablosu unsurlarının ilgili standart hükümleri çerçevesinde muhasebeleştirilmesine yönelik taslak hesap planının kullanımı yoluyla yapılacak muhasebeleştirme işlemlerine açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda diğer kapsamlı gelir tablosunun ana unsurları olan “Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacaklar” ile “Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacaklar” gruplarının alt başlıklarına uyumlu olarak taslak hesap planında döneme ait işlemlerin yapılabilmesi için “80-83 Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelirler (Giderler)” hesap grubunda;

- Kâr veya zararda yeniden sınıflandırılmayacak döneme ilişkin diğer kapsamlı gelirler,
- Kâr veya zararda yeniden sınıflandırılacak döneme ilişkin diğer kapsamlı gelirler,
- Kâr veya zararda yeniden sınıflandırılacak diğer kapsamlı gelir unsurlarına ilişkin yeniden sınıflandırma düzeltmeleri ve
- Diğer kapsamlı gelirlere yönelik diğer düzeltmeler şeklinde alt gruplar oluşturulmuştur.

Oluşturulan bu gruplardan yeniden sınıflandırma düzeltmeleri ile diğer düzeltmeler geçici hesap grupları niteliğinde olup kapsamlı gelir tablosu oluşturulduğunda bu gruptaki hesaplar kapsamlı gelir tablosunun ana unsurlarını oluşturan “80 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelirler (Giderler)” ve “81 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Döneme İlişkin Diğer Kapsamlı Gelirler (Giderler)” hesap gruplarına aktarılarak bu hesap gruplarındaki birikimli bakiyeler TFRS’yi uygulayan işletmelerle sınırlı olmak kaydıyla bilanço karşılığı olan “56 Kâr veya Zararda Yeniden Sınıflandırılacak Özkaynaklarda Kaydedilen Birikmiş Gelirler (Giderler)” hesap grubuna aktarılarak kapatılır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N. (2007). Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Uygulanma Süreci: Sorunlar, Çözüm Önerileri. *Mali Çözüm Dergisi*, (80), 101-117.
- Aygören, H., ve Kurtcebe, E. (2019). Türev Finansal Araçların Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (84), 1-16.
- Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı
- Çetinoğlu, T., ve Tutkavul, K. (2013). Aracı Kurumlarda Kapsamlı Gelirin Raporlanması ve Faaliyet Sonuçlarına Etkisinin İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38), 143-170.
- Gökgöz, A. (2013). Diğer Kapsamlı Gelirler ve Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (57), 23-38.
- Kaplanoğlu, E. (2014). TMS-TFRS Çerçevesinde Diğer Kapsamlı Gelirler ve Muhasebe Uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (63), 75-92.
- Kılıç, M. (2019). Borsa İstanbul Şirketlerinin Kapsamlı Gelir Raporlama Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Yaşar University*, 14(54), 127-140.
- Oğuz, M., ve Akay, H., (2016). Diğer Kapsamlı Gelir, Unsurları ve Muhasebeleştirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (36-1), 465-500.
- Özdemir, F. S., ve Varıcı, İ. (2015). Tms 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı Kapsamında Kıdem Tazminatı Müessesesi ve Muhasebe Kayıtları: İlk Geçiş Yönüyle Örnek İşletme Uygulaması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(29), 159-189.
- Özerhan, Y., ve Yanık, S. (2012). *Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları*. Türkiye Finansal Raporlama Standartları, Ankara, Türmob Yayınları.
- Tuğay, O., ve Arısoy, K. (2020). Finansal Araçların Tms/Tfrs ve Bobi Frs Çerçevesinde Muhasebeleştirme Esaslarının Karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 563-577.
- Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve (2018 Sürümü)
- Türkiye Finansal Raporlama Standartları TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar
- Türkiye Finansal Raporlama Standartları TFRS 9 Finansal Araçlar
- Türkiye Muhasebe Standartları TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu
- Türkiye Muhasebe Standartları TMS 16 Maddi Duran Varlıklar
- Türkiye Muhasebe Standartları TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar
- Türkiye Muhasebe Standartları TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri
- Türkiye Muhasebe Standartları TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar
- Türkiye Muhasebe Standartları TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum
- Türkiye Muhasebe Standartları TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar
- Türkiye Muhasebe Standartları TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme
- <https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/9190/Elektronik-Finansal-Raporlama> (Erişim Tarihi: 08.11.2021)

ANALİTİK HİYERARŞİ PROSES İLE ÜNİVERSİTE TERCİHİNİ ETKİLEYEN KRİTERLERİN BELİRLENMESİ: SDÜ ÖRNEĞİ¹

Geliş Tarihi : 07.04.2022

Dr. Ökkeş YILMAZ²

Kabul Tarihi : 23.05.2022

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Özet

Bu çalışmada, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık Yönetimi bölümünü tercih eden öğrencilerin bu bölümü tercih ederken etkisinde kaldıkları faktörler ve bu faktörlerden en etkili olanının belirlenmesi amaçlanmıştır. Faktörler, Sağlık Yönetimi bölümü öğrencilerinin birinci ve ikinci öğretiminde okuyan 1. ve 2. Sınıf öğrencilerle yüz yüze yapılan görüşmeler neticesinde belirlenmiştir. Bu faktörlerin belirlenmesinde karar vermek amacıyla Analitik Hiyerarşi Prosesi kullanılmıştır. Analitik Hiyerarşi Proses yöntemi bir karar verme tekniği olarak, objektif ve subjektif değerlendirme kriterlerini dikkate alması ve çok sayıda kritere göre önem ağırlıklarının belirlenmesinden dolayı tercih edilmiştir. Belirlenen kriterlere göre Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık Yönetimi bölümünü tercih eden öğrencilerin daha çok hangi faktörlerin etkisinde kaldıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Tercihi, Çok Kriterli Karar Verme, Analitik Hiyerarşi Prosesi.

Jel Kodları: C02, I21.

DETERMINATION OF CRITERIA AFFECTING UNIVERSITY PREFERENCE BY THE ANALYTIC HIERARCHY PROCESS: SDU EXAMPLE

Abstract

In this study, it is aimed to determine the criteria which is effective and the most effective criterion when students choose Suleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Health Administration. These criteria were determined as a result of face to face interviews with the students who study at the first and second grade of Health Administration Department. Analytic Hierarchy Process was used to decide at the determination of these criteria. Analytic Hierarchy Process was preferred as a technique of decision because of considering objective and subjective evaluation criteria and determining according to many criteria of importance value. According to the determined criteria, it is tried to determine which criteria are more effective among students who choose Suleyman Demirel University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Health Administration.

Keywords: University Preference, Decision with Multi Criteria, Analytic Hierarchy Process.

Jel Codes: C02, I21.

¹ Bu çalışma Dr. Ökkeş YILMAZ tarafından hazırlanan “Öğrencilerin Üniversite Tercihini Etkileyen Kriterlerin Belirlenmesinde Analitik Hiyerarşi Proses Uygulaması ve Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Dr., ORCID Bilgisi: 0000-0001-9638-9425, İşletme Bölümü, yilmazokkes27@gmail.com

1.GİRİŞ

Eğitim; doğumdan ölüme kadar, hayat boyu süren ve hayatı şekillendiren, insanı topluma faydalı bireyler haline getiren, bireyleri ve toplumları doğrudan etkileyen bir süreçtir, bu süreçte iyi yetiştirilememiş nesiller toplumları hep olumsuz etkileyecektir. Yine toplumların gelişmişlik seviyesinin en iyi göstergelerinden biri eğitimidir. Aileyle başlayan ilköğretim okullarıyla devam eden eğitim sürecinin en üst basamağında yer alan kurumlar ise üniversitelerdir. Üniversiteler toplumların ve ülkelerin gelişimi için önemli kurumlardır. Ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişiminde çok önemli katkıları bulunmaktadır. Bu önemli kurumların öğrenciler tarafından tercihi de önemli bir konudur. Üniversite sınavlarına giren öğrenciler tercih aşamasında; aile ve çevre, üniversitenin prestiji, üniversitenin yaşadığı çevreye yakınlığı ve sevilen bir meslek gibi birçok faktörün etkisinde kalarak tercihlerini yapmaktadırlar. Bu durum öğrencileri karar verme aşamasında zorlamaktadır ve bu konuda karar verme işi zor bir hal almaktadır.

İnsanlar problemlerin çözümünde çoğu zaman farklı yargılarla hareket edebilmektedir. Bu yargılar çoğu zaman karar vermede etkin ve verimli bir karar sürecini belirleyebilmektedir. Kişilerin bir karar problemi karşısında çoğunlukla öncelikleri farklı olabilmektedir. Bu tür karar seçeneğinin çok olduğu zamanlarda Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden yararlanılabilir. Bu tür daha etkin karar verme problemlerinde kullanılan tekniklerden biri de AHP (Analitik Hiyerarşi Proses) yöntemidir. Analitik Hiyerarşi Sürecinde objektif ve subjektif kriterler bir arada kullanılabilir. Alternatif ve kriterlerin sıralanması gibi birçok karar probleminde kullanılan bir yöntemdir.

Bu çalışmada, öğrencilerin üniversite sınavları sonrasında tercihlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla çok kritere göre değerlendirme yapıldığından dolayı, Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) kullanılmış, öğrencilerin üniversite tercihini etkileyen kriterlerin karşılaştırılması yapılmış ve sonuçları açıklanmıştır. Uygulama sonucunda elde edilen sonuçların yorumuna yer verilmiştir.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde AHP yöntemi kullanılarak yapılmış olan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu bölümde AHP yöntemiyle yapılmış çalışmalardan bazı örneklere yer verilmiştir.

İç ve Yurdakul (2000) makalede, AHP ile bankalarda kredi değerlendirmesi için bir model geliştirmişlerdir. Çalışmada kriterlere, kendi grupları içerisinde ikili karşılaştırma matrisleri uygulanarak kriterlerin ağırlık puanları hesaplanmıştır. Elde edilen değerlerden sonra genel değerlendirme yapılarak, toplam puan hesabı yapılmıştır (İç ve Yurdakul, 2000, s. 1-14).

Dağdeviren, Sarıççek ve Yüzügüllü (2001), çalışmalarında AHP yöntemi ile tedarikçi seçimine yönelik bir uygulama yapılmıştır. İşletmede karar açısından çok ölçüt olduğundan, problemin çözümü AHP ile yapılmıştır (Dağdeviren vd., 2001, s. 32-49).

Yaralıoğlu (2001), çalışmasında Performans değerlendirme sürecinde Analitik Hiyerarşi Prosesi kullanmıştır. Bir model oluşturularak belirlenen kriterler ile performans değerlendirmesi yapılmıştır (Yaralıoğlu, 2001, s. 129-142).

Kocakoç (2003), çalışmasında VZA (Veri Zarflama Analizi) uygulamasında ağırlıkların belirlenmesinde AHP'yi kullanmıştır. Çalışma, ağırlık kısıtlamalı Veri Zarflama Analizi ve ağırlık kısıtlamasız Veri Zarflama Analizi olarak ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar birbiriyle karşılaştırılarak yorumlanmıştır (Kocakoç, 2003, s. 1-12).

Eraslan ve Algün (2005), çalışmada performans değerlendirmede kullanılan tekniklerin etkinlikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla AHP yöntemi kullanılarak, kullanılan yöntemlerden kaynaklanan sorunların giderilmesine yönelik bir çalışma yapılmıştır (Eraslan ve Algün, 2005, s. 95-106).

Özveri (2006), çalışmasında maksimum anlama yöntemi ile grup kararlarının sıralanması üzerinde çalışmıştır. Çalışmada, AHP temeline dayanan ve grup kararlarında maksimum anlaşmayı sağlayan Maksimum Anlaşma Yöntemi ele alınmıştır. İlk olarak, AHP ile temel kavramları ve ardından, AHP ile grup kararı ilişkisi açıklanmıştır. Uygulama bölümünde ise Maksimum Anlaşma Yöntemi bir örnek yardımı ile açıklanmış ve grup kararlarının çözümüne getirdiği yaklaşım vurgulanmıştır (Özveri, 2006, s. 380-391).

Saaty, Peniwati ve Shang (2007), çalışmalarında doğrusal programlama ve Analitik Hiyerarşi Proses birlikte kullanılmıştır. Bir işyerinde çalışan adayların, hangi alanlarda çalışmasının daha uygun olacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Her bölüm için farklı değerlendirme kriterleri kullanılarak uygun seçim yapılmaya çalışılmıştır (Saaty, Peniwati ve Shang, 2007, s. 1041-1053).

Özden (2008), çalışmasında Analitik Hiyerarşi Proses Yöntemiyle ilkökul seçimini ele almıştır. Alternatifler ve kriterler belirlenerek AHP uygulaması yapılmıştır. Sonuç olarak en iyi eğitim sağlayan ilkökul seçimi yapılmaya çalışılmıştır (Özden, 2008, s. 299-320).

Yetim (2008), çalışmada matematik öğretmenliğini seçen öğrencilerin, bu bölümü seçerken hangi faktörlerin etkisinde kalarak tercih yaptıkları araştırılmıştır. Bu araştırma sürecinde yedi ana faktör belirlenmiştir. AHP yöntemi ile uygulama yapılarak tercih sürecini etkileyen faktörler arasındaki bağlantı incelenmiştir (Yetim, 2008, s. 589-606).

Adıgüzel, Çetintürk ve Er (2009), AHP ile Antalya'da faaliyet gösteren 6 otel işletmesinin müşterilerce tercihini incelemiştir. Belirlenen kriterle Analitik Hiyerarşi Proses uygulaması yapılmış ve tercih edilebilecek öncelikli otel belirlenmeye çalışılmıştır (Adıgüzel vd., 2009, s. 17-35).

Güngör ve arkadaşları (2010), Türkiye'deki il olabilecek ilçelerin belirlenmesine yönelik bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada, AHP genel olarak açıklanmış ve AHP uygulama yöntemi olarak uygulanmıştır (Güngör vd., 2010, s. 2-16).

Baldemir, Bakan ve Kılıç (2012), Muğla Üniversitesinde yeni fakülteler kurulması durumunda hangi ilçelerin bu fakülteler için uygun olacağı konulu bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada uygulama yöntemi olarak AHP kullanılmıştır. Uygulama sonucunda yeni kurulacak Ziraat ve Orman fakülteleri için Fethiye ilçesinin uygun olacağı sonucu elde edilmiştir. Turizm fakültesi için Bodrum elde edilirken, Veteriner fakültesi için Muğla merkez ilçenin en uygun olduğuna karar vermişlerdir (Baldemir, Bakan ve Kılıç, 2012).

Ouma ve Tateishi (2014) çalışmalarında, halka dayalı taşkın haritalaması hazırlamayı amaçlamışlardır. Büyüyen kentsel alanlarda sel risklerini tahmin etmek ve büyüklüğünü modellemek için Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ve Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) teknikleri kullanılmıştır (Ouma ve Tateishi, 2014, s. 1515-1545).

Arof (2015), bu makalede deniz taşımacılığı araştırmalarında birleştirilmiş Delphi ve AHP yöntemi kullanılmıştır. Anket uygulaması ile 2004-2014 yılları arası deniz taşımacılığı belirlenen kriterlerle incelenmiş ve yol gösterici olması amaçlanmıştır (Arof, 2015, s. 73-82).

Widianta (2017) ve arkadaşları bu çalışmada, çalışanları bir şirkette uygun bir pozisyona yerleştirmede doğru karar yönetimini ve yönetim kalitesinin iyileştirilmesi üzerine etkisini incelemiştir. Çalışan yerleştirmede doğruluğu artırmak için Karar Destek Sistemi

(DSS) kullanılmış ve çok kriterli karar vermede dört yöntemi karşılaştırılmıştır. TOPSIS, SAW, Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ve PROMETHEE önceden belirlenmiş kriterlere göre personel yerleştirme uygulaması için kullanılarak yöntemlere göre karşılaştırma yapılmıştır (Widianta, 2017).

Wang (2020) ve arkadaşları, önerilen bir tanımlanmış güvenli sağlık hizmetlerinde IOHT tabanlı cihazların güvenlik özelliklerini değerlendirmek için Analitik Hiyerarşik Süreci (AHP) ve TOPSIS tekniklerini uygulamışlardır. İlk aşamada ağırlıklar AHP yöntemi kullanılarak elde edilmiş ve ikinci aşamada TOPSIS yöntemi kullanılarak güvenlik kriterlerine göre alternatiflerin güvenlik değerlendirmesi yapılmıştır (Wang vd., 2020).

Akdeniz (2021) çalışmada hizmet kalitesi ekseninde öğretmenlerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada 2021 yılı verileri kullanılmış ve belirlenmiş olan kriterler AHP ile ağırlıklandırılmıştır (Akdeniz, 2021, s. 46-54).

Arslan, Solmaz ve Usluer (2021), bu çalışmada çevre kirliliğine neden olan faktörler arasında gemilerin rutin operasyonlarından kaynaklanan ve buna neden olan olaylar incelenmiştir. Çevre kirliliği Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi kullanılarak incelenmiş ve çevre kirliliğine nedenleri tespit edilmeye çalışılmıştır (Arslan, Solmaz ve Usluer, 2021, s. 39-52).

Balkaya, Avcı ve Aladağ (2021), çalışmada mühendislik bölümü mezunlarının iş bulma süreci araştırılmıştır. Kriter olarak, “ücret, iş bulma süresi ve nitelik uyumsuzluğu” belirlenmiştir. Ağırlıklar AHP ile hesaplanmış ve PROMETHEE yöntemi ile uygulama yapılmıştır (Balkaya, Avcı ve Aladağ, 2021, s. 513-527).

Babacan (2021) çalışmasında, Cumhuriyet Üniversitesinden ve Gazi Üniversitesinden 400 son sınıf öğrencisinin üniversite seçimini hangi faktörlerin etkisinde yaptıklarını araştırmıştır. Çalışmada Analitik Hiyerarşi Prosesi kullanılmış ve belirlenmiş olan kriterlerin ağırlıkları belirlenmiştir (Babacan, 2021, s. 91-98).

Kurnia (2021) çalışmasında, en iyi öğrenci seçimi amacıyla öğrenci karar sistemi oluşturmayı amaçlamıştır. Çalışmada ağırlıklar için AHP kullanılırken, AHP ve SAW yöntemleri kombine edilmiştir (Kurnia, 2021, s. 164-172).

Kurniawan ve Roestam (2021), AHP kullanılarak en iyi öğretmen seçimi yapılması amaçlanmıştır. Pedagojik, Kişilik, Sosyal ve Mesleki kriterler gibi kriterler belirlenerek, alternatifler üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca en iyi öğretmeni seçiminde doğruluğu artırmak için C4.5 algoritma yöntemi kullanılmıştır (Kurniawan ve Roestam, 2021, s. 600-612).

Özarpa, Kınacı ve Avcı (2021) çalışmalarında, toplu taşımada kent içi taşıma sistemleri üzerine çalışmışlardır. Kullanılan kriterlerin faktör ağırlıklandırması AHP ile yapılmış ve PROMETHEE yöntemi ile uygun alternatif belirlenmeye çalışılmıştır (Özarpa, Kınacı ve Avcı, 2021, s. 995-1006).

Rahmayanti, Meuthia, Albin ve Hafizh (2021). Bu çalışmada, Merkezi İstatistik Ajansı'nın verilerine ve Regency Endüstriyel Kalkınma Planı hakkındaki uzman görüşüne dayanarak Padang Pariaman Regency, Batı Sumatera, Endonezya'daki lider endüstrinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırmada nitel ve nicel teknikler beraber kullanılmış ve uzman görüşüne yer verilmiştir. Çalışmada, ağırlıkları hesaplamak için Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ve öncelik sırasını belirlemek için İdeal Çözüme Benzerlik (TOPSIS) kullanılmıştır (Rahmayanti, Meuthia, Albin ve Hafizh, 2021, s. 115-124).

Saçan ve Eren (2021), çalışmalarında sosyal medyada sunulan reklam türlerinin doğru stratejilerle yapılması üzerinde çalışmışlar ve reklamların hedef kitleye göre seçilmesini amaçlamışlardır. Çalışma bankacılık sektöründe uygulanmıştır. Kriterler ANP ve AHP ile ağırlıklandırılmıştır. TOPSIS ve PROMETHEE ile sıralama yapılmıştır. Elde edilen sonuçların tutarlı olduğu ifade edilmiştir (Saçan ve Eren, 2021, s. 721-738).

Ulusoy ve Gürbüz (2021), Beyaz eşya sektöründe firmaların uyguladığı fiyatlar değerlendirilmiştir. Anketler yapılarak fiyatlandırma konusu araştırılmıştır. Ardından AHP ile uygulama yapılarak, sonuçlar analiz edilmiştir (Ulusoy ve Gürbüz, 2021, s. 1-11).

Yorulmaz ve Yanık (2021), Gemi kaptanlarında bulunması gereken yöneticilik kriterlerinin belirlenmesini amaçlamışlardır. Araştırmalar sonucu kriterler belirlenmiş ve AHP ile değerlendirme yapılmıştır. Sonuç olarak gemi kaptanlarının yönetici kriterleri arasında en çok ağırlığa sahip olan kriter “tecrübe” olarak ifade edilmiştir (Yorulmaz ve Yanık, 2021, s. 53-66).

Maulana ve Fitri (2022), hayatımızda artık günlük hayattan ayrı tutulamayan online alışveriş mağazaları ve güvenli alışveriş üzerine bir çalışma yapmışlardır. Çalışma ile en çok ziyaret edilen ve talep gören online alışveriş mağazasının seçimi belirlenmeye çalışılmıştır. Yöntem olarak AHP kullanılmıştır. Online alışveriş mağazalarının ziyaret edildiği ve yoğun talep gördüğü ifade edilmiştir (Maulana ve Fitri, 2022).

Mustika vd. (2022). İnsan kaynakları departmanı için çalışan performansının değerlendirilmesi üzerine bir konu ele alınmıştır. Karar destek sistemi olarak AHP yöntemi kullanılmıştır. Analitik Hiyerarşi Proses ile elde edilen sonuçlarla çalışan performansının değerlendirilmesinin daha kolay ve yararlı olacağı ifade edilmiştir (Mustika vd., 2022).

Ochoa-Ortiz, Cruz-Mejia ve Mejia (2022), bu çalışmada, AHP ve Grand Prix modeli ile yedi yenidoğan ventilatör seçeneği arasından, farklı değişkenler kullanılarak en iyi yenidoğan ventilatörü seçmek amaçlanmıştır. Her iki yöntemi için de sonuçlar elde edilmiştir. AHP tarafından daha iyi bir performans sunan ventilatörün COVID-19 adlı mevcut salgında yaygın olarak kullanılan SynoVent E5 olduğu elde edilirken, Büyük Ödül modeli ile en iyi seçeneğin Humming Vue ventilatörü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ochoa-Ortiz, Cruz-Mejia ve Mejia, 2022, s. 383-403).

Pathak, Kumar ve Patel (2022), tedarik zincirinde verimlilik üzerine yapılmış olan çalışmada kriterler belirlenmiş ve AHP ile uygulama yapılmıştır. Tedarikçinin önceliklerine göre değerlendirme yapılmış ve elde edilen sonuçlar sıralanmıştır (Pathak, Kumar ve Patel, 2022, s. 969-979).

3.METODOLOJİ

Çalışmada, öğrencilerin üniversite sınavları sonrasında tercihlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla çok kritere göre değerlendirme yapıldığından dolayı, Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) kullanılmıştır. SDÜ Sağlık Yönetimi bölümünde okuyan 1. ve 2. Sınıf öğrencilere, belirlenmiş olan 6 kriter için anket uygulanmış ve öğrencilerin üniversite tercihini etkileyen kriterlerin karşılaştırılması AHP ile yapılarak sonuçları açıklanmıştır.

3.1.Analitik Hiyerarşi Proses (AHP)

AHP, karar problemi tanımlandığında, karar problemine etkisi olan kriterlerin yüzde oranlarını belirleme ve alternatifleri sıralama tekniği şeklinde ifade edilebilir. AHP ilk olarak 1971 yılında Thomas L. Saaty'nin olasılık problemlerinde kullanılmasıyla ortaya çıkmış ve 1970'li yılların sonuna doğru genel olarak tamamlanmıştır (Yaralıoğlu, 2001, s. 131).

AHP, karmaşık karar verme problemlerinde problemin hiyerarşik olarak gösterimini sağlar. Analitik Hiyerarşi Proses karar verme problemlerinde süreci kolaylaştırır. Karar probleminin tanımlanmasına ve anlaşılmasına katkı sağlar. Karar sürecinde objektif ve sübjektif kararların sürece katılımına olanak sağlar. Grup kararı almak gerektiğinde kullanılabilir.

Analitik Hiyerarşi Proses kriterlerin önem düzeylerinin belirlenmesinde ikili karşılaştırmalar yapar. İkili karşılaştırmalar AHP' nin en önemli kısmıdır (Oğuzlar, 2007, s. 125). Analitik Hiyerarşi Proses yöntemi; tamsayı programlama, dinamik ve hedef programlama ve benzer yöneylem teknikleriyle beraber kullanılabilir.

3.2. Ahp'nin Aşamaları

1.Aşama: Karar Probleminin Tanımlanması ve Hiyerarşinin Kurulması.

AHP'de birinci aşama olarak karar probleminin amacı belirlenir. Ardından amacı etkileyen faktörler belirlenir (Dağdeviren vd., s. 2004, 132).

2.Aşama: Faktörler Arası Karşılaştırma Matrisi Oluşturulur.

AHP'nin ikinci aşamasını karşılaştırmalı yargılar veya ikili karşılaştırmalar oluşturur. Kriter ve alt kriterler arasındaki önem derecelerine ait ikili karşılaştırma matrisleri oluşturulur (Oğuzlar, 2007, 125). Faktörler arası karşılaştırma matrisinin boyutu $n \times n$ dir.

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \cdots & a_{1n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix}$$

Faktörlerin kendisi ile karşılaştırıldığı matris bileşenleri $i = j$ olduğunda 1 değerini alır. Faktörler arası karşılaştırma her bir faktör için karşılıklı yapılmaktadır (Yaralıoğlu, 2001, 132). Matrisdeki karşılaştırma işlemleri için tablo-1 de verilen önem skalası değerleri kullanılır. Farklı kriterlerin karşılaştırılması sonucunda tablo-2 de verilen matris oluşmaktadır (Güngör vd., 2010, s. 5). İkili karşılaştırmada terimler kriterlerin birbirine göre önem düzeyini göstermektedir.

Tablo 1: Önem skalası

Önem Derecesi	Tanım
1	Eşit Önemli
3	Birinin diğerine göre çok az önemli olması
5	Kuvvetli derecede önemli
7	Çok kuvvetli derecede önemli
9	Aşırı derecede önemli
2,4,6,8	Ara değerler

Kaynak: (Saaty, T., L., 1980, 54).

Tablo 2: Kriterler için ikili karşılaştırma matrisi

i	J		
	Kriter-1	Kriter-2	Kriter-n
Kriter-1	w1/w1	w1/w2	w1/wn
Kriter-2	w2/w1	w2/w2	w2/wn
...
Kriter-n	wn/w1	wn/w2	wn/wn

Kaynak: (Saaty, T., L., 1990, 4).

Karşılaştırmalar, matrisin ana köşegeninin üzerindeki değerler için yapılmaktadır. Köşegenin altındaki değerler için aşağıdaki formülden yararlanılır.

$$a_{ji} = \frac{1}{a_{ij}} \quad (1)$$

Karşılaştırma matrislerinde aritmetik ortalama kullanılabileceği gibi geometrik ortalama da kullanılabilir.

3.Aşama: Faktör Yüzdeleri Önemleri Belirlenmektedir.

Karşılaştırma matrisindeki faktörlerin yüzde önemlerini belirlemek amacıyla karşılaştırma matrisinin sütun vektörlerinden yararlanılmaktadır (Yaralıoğlu, 2001, 133). Aşağıda bu vektör ve Y sütun vektörlerinin hesaplanmasında kullanılan formül verilmiştir.

$$Y_i = \begin{bmatrix} y_{11} \\ y_{21} \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ y_{n1} \end{bmatrix}$$

$$y_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}} \quad (2)$$

Y sütun vektörleri elde edildikten sonra bu vektörler matris olarak yazıldığında, T matrisi oluşacaktır.

$$T = \begin{bmatrix} t_{11} & t_{12} & \cdots & t_{1n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ t_{n1} & t_{n2} & \cdots & t_{nn} \end{bmatrix}$$

T matrisi kullanılarak, faktör yüzde önem ağırlıkları (w_i) elde edilir. Daha sonra öncelik vektörü yani W sütun vektörü oluşturulur. Bu aşamalarda kullanılan formül aşağıda verilmiştir.

$$w_i = \frac{\sum_{j=1}^n t_{ij}}{n} \quad (3) , \quad W = \begin{bmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ w_n \end{bmatrix}$$

W sütun vektörü aşağıda açıklanan şekliyle de elde edilebilir. Saaty'ye göre; Analitik Hiyerarşi Proses yönteminde öncelik sırasını belirlemek için özdeğer ve özvektör kullanılır. Öncelikleri belirleyen özvektör, özdeğerlerin enbüyüğüne karşılık gelmektedir. Göreli önemleri bulmak için aşağıda belirtilen aşamaların sırasıyla yapılması yeterlidir (Yetim, 2008, 594):

1. Aşama: Karşılaştırma matrisinin kuvvetleri alınır. A karşılaştırma matrisinin karesi alınmaktadır.

2. Aşama: Satır toplamları hesaplanarak, her satır toplamı genel toplama bölünür ve normalleştirme yapılır. Normalleştirilmiş değerler kriterlerin göreceli önem değerlerini vermektedir. Bu vektör;

$$W = (w_1, w_2, w_3, \dots, w_n)$$

şeklindedir.

$W = (w_1, w_2, w_3, \dots, w_n)$ öncelik vektörü kullanılarak W^* matrisi elde edilir ve A karşılaştırma matrisi ile W^* matrisi arasındaki farka bakılır. Bu fark karşılaştırma matrisinin tutarsızlığında çok büyük boyutlarda olmaktadır. W^* matrisinin elde edilişi aşağıda gösterilmiştir.

$$W^* = \begin{pmatrix} w_1/w_1 & w_1/w_2 & \cdot & \cdot & \cdot & w_1/w_n \\ w_2/w_1 & w_2/w_2 & \cdot & \cdot & \cdot & w_2/w_n \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ w_n/w_1 & w_n/w_2 & \cdot & \cdot & \cdot & w_n/w_n \end{pmatrix}$$

3. Aşama: Devam eden adımdaki satır toplamları arasındaki fark çok küçük olduğunda hesaplama işlemi sonlanır.

4. Aşama: Faktör Kıyaslamalarındaki Tutarlılık Ölçülür.

Faktörler arasındaki karşılaştırmalarda tutarlılık olup olmadığını anlamak için tutarlılık oranı hesaplanmaktadır (Dağdeviren vd. 2004, s. 133). Tutarlılık Oranı (CR), hesaplamasının temelinde faktör sayısı ve temel değer (λ) bulunmaktadır (Yaralıoğlu, 2010, 47). λ hesaplanırken A ile W matrisleri çarpılarak D sütun vektörü oluşturulur.

$$D = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nn} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ w_n \end{pmatrix}$$

Değerlendirme faktörlerinin temel değeri (E), D ve W sütun vektörlerinin bölümünden elde edilmektedir. Bu değerlerin aritmetik ortalaması ise karşılaştırmaya ilişkin temel değeri (λ_{max}) verir.

$$E_i = \frac{d_i}{w_i} \quad (i = 1, 2, \dots, n) \quad (4)$$

$$\lambda_{max} = \frac{\sum_{i=1}^n E_i}{n} \quad (5)$$

Bir sonraki işlem Tutarlılık Göstergesinin (CI) hesaplanması adımdır. Daha sonra ise, Tutarlılık Göstergesi Rassallık Göstergesine bölünerek Tutarlılık Oranı (CR) hesaplanır. CR değeri 0.10 dan küçük ise karşılaştırmalar tutarlı iken, CR değeri 0.10' dan büyük ise kararların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini gösterir.

$$CI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1} \quad CR = \frac{CI}{RI} \quad (6)$$

Tablo 3: Rassallık göstergeleri (RI)

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
RI	0	0	0,58	0,9	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49	1,51	1,48	1,56	1,57	1,59

Rassallık göstergeleri 15 boyutlu matrislere kadar hesaplanabilir (Güngör vd, 2010).

5.Aşama: Her Bir Faktörün, Karar Noktasındaki Yüzde Önem Dağılımlarının Belirlenmesi.

Karşılaştırma işlemlerinin ardından, $m \times 1$ boyutlu ve değerlendirilen faktörün karar noktalarına göre yüzde dağılımlarını ifade eden S sütun vektörleri elde edilmektedir (Yaralıoğlu, 2010, s. 49).

6.Aşama: Karar Noktaları Sonuç Dağılımının Elde Edilmesi

S sütun vektörleri kullanılarak K karar matrisine ulaşılır. K matrisi $m \times n$ boyutludur. K matrisi aşağıda gösterilmiştir.

$$K = \begin{bmatrix} s_{11} & s_{12} & \dots & s_{1n} \\ s_{21} & s_{22} & \dots & s_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ s_{m1} & s_{m2} & \dots & s_{mn} \end{bmatrix}$$

Sonuç olarak karar matrisi ile W sütun vektörü çarpılarak L sütun vektörüne ulaşılır. L sütun vektörü yüzde dağılımı gösterir. L sütun vektörünün elemanlarının toplamı 1 olmaktadır. Bu dağılım ise karar noktalarının önem sırasını ifade eder (Yaralıoğlu, 2010, 49).

$$L = \begin{bmatrix} s_{11} & s_{12} & \dots & s_{1n} \\ s_{21} & s_{22} & \dots & s_{2n} \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ \cdot & & & \cdot \\ s_{m1} & s_{m2} & \dots & s_{mn} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} w_1 \\ w_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ w_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} l_{11} \\ l_{21} \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ l_{m1} \end{bmatrix}$$

4.UYGULAMA

4.1. Uygulama Probleminin Tanımlanması

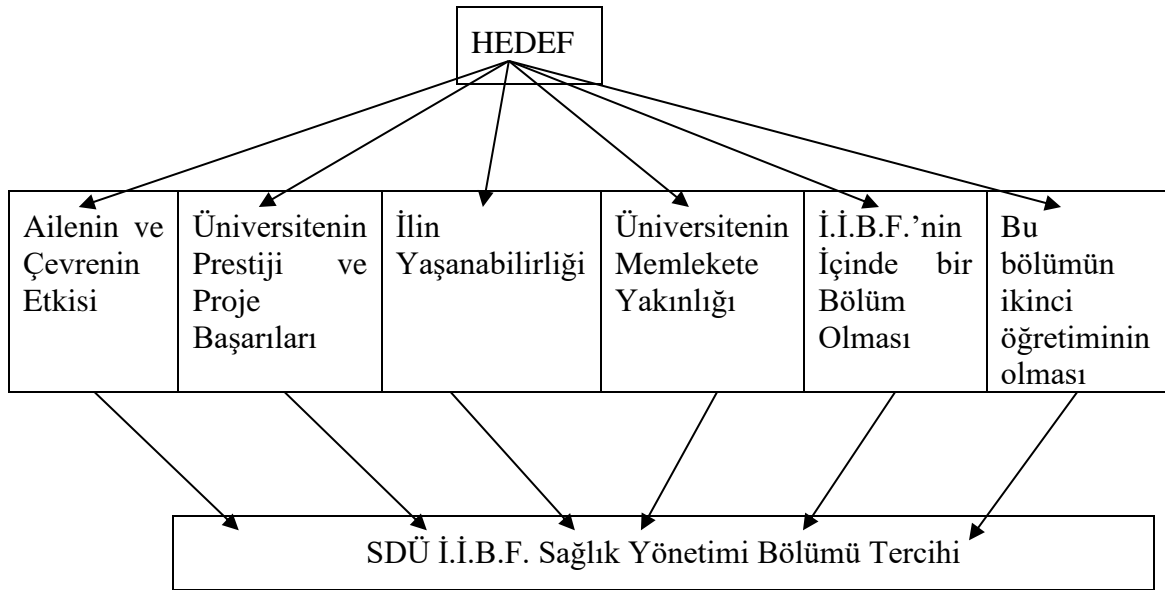
Bu çalışmada, Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F Sağlık Yönetimi bölümünü tercih eden öğrencilerin bu bölümü tercih ederken etkisinde kaldıkları kriterler ve bu kriterlerden en etkili olanının belirlenmesi amaçlanmıştır. Belirlenen kriterlerin her birinin

SDÜ Sağlık Yönetimi Bölümünü tercihte farklı derecede veya eşit derecede etkileri olabileceğinden faktörler arasındaki bağlantının AHP ile incelenmesi gerektiği düşünülmüştür. AHP metodunu kullanmaktaki amaç çalışmadaki 6 kriterin hedef düşünülerek birbirine göre üstünlüklerini (önceliklerini) belirlemektir.

Uygulama probleminde kriterlerin belirlenmesi aşamasında; Sağlık Yönetimi bölümü 1. ve 2. öğretim öğrencilerinin 1. ve 2. sınıflarında eğitim-öğretime devam eden öğrencilerle yüz yüze görüşülmüştür. Öğrencilerin SDÜ Sağlık Yönetimi bölümünü tercih etmelerinde etkili olan faktörlerle ilgili olarak tartışılmış ve yüz yüze yapılan bu görüşmelerin sonucunda öğrencilerin tercihlerini etkileyen 6 temel kriter, 'Ailenin ve Çevrenin Etkisi', 'İlin Yaşanabilirliği', 'Üniversitenin Prestiji ve Proje Başarıları', 'Üniversitenin Memlekete Yakınlığı', 'Bu bölümün ikinci öğretimının olması' ve 'İ.İ.B.F.'nin İçinde bir Bölüm Olması', olarak belirlenmiştir. Kriterlerin Analitik Hiyerarşi Proses ile analizi için anket formu hazırlanmıştır. Anket formu Sağlık Yönetiminde okuyan 1. ve 2.sınıf öğrencilerine uygulanmıştır ve ikili karşılaştırmalarda kullanılmak amacıyla öğrencilerin yargılarına ulaşılmıştır.

4.2. Problemin Hiyerarşik Gösterimi

Aşağıdaki şekilde üç düzeyli olarak problemin hiyerarşik gösterimi verilmiştir. İlk seviye Bölüm seçimini (hedefi), ikinci seviye ölçütleri (kriterleri), üçüncü seviye ise seçeneği belirtmektedir. Karar probleminin önceliklendirilmesi için belirlenen altı nitel kriter ile değerlendirme yapılmıştır.

4.3. İkili Karşılaştırma Matrisi ve Kriterlerin Önem Sıralarının Belirlenmesi

Öncelikle altı kriter için ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur. İkili karşılaştırma matrisi oluşturulurken öğrencilerin anket formlarına verdiği cevaplar kullanılmıştır. Burada öncelikle anket sonuçları değerlendirilmiş ve ikili karşılaştırmalar için tek yargı gerektiğinden öğrencilerin her bir soruya verdiği cevapların ayrı ayrı geometrik ortalamaları alınmıştır. Burada yargıların aritmetik ortalamaları alınarakta sonuca gidilebilir. Ancak çoklu karar verici olduğundan ortak bir yargıya ulaşabilmek için geometrik ortalamaların alınması daha ideal bir yaklaşım olduğundan geometrik ortalamalar alınmıştır.

Geometrik ortalamalar; 1. soru için 0,998, 2. soru için 0,754, 3. soru için 0,755, 4. soru için 0,448, 5. soru için 0,541, 6. soru için 0,791, 7. soru için 0,739, 8. soru için 0,566, 9. soru için 0,630, 10. soru için 1,118, 11. soru için 0,596, 12. soru için 0,784, 13. soru için 0,835, 14. soru için 0,657, 15. soru için 0,942 olarak elde edilmiştir. Burada 1. soru için elde edilen 0,998 değeri, Ailenin ve Çevrenin Etkisi ile Üniversitenin Prestiji ve Proje başarıları kriterinin ikili karşılaştırma değeridir.

Yargılar hedef düşünülerek, ana hedefe göre her bir kriterin diğerinden ne kadar önemli olduğu sorusu üzerinden karşılaştırılmıştır. İkili karşılaştırmaların geometrik ortalamaları sonucu oluşturulan matris aşağıda gösterilmiştir (Tablo-4).

Tablo 4: Kriterlere ait ikili karşılaştırma matrisi (Ortak yargı matrisi)

KRİTERLER	Ailenin ve çevrenin etkisi (A.E.)	Üniversitenin Prestiji ve Proje başarıları (Ü.P.P.)	İlin yaşanabilirliği (İ.Y.)	Üniversitenin memlekete yakınlığı (Ü.M.)	İ.İ.B.F'nin içinde bir bölüm olması (İ.İ.B.F.O.)	Bu bölümün ikinci öğretiminin olması (İ.Ö.)
Ailenin ve çevrenin etkisi (A.E.)	1	0,998	0,754	0,775	0,448	0,541
Üniversitenin Prestiji ve Proje başarıları(Ü.P.P.)	1,002	1	0,791	0,739	0,566	0,63
İlin yaşanabilirliği (İ.Y.)	1,326	1,264	1	1,118	0,596	0,784
Üniversitenin memlekete yakınlığı (Ü.M.)	1,29	1,353	0,894	1	0,835	0,657
İ.İ.B.F'nin içinde bir bölüm olması (İ.İ.B.F.O.)	2,232	1,767	1,678	1,198	1	0,942
Bu bölümün ikinci öğretiminin olması (İ.Ö.)	1,848	1,587	1,276	1,522	1,062	1

Yukarıdaki tablo daha sonra yeniden düzenlenerek, matris formatında (A) yazılmıştır. A matrisi elde edildikten sonra, A karşılaştırma matrisinden yararlanılarak, kriterlere ait öncelik veya önem sıralarını elde edebilmek için kriterlerin birbirine göre önem değerlerini veren W sütun vektörü hesaplanmıştır. Bu hesaplama işleminde, Saaty tarafından geliştirilen özdeğer ve özvektör yönteminden yararlanılmıştır. A^2 matrisinin elde edilmesinden sonra A^2 matrisinin satır toplamları hesaplanır ve normalleştirme işlemi yapılmıştır. Normalleştirme işleminin yapılması ise her bir satır için yapılmıştır. Örneğin; Aile ve Çevrenin Etkisi faktörünün normalleştirme işlemi $26,935 / 231,688=0,116$ şeklindedir. Diğer satırların normalleştirme işlemleri de benzer işlemlerle hesaplanmıştır. Normalleştirilmiş değerler, (0,116 0,124 0,158 0,158 0,227 0,218) olarak bulunmuştur. Normalleştirilmiş değerler kriterlerin göreceli önem değerlerini ifade eder. Bundan sonra λ_{max} 'a karşılık gelen,

$$w = (26,935 \ 28,740 \ 36,551 \ 36,506 \ 52,503 \ 50,452)$$

şeklinde elde edilir. Normalleştirme sonucu elde edilen özvektör ise,

$$W = (0,116 \ 0,124 \ 0,158 \ 0,158 \ 0,227 \ 0,218)$$

olarak elde edilir. Bu sonuçlardan itibaren,

$$W = (w_1, w_2, w_3, \dots, w_6) = (0,116 \ 0,124 \ 0,158 \ 0,158 \ 0,227 \ 0,218)$$

öncelik vektörü kullanılarak W^* matrisi elde edilir ve A matrisi ile W^* matrisi arasında farka bakılır. Tutarsızlık olduğunda bu fark fazla olmaktadır.

$$W^* = \begin{vmatrix} 1 & 0,935 & 0,734 & 0,734 & 0,511 & 0,532 \\ 1,069 & 1 & 0,785 & 0,785 & 0,546 & 0,568 \\ 1,362 & 1,274 & 1 & 1 & 0,696 & 0,725 \\ 1,362 & 1,274 & 1 & 1 & 0,696 & 0,725 \\ 1,957 & 1,831 & 1,437 & 1,437 & 1 & 1,041 \\ 1,879 & 1,758 & 1,38 & 1,38 & 0,96 & 1 \end{vmatrix}$$

W^* matrisi ile A matrisi karşılaştırıldığında aradaki farkın çok büyük boyutlarda olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada yargı matrisi tutarlı olduğundan yargı matrisindeki tutarlılık farklar üzerinde olumlu etki yapmıştır. λ_{max} değerinin hesaplanması ise A matrisi ve W sütun vektörünün çarpımı sonucu oluşan, Çarpım Matrisinin sütun değerleri toplanarak yapılır. Bu işlemlerden sonra ise Çarpım Matrisinin sütun değerleri toplandığında,

$$\lambda_{max} = 6,026$$

olarak elde edilir.

4.4. Tutarlılık Oranının Hesaplanması

Tablo 3 (Rassallık Göstergeleri) den $n=6$ için RI değeri 1,24 olduğu görülmüş olup hesaplamalara devam edildiğinde, Tutarlılık Göstergesi (CI) aşağıdaki şekilde elde edilir. Daha sonra ise Tutarlılık Göstergesi (CI) Rassallık Göstergesine bölünerek Tutarlılık Oranı (CR) elde edilir.

$$CI = (\lambda_{max} - n) / (n-1) = (6,026-6) / (6-1) = 0,0052$$

$$CR = \frac{CI}{RI} = \frac{0,0052}{1,24} = 0,0042$$

olarak elde edilen, Tutarlılık Oranın 0,10 dan küçüktür. Bu ise ikili karşılaştırmalarda tutarlılığı göstermektedir.

4.5. Kriterlerin Sıralanması

Yukarıda yapılan hesaplamalar sonucunda göreceli önem vektörü dikkate alındığında kriterlerin önem sıraları aşağıdaki şekilde elde edilmiştir.

Tablo 5: Kriterlerin öncelik sıraları

Kriterler	Öncelik Değerleri	Yüzde Olarak
Ailenin ve Çevrenin Etkisi	0,116	% 11,6
Üniversitenin Prestiji ve Proje başarıları	0,124	% 12,4
İlin Yaşanabilirliği	0,158	% 15,8
Üniversitenin Memlekete Yakınlığı	0,158	% 15,8
İ.İ.B.F'nin İçinde Bir Bölüm Olması	0,227	% 22,7
Bu Bölümün İkinci Öğretiminin Olması	0,218	% 21,8

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar incelendiğinde en fazla ağırlığı alan kriterler sırasıyla; İ.İ.B.F.'nin İçinde bir Bölüm Olması (%22,7), Bu Bölümün İkinci Öğretiminin Olması (%21,8), Üniversitenin Memlekete Yakınlığı (%15,8), İlin Yaşanabilirliği (%15,8), Üniversitenin Prestiji ve Proje Başarıları (%12,4) ve Ailenin ve Çevrenin Etkisi (%11,6) şeklinde olmuştur. Elde edilen sonuçlar dikkate alındığında, SDÜ Sağlık Yönetimi Bölümünün % 22,7 lik oranla 'İ.İ.B.F.'nin İçinde bir Bölüm Olması' ilk sırayı almıştır. Bu ise Sağlık Yönetimi Bölümü öğrencilerinin, Sağlık Yönetiminin İ.İ.B.F. içerisinde olmasının sağladığı avantajları önemsediklerini göstermesi bakımından anlamlı bulunmuştur. Bu kriterin en önemli ölçüt konumunda olmasının, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi mezunlarının geniş bir çalışma alanına sahip olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

%21,8 lik payla ikinci sırayı alan kriter ise Sağlık Yönetimi bölümünün 'Bu Bölümün İkinci Öğretiminin Olması' kriteri olmuştur. Bu ise öğrencilerin ikinci öğretim programlarında eğitim-öğretim niteliği açısından bir sorun görmediğini göstermektedir. Yapılan bir çalışmaya göre de, öğrenciler ikinci öğretim programlarına yönelik; öğretimde nitelik, öğrenci başarıları, öğretim ortamı ve benzer konularda bir problem görmemektedirler (Tanrıoğen ve Baştürk, 2008, s. 15-16).

%15,8 lik oranla üçüncü sırayı iki kriter almaktadır. Bu kriterler 'İlin Yaşanabilirliği' ve 'Üniversitenin Memlekete Yakınlığı' kriterleridir. Bu iki kriterin Sağlık Yönetimi öğrencileri açısından eşit önemli olması çok anlamlıdır. Öğrenciler okumak istedikleri üniversitenin memleketlerine yakınlığına önem verirken, okuyacakları şehrin yaşanabilirliği de önemli görülmüştür. Bu manada belediyeler ve şehirlerin mülki amirlerinin şehirlerin daha yaşanabilir bir şehir olması adına büyük görevler düşmektedir. Şehirlerin yaşam standartını yükseltme adına çalışmalar yapmaları gerektiği söylenebilir.

%12,4 lük oranıyla 'Üniversitenin Prestiji ve Proje başarıları' kriteri de dördüncü sırada bulunmaktadır. %11,6 lık bir oranla da 'Ailenin ve Çevrenin Etkisi' kriteri son sırada bulunmakta ve en zayıf faktör olarak düşünülmektedir. En zayıf faktör olarak görülmesine rağmen %12 civarında bir öğrenci kısmı üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir.

Tercihle anne-baba etkisi, öğretmenlerin ve arkadaşların etkisi gibi durumların önceki yıllarda yapılan araştırmalara göre son yıllara göre çok daha etkili olduğu görülmektedir. Tıp Fakültesini tercih eden öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, öğrencilerin %27,9'unun ailelerinin etkisinde kalarak Tıp Fakültesini tercih ettikleri görülmüştür (Köksal vd., 1999, 252-253). Yine yapılan benzer çalışmalarda da aile ve arkadaş etkisinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Açık ve arkadaşları (2002) ve Lent ve arkadaşları (2002) nın yaptığı çalışmalarda da aile ve çevrenin etkisinin yüksek olduğu görülmektedir. Son yıllara gelindiğinde ise aile ve çevrenin tercihlerde etkisinin azaldığı görülmektedir. Genç ve arkadaşlarının çalışması da öğrencilerin aile arkadaş veya çevre etkisinden ziyade ilgi duydukları mesleklere göre tercihte bulduklarını göstermektedir. Anne-baba mesleklerinin çocuklarının meslek seçiminde etkili olduğu düşünülse, bu durumun son yıllarda giderek azaldığı görülmektedir (Genç vd., 2007, s. 56-57).

Bu çalışma ile SDÜ, İ.İ.B.F Sağlık Yönetimi Bölümü öğrencilerinin bu bölümü tercihlerinde kriterlerin öncelik sıralarının belirlenmesinde AHP yönteminin kullanılabilirliği gösterilmiştir. Çok kriterli karar verme durumuyla karşılaşanlar için Analitik çözüm açısından AHP önerilebilir. Sonuçların doğru değerlendirilmesiyle diğer bölümleri seçmek isteyen öğrenciler açısından da faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O., Çetintürk İ. ve Er O. (2009). Konaklama işletmelerine olan müşteri tercihinin analitik hiyerarşi prosesi yönetimi ile belirlenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 17-35.
- Akdeniz, E. (2021). Bireyin hizmet kalitesi boyutlarını değerlendirmesi, öğretmenlerinin sıralanması ve en iyisinin seçimi, *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (6), 46-54.
- Arslan, O., Solmaz, M.S., Usluer, H.B. (2021). Determination of the perception of ship management towards environmental pollution caused by routine operations of ships, *Aquatic Research*, 5(1), 39-52.
- Arof, A. M. (2015). The application of a combined delphi-ahp method in maritime transport research-a review, *Asian Social Science*, Vol: 11, No: 23, 73-82.
- Babacan, A. (2021). Türkiye’de öğrencilerinin üniversite seçimini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: bir ahp uygulaması, *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 91-98.
- Baldemir, E., Bakan, H. ve Kılıç, B. (2012). Fakülte kurulması uygun olan ilçelerin ahp yöntemiyle belirlenmesi: muğla ili örneği, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1,1-15.
- Balkaya, E. , Avcı, S. ve Aladağ, Z. (2021). İş bulma sürecinde mühendislik dallarının prometee yöntemi ile değerlendirilmesi, *Endüstri Mühendisliği*, 32(3), 513-527.
- Eraslan, E. ve Algün, O. (2005). İdeal performans değerlendirme formu tasarımında analitik hiyerarşi yöntemi yaklaşımı, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt:20, No:1, 95-106.
- Genç, M., Genç, G. ve Kaya, A. (2007). İnönü üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 49–63.
- Güngör, İ., Bakan, H., Aksu, M., Kiremitçi, S., Göksu, A., ve Göçen, S. (2010). Türkiye’de il olması uygun olan ilçelerin ahp yöntemiyle belirlenmesi, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 1-16.
- İç, Y. T. ve Yurdakul, M. (2000). Analitik hiyerarşi süreci (ahs) yöntemini kullanan bir kredi değerlendirme sistemi, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, No:1, 1-14.
- Kocakoç, İ. D. (2003). Veri zarflama analizi’ndeki ağırlık kısıtlamalarının belirlenmesinde analitik hiyerarşi sürecinin kullanımı, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt:18 Sayı:2, 1-12.
- Köksal, S., Vehid, S., Tunçkale, A., Çerçel, A., Erginöz, E., Kaypmaz, A., Sipahioğlu, F., Özbal, A.N. (1999). Cerrahpaşa tıp fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrasına ilişkin tutumları, *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*; 30(4), 251-258.
- Kurnia, I. (2021). Sistem pendukung keputusan untuk menentukan siswa terbaik menggunakan kombinasi metode ahp dan saw. *JIKO (Jurnal Informatika dan Komputer)*, 4(3), 164-172.
- Kurniawan, A. Q. And Roestam, R. (2021). Sistem pendukung keputusan menggunakan metode analytical hierarchy process (ahp) pada smk n 1 muaro jambi, *Manajemen Sistem Informasi*, Vol: 6, No: 4, 600-612.
- Mustika, M., Lisawita, L., Yunefri, Y. And Costaner, L. (2022). Sistem pendukung

- keputusan penilaian kinerja pegawai menggunakan metode ahp, *Jurnal Ilmiah Multidisiplin (Jurkim)*, Vol. 2, No. 1.
- Ochoa-ortiz, A., Cruz-Mejia, O. and MEJIA, J. (2022). Selection of the best neonatal ventilator in patients with covid-19 using multicriteria analysis, *In: Computational Intelligence for COVID-19 and Future Pandemics*. Springer, Singapore, 383-403.
- Oğuzlar, A. (2007). Analitik hiyerarşi süreci ile müşteri şikayetlerinin analizi, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (14)*, 122-134.
- Ouma, Y. O. and Tateishi, R. (2014). Urban flood vulnerability and risk mapping using integrated multi-parametric ahp and gis: methodological overview and case study assessment, *Water 2014*, 6, 1515-1545.
- Özden, Ü. H. (2008). Analitik hiyerarşi yöntemi ile ilkokul seçimi, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, 299-320.
- Maulana, R. and Fitri, L. (2022). Penerapan model ahp untuk pemilihan belanja pada toko on line, *JISAMAR*, Vol:6, No:1.
- Özarpa, C. , Kınacı, B. F. ve Avcı, İ. (2021). Kent içi akıllı ulaşımında karma çok kriterli karar verme yöntemi ile yeni hat kurulmasının belirlenmesi, *Kent Akademisi*, 14(4), 995-1006.
- Özveri, O. (2006). Maksimum anlaşma yöntemi ile grup kararlarının sıralanması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:8, Sayı:3, 380-391.
- Pathak V.K., Kumar N. and Patel R.K. (2022). An analytical implementation of ahp in supply chain working environment, *Advances in Mechanical and Materials Technology*, Singapur, 969-979.
- Rahmayanti, D., Meuthia, Y., Albin, J. and Hafizh, A. (2021). An integrated ahp-topsis framework for determination of leading industrial sectors, *Jurnal Sistem dan Manajemen Industri*, Vol: 5, No: 2, 115-124.
- Saaty, T. L. (1980). The analytical hierarchy process, *Mc Grow-Hill Company*, New York.
- Saaty, T.L. (1990). How to make a decision. the analytic hierarchy process, *European Journal of Operational Research*, Cilt: 48, Sayı: 1, 1-26.
- Saaty, T. L., Peniwati, K., & Shang, J. S. (2007). The analytic hierarchy process and human resource allocation: half the story, *Mathematical and Computer Modelling*, 46(7-8), 1041-1053.
- Saçan, B. C. ve Eren, T. (2021). Sosyal medya reklam platformu seçimi: çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile bir uygulama, *Journal of Turkish Operations Management*, 5 (2), 721-738.
- Sarıçiçek, İ., Dağdeviren, M. ve Yüzüğüllü, N. (2001). Bir işletmede tedarikçi seçimine yönelik bir model ve uygulaması, *Osmangazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: 1, 32-49.
- Tanrıoğen, A. ve Baştürk, R. (2008). İkinci öğretim öğrencilerinin ikinci öğretim programına ilişkin görüşlerinin meslek seçimi ve ilgilerine göre analizi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:24, 13-23.
- Ulusoy, S. ve Gürbüz, F. (2021). Beyaz Eşya Sektöründe Fiyatlandırma Kararı Ve Fiyatlandırmayı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, *Yönetim Bilişim Sistemleri*

Dergisi, 7 (2), 1-11.

- Wang, L. Yasir, A., Nazır, S. and Niazi M. (2020). Isa evaluation framework for security of internet of health things system using ahp-topsis methods, *Special Section On Lightweight Security And Provenance For Internet Of Health Things*, Volume: 8, 152316-152332.
- Widianta, M. M. D., Rizaldi, T., Setyohadi D. P. S. and Riskiawan, H. Y. (2017). Comparison of multi-criteria decision support methods (ahp, topsis, saw and promenthee) for employee placement, *The 2.International Joint Conference on Science and Technology (IJCST)*, IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series 953.
- Yaralıoğlu, K. (2001). Performans değerlendirmede analitik hiyerarşı proses, *Dokuz Eylöl Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1, 129-142.
- Yaralıoğlu, K. (2010). Karar verme yöntemleri, *Detay Yayıncılık*, Ankara.
- Yetim, S. (2008). Gazi üniversitesi gazi eğitim faköltesi ilköğretim matematik öğretmenliği programı birinci sınıf öğrencilerinin bu programı seçmelerinde etkili olan öncelikli faktörlerin analitik hiyerarşı prosesi metodu ile analizi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:16, No:2, 589-606.
- Yorulmaz, M. ve Yanık, D. A. (2021). Gemi kaptanlarının yönetici kriterlerinin belirlenmesi, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 07 (02), 53-66.

İSLAMİ FİNANSIN EKONOMİK BÜYÜME VE DIŞ TİCARET ÜZERİNE ETKİSİ: SEÇİLMİŞ İSLAM EKONOMİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA¹

Geliş Tarihi : 11.04.2022

Cengiz AYDEMİR²

Kabul Tarihi : 20.06.2022

Doç. Dr. Feyyaz ZEREN³

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Özet

Hem dünyada hem de Türkiye özelinde İslami finans kavramı gün geçtikçe önem kazanmakta ve özellikle İslam ülkeleri başta olmak üzere Müslümanların azınlıkta olduğu ülkelerde dahi İslami finansın tüm finans sistemleri içindeki payında büyük bir artış gözlemlenmektedir. Bu çalışmada İslami finansın buldukları ülkelerin ekonomik büyümesine ve dış ticaretine olan etkileri ve karşılıklı etkileşimleri incelenmiştir. Bu kapsamda katılım bankalarının kendi ülkesinin finans sisteminde en yüksek paya sahip 20 ülkenin 2012-2020 verileri kullanılarak analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı ile GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı arasında bir eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payının, GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans Sistemi, Katılım Bankacılığı, Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizleri

JEL Kodları: O4, F40, C50, G20

THE EFFECT OF ISLAMIC FINANCE ON ECONOMIC GROWTH AND FOREIGN TRADE: AN APPLICATION ON SELECTED COUNTRIES ECONOMIES

Abstract

The concept of Islamic finance is gaining more importance both in the world and in Turkey, and a great increase is observed in the share of Islamic finance in all financial systems, even in countries where Muslims are a minority, especially in Islamic countries. In this research, the effects and mutual interactions of Islamic finance on the economic growth and foreign trade of the countries in which they are located are examined. In this context, analyses were made using 2012-2020 data of 20 countries that have the highest share in the financial system of participation banks in their own country. As a result of the analysis, a cointegration relationship has been determined between the percentage share of participation banks in the whole country's banking system and the annual percentage change in GDP and the percentage share of foreign trade in GDP. The percentage share of participation banks in the whole country's banking system has a significant and positive effect on the annual percentage change in GDP and the percentage share of foreign trade in GDP.

Keywords: Islamic Finance System, Participation Banking, Economic Growth, Panel Data Analysis

JEL Codes: O4, F40, C50, G20

¹ Bu çalışma Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Feyyaz ZEREN danışmanlığında yürütülen ve Cengiz AYDEMİR tarafından hazırlanmakta olan "İslami Finansın Uluslararası Ticaret ve Ekonomik Büyümedeki Yeri: İslam Ekonomileri Üzerine Bir Uygulama" isimli doktora tezinden hazırlanmıştır.

² Doktora Öğrencisi, Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı, aydemircengiz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3740-5808.

³Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, feyyaz.zeren@yalova.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0024-3518.

1. GİRİŞ

Dünya üzerinde gerçekleşen yeni uluslararası finansal gelişmeler klasik bankacılık sistemine İslami finansal sisteminin de dahil edilmesini sağlamıştır. Bu dahil edilme global finansal sistemde dini hassasiyetten kaynaklı olarak gerçekleşmemiş gerek Batılı ülkeler de gerekse İslami ülkelerde İslami bankacılık risk yönetimi yöntemleri ve alternatif finansal yapılarından dolayı dahil edilmiştir (Yakar vd., 2013, s. 74). Fakat İslami finansman İslam ekonomisi için önemli bir yapı olup aynı zamanda çeşitli teşviklerle beraber yasaklarında olduğu bir sistemdir. Faizin haram olması ve ticaretin serbest olması, İslam ekonomisinde olan finansal faaliyetleri gerçek varlıklara dayayarak daha güven veren ticari işlemlere yöneltmektedir.

İslami bankacılık yaklaşık olarak 30 yıldır faaliyette bulunmakta ve düşük risk yapısıyla uzmanların dikkatini çekmektedir. Küresel boyutta olan ekonomik krizlerden fazla etkilenmeyen Asya ve Ortadoğu ülkelerinin benimsediği İslami bankacılık yöntemlerinden dolayı İngiltere gibi Batı ülkelerinin de özellikle İslami bankacılık adına yapılacak her türlü yasal düzenlemelere teşvik ettiği görülmektedir. İslam Bankalar Birliği tarafından 2000 yılında yapılan bir araştırmada faizsiz katılım bankalarının, dünya genelinde 182 kurumla faaliyette olduğu gösterilmiştir. Bu ülkeler arasında İngiltere, Amerika, İsviçre gibi gelişmiş batılı ülkeler de bulunmaktadır. Batılı bankalar da bu büyük pazardan pay alma çabasına girmişlerdir. Bunlardan en önemlisi ise, dünyanın en büyük bankalarından biri olan Citibank'tır. 1997'de New York Merkez Bankasına başvurarak faizsiz koşullara göre faaliyet göstermek için izin isteyen Citibank, en büyük faizsiz bankalar arasında yer almaktadır (Türkmenoğlu, 2007).

Dünya genelinde 1970'ten bu yana faizsiz finansal sisteme ait ürünler 75 ülkede aktif olarak kullanılmaktadır. Bunlar geçmişte daha çok Güneydoğu Asya ve Orta Doğu ülkeleri iken günümüzde ise, Almanya, İngiltere, ABD gibi ekonomiye yön veren batı ülkelerinin de faizsiz finansal sistemin ürünlerinin hızla yaygınlaştığı görülmektedir. Faizsiz finansal sistem, varlık dağılımı, fon temini, döviz işlemleri, riskten korunma, risk yönetimi ve ödeme gibi çok yönlü hizmetler vermektedir. Geleneksel ürünler olan kar-zarar ortaklığı ve risk paylaşımı gibi özelliklerinin yanında Sukuk (kira sertifikası, İslami tahvil) DJIM (Dow Jones Islamic), GIIS (Global Islamic Index Series) gibi finansal ürünleri bulunmaktadır. Körfez ülkelerinde ve Malezya'da kurulan İslami yatırım fonları ile faizsiz finansın büyümesine ve gelişmesine büyük ölçüde katkısı olmuştur (Yıldırım, 2011, s. 107).

Çalışmada İslami finans uygulamalarının bulunduğu ülkelerin ekonomik büyümeye ve dış ticarete olan etkileri ve karşılıklı etkileşimleri incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde İslami finans hakkında kavramsal bilgiler verilmiş ve ikinci kısımda konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Üçüncü kısımda elde edilen veriler ile ekonometrik analiz yapılarak ulaşılan bulgular aktarılmış, son bölümde ise analiz sonuçları tartışılmıştır.

2. İSLAMİ FİNANS SİSTEMİ

İslami finans genel olarak, yapılan her çeşit finansal işlemin ve faaliyetin İslami şartlara uygun bir şekilde yapıldığı faizsiz bir finansal sistemdir. İslam dini faizi haram kıldığından dolayı modern finans faaliyetlerine alternatif bir alan olarak görülen İslami finans son zamanlardaki gelişmeler sonrasında global finansal piyasalara alternatif bir yol olarak hızlı bir şekilde yol almıştır. Bu anlamda İslami bankacılık faizsiz finansman faaliyetlerinin hepsi, İslam dininin iş ahlakını koruması ve faizli işlemlerin haram kılması üzerine kurulmaktadır (SERPAM, 2013, s. 4).

İslami finansın temel kuralları yüzyıllar boyunca, İslamiyet'in başlangıcından itibaren uygulanmakla birlikte modern finansal piyasalara gelişi 1980'li yıllarda gerçekleşmiş ve

sonrasında küresel finansal uygulamalarda aktif rol almaya başlamıştır. İslami finansal varlıkların işlem hacmine bakıldığında ise son yirmi yılda %15-20 oranında artış gösterdiği ve 1,3 trilyon doları geçtiği görülmüştür (Ernst, 2012, s. 11). Ekonomik büyüme sürecindeki İslami Finans endüstrisi, küresel finansal sistemde önemli kaynaklardan biri haline gelmiştir.

İslami finans sistemlerinin genel ilkeleri ve ayırt edici özellikleri beş madde altında toplamak mümkündür. Bunlar (Khan ve Bhatti, 2008, s. 710; Parlakkaya ve Çürük, 2011, s. 398; Caporale ve Helmi, 2016, s. 459):

- (i) İslami finans sisteminde her şekildeki açıktan işlem, karaborsacılık, opsiyon ve vadeli işlem sözleşmeleri, riskten korunma (hedging), risk devri ve riskli varlıklar gibi finansmanlara izin bulunmamaktadır.
- (ii) İslami finans faaliyetlerinde verimlilik şartı güdülmemektedir. Paranın en iyi şekilde kullanılması ve servetin izin verilen ticari yatırımlar ve varlıklar ile üretilmesi bulunmaktadır. İslami bankacılıkta üretilen faaliyetler genel olarak bu tür özellikler üzerine kurulmalıdır. Bu çerçevede kar/zarar ortaklığı ile kurulan ilişkiler, önceden ayarlanan oranlarda kar paylaşımı ve sermaye sahibinin kesin olarak kar isteğinin olmadığı gibi koşulların sağlandığı mudaraba modeline uyumlu bir finansman şeklidir.
- (iii) İslami finansal sistemde tefecilik ve faiz yasaklanmış olup işlemler ve tüm sözleşmeler riba'dan arındırılmıştır. Riba, çoğalma, artma anlamında olup, malın ya da verilen paranın ikiye veya üçe katlanarak çoğalması ile oluşan ticari bir uygulamadır. Faiz kavramı bu sebepten dolayı daha geniş bir anlam taşımaktadır.
- (iv) Sözleşmelerin bütün şekilleri, muhataplar arasında dengesizliklere sebep olan aşırı belirsizliklerden arınmış ve risklerin paylaşılması gerekmektedir.
- (v) İslami finans sisteminde adil olarak ilerleyen sözleşmelerin önemi vurgulanmaktadır. Bundan dolayı yatırımcılar istedikleri işlemleri yapmaya zorlanmamakta ve işleme girmeleri engellenmemektedir. Yatırımcıların sözleşmelerde eşit haklara sahip olması, belirli bir bilgi birikimine eşit erişim hakkı sağlamaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Ekonominin materyalist yapısındaki gelişme modeline alternatif olarak İslami ekonomi kendini göstermektedir. 2008 küresel krizi sonrasında, yerleşik modeldeki kapitalist ekonomik sistem sorgulanmaya başlamıştır (Kroessin, 2011, s. 858). Risk paylaşımı ve faizden korunma gibi usulleriyle İslami finansman alternatif bir sistem olarak tercih edilmektedir. Özellikle son yıllarda İslami finans sisteminin ülke ekonomisi üzerindeki etkilerinin anlaşılması için çok sayıda çalışma yapılmıştır.

Furqani ve Mulyayn (2009, s. 69) tarafından Malezya'da ekonomik büyümeye İslami bankacılığın etkisi araştırılmış ve yapılan Johansen eşbütünleşme analiz sonucunda İslami bankacılığın ekonomik büyümeye pozitif yönde katkısının olduğu sonucuna varılmıştır.

Hafnida ve Abdullah (2016, s. 1408), 4 İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkesi ile yapılan çalışmada panel veri analizi yönteminin sonuçlarına göre finansal gelişme yolunda ekonomik büyümeyi İslami finansmanın olumlu olarak etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. İmam ve Kpodar (2016, s. 397) ise çalışmalarında 52 ülke üzerinden yapılan analizler sonucunda İslami bankacılığın ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde pozitif katkısının olduğunu göstermiştir.

Wiryo ve Effendi (2018, s. 59) çalışmalarında Endonezya'daki 2010-2016 dönem arasındaki makroekonomik değişkenlerden katılım bankalarının kredi riskinin ne şekilde etkilendiği araştırmıştır. Analizler sonucunda, enflasyon, GSYH, ülkedeki toplam finansal varlıklar ile katılım bankalarının kredi riskleri arasında pozitif ilişki görülmüştür. Ayrıca GSYH ve enflasyon ile katılım bankaları kredi riski arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Tunay (2016, s. 498), İslami bankaların ekonomik kalkınma ve büyüme üzerindeki etkisini 19 İslam ülkesi üzerinde 2000-2013 dönemine ait gayri safi sermaye oluşumu ve GSYH ile İslami bankaların kullandıkları fonlar, topladıkları mevduat ve toplam aktifler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Veriler, panel nedensellik testi kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular İslami bankalara ait değişkenler ile GSYH arasında güçlü ve doğrudan bir nedensellik bağının olmadığını ortaya çıkarmıştır. Fakat GSYH'den kullanılan toplam mevduatlara ve fonlara doğru bir nedensellik olduğu saptanmıştır.

Boukhatem ve Moussa (2018, s. 243), MENA (Middle East North Africa) bölgesinde bulunan 13 ülke verileri alınarak yapılan araştırmada, özel sektöre Katılım bankalarının verdikleri krediler/GSYH ile ülkelerin ekonomik büyümesi arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit etmişlerdir.

Dilber ve Işık (2021, s. 430) ekonomik büyüme ile İslami bankacılığın gelişimi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. İslami finansal ürünlerin yaygın olarak kullanıldığı 11 ülkenin 2013-2018 dönemi verileri panel veri analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda katılım bankalarının şube sayısı, ekonomideki sermaye oluşumu ve toplam finansmanları ile ülkelerin ekonomik büyümesi arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

4. VERİ VE METODOLOJİ

Son yıllarda hem dünyada hem de Türkiye özelinde İslami finans kavramı daha da önem kazanmakta ve özellikle İslam ülkeleri başta olmak üzere İngiltere, Avustralya gibi Müslümanların azınlıkta olduğu ülkelerde dahi İslami finansın tüm finans sistemleri içindeki payında büyük bir artış gözlemlenmektedir (Islamic Financial Service Board (IFSB)). Bu gerçekten hareketle araştırmada İslami finansın buldukları ülkelerin ekonomik büyümesine ve dış ticaretine olan etkileri ve karşılıklı etkileşimleri incelenmiştir. Bu çalışmanın İslami finans sektöründeki artış trendinin ülkelerin makro ekonomik değişkenleri üzerindeki olası etkilerine yönelik bir fikir vermesi açısından literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında ülkemizde de Eminevim, Fuzulev gibi örnekleri olan İslami finans kuruluşlarının İslami finans sisteminin en büyük ayağını oluşturan katılım bankalarına ek olarak incelenmesi ve bu yolla daha geniş bir veriyle araştırmanın gerçekleştirilmesi planlanmış olsa da, iyi bir panel veri analizi gerçekleştirecek kadar geniş ve sağlıklı verilere ulaşılamadığından İslami finans sistemi sadece katılım bankalarının verileri ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırma kapsamında kullanılan veriler IFSB'nin en son yayınladığı 2020 yılı raporuna göre katılım bankalarının kendi ülkesinin finans sisteminde en yüksek paya sahip 20 ülkenin (İran, Sudan, S.Arabistan, Brunei, Kuveyt, Malezya, Katar, Cibuti, Bangladeş, BAE, Ürdün, Filistin, Pakistan, Bahreyn, Umman, Afganistan, Irak, Türkiye, Maldivler, Endonezya) 2012-2020 verileri ile sınırlandırılmıştır (IFSB, 2013-2021). Araştırmanın bağımsız değişkeni katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı, bağımlı değişkenleri de ilgili ülkenin GSYH'daki yüzdelik değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı olarak sınırlandırılmıştır.

4.1. Araştırmanın Yöntemleri

Araştırmada katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı bağımsız değişken ve ilgili ülkenin GSYH'daki yüzdelik değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı ise bağımlı değişkenler olarak belirlenmiştir. Veriler Dünya bankası internet sitesinden alınmıştır (worldbank.org).

Hangi yatay kesit bağımlılık (YKB) testinin kullanılacağına karar vermek üzere ise yatay kesit ve zaman boyutlarına bakılmıştır. Seriler arasında YKB'nin varlığı, zaman boyutu yatay kesit boyutundan küçük olduğunda ($T < N$) Pesaran (2004) CDLM testiye kontrol edilmektedir. Bu araştırma 20 ülke ve 9 yıllık veri ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla yatay kesit ($N=20$), zaman ($T=9$) boyutundan büyüktür. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığı için Pesaran CD LM testi kullanılmıştır (Pesaran, 2004, s. 21).

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \quad (1)$$

Bu test yatay kesit kalıntıları arasındaki korelasyon katsayılarının toplamına dayanmaktadır. Yatay kesitler arasında ilişkinin olmadığını gösteren H_0 hipotezi altında bu test istatistiği standart normal dağılım gösterir (Pesaran, 2004). Testin hipotezleri; H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur, H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır şeklindedir.

Test sonucunda ortaya çıkacak olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda, %5 anlamlılık düzeyinde, H_0 hipotezi reddedilmekte ve paneli oluşturan birimler arasında YKB olduğuna karar verilmektedir (Pesaran, vd. 2008).

Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen ve aşağıdaki gibi hesaplanan delta testi yardımı ile eğim katsayılarının homojenlik sınamaları yapılmıştır.

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\tilde{\xi} - K}{\sqrt{2k}} \quad (2)$$

Aşağıda bulunan denklem ise düzeltilmiş delta test istatistiğini vermektedir:

$$\tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\tilde{\xi} - E(\tilde{Z}_{it})}{\sqrt{Var(\tilde{Z}_{it})}} \quad (3)$$

Delta testi için hipotezler ise şu biçimde oluşturulmaktadır:

H_0 : Eğim katsayısı homojendir,

H_1 : Eğim katsayısı homojen değildir.

Eşitlik 3 ve 4'ten ortaya çıkan test istatistiklerinin olasılık değeri, %5'ten küçük ise H_0 hipotezi reddedilmekte ve eğim katsayılarının heterojen olduğu kabul edilmektedir.

Daha sonra yapılacak olan Westerlund (2005) eşbütünleşme testi, LM istatistiklerinin bir testidir. Ayrıca, yapısal kırılma ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan bir testtir. Westerlund testini uygulamak için aşağıdaki model ön görülmektedir:

$$y_{it} = z'_{it}\gamma_{ij} + x'_{it}\beta_i + e_{it} \quad (4)$$

$$e_{it} = r_{it} + u_{it}e_{it} \quad (5)$$

$$r_{it} = r_{it-1} + \phi_i u_{it} r_{it} \quad (6)$$

Yukarıdaki modelde zaman serisi değişkeni (y_{it})'dir. Modelde $t=1, \dots, T$ zaman periyodunu, $i=1, \dots, N$ panel yatay kesitini göstermektedir.

P_a ve P_t test istatistikleri, tüm panele ait bilgiler ile hesaplanmaktadır. Hipotezler:

$H_0: \rho_i = 0$ (tüm i 'ler için)

$H_a: \rho_i < 0$ (tüm i 'ler için) olarak kurulduktan sonra istatistikler:

$$P_a \text{ istatistiği: } P_a = (\sum_{i=1}^N L_{i11})^{-1} \sum_{i=1}^N L_{i12} \quad (7)$$

$$P_t \text{ istatistiği: } P_t = \partial^{-1} (\sum_{i=1}^N L_{i11})^{-\frac{1}{2}} \sum_{i=1}^N L_{i12} \quad (8)$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

Grup ortalama istatistikleri G_a ve G_t 'nin elde edilmesine, her bir birim için öngörülen ρ_i 'ler ve ρ_i 'lerin t oranlarının ağırlıklı ortalaması hesaplanarak başlanmaktadır. Hipotezler:

$H_0: \gamma_i = 0$ (tüm i 'ler için)

$H_a: \gamma_i < 0$ (en az bir i için) olarak kurulduktan sonra istatistikler:

$$G_a \text{ istatistiği: } G_a \sum_{i=1}^N L_{i11}^2 L_{i12} \quad (9)$$

$$G_t \text{ istatistiği: } G_t = \sum_{i=1}^N L_{i11}^{-\frac{1}{2}} \partial^{-1} L_{i12} \quad (10)$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

Her iki grup testte de H_0 hipotezi reddedilmesi, panelin tümü için eşbütünleşme ilişkisinin reddi anlamına gelmektedir (Tatoğlu, 2012:239-240).

Daha sonra iki değişken arasında bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını araştırmak için Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik analizi kullanılmıştır. Dumitrescu ve Hurlin'in (2012) panel verilerinde bir ülke için söz konusu nedensellik ilişkisinin başka bir ülke için geçerli olduğu belirlenmiş ve gözlem sayısının artmasıyla etkili sonuçlar ortaya çıkmıştır. Öte yandan, test zaman boyutunun enine kesit boyutundan daha küçük veya daha büyük olsa bile etkili sonuçlar verdiği belirtilmektedir.

Durağan y ve x değerlerinin betimlediği nedensellik testi modeli aşağıdaki gibidir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012:1457):

$$Y_{i,t} = a_i + \sum_{k=1}^k Y_i^{(k)} Y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^k \beta_i^{(k)} X_{i,t-k} + e_{i,t} \quad (11)$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012) istatistiklerinde tüm birimlerde homojen Granger nedensellik ilişkisi olmadığı hipotezini, bu ilişkinin en az bir birimde var olduğu karşı hipotezi ile test etmektedir.

$$H_0 = \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, \dots, N$$

$$H_1 = \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, \dots, N \quad 0 \leq N_1 / N < 1$$

$$\beta_i \neq 0 \quad \forall i = N_1 + 1, \dots, N \quad (12)$$

H_0 tüm birimler için y 'den, x ' e doğru nedensellik ilişkisi mevcut değildir.

H_1 ise bazı birimler için y ' den, x ' e doğru nedensellik ilişkisi mevcuttur, biçimine belirtilmektedir (Şahin, 2018: 318).

Heterojen bir yapısı bulunan modelde karşı hipotez çıkan çıktının heterojenliğini, ana hipotez ise sonucun homojenliğini sağlamaktadır. Bununla birlikte analizde ele alınan serilerin durağan olması istenmektedir (Dineri ve Taş, 2017: 88).

$$W_{N-T}^{Hnc} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i-T} \quad (13)$$

Bireysel Wald istatistiklerinin basit ortalaması kullanılarak ana hipotezi test edilmektedir. Denklem 13'teki $W_{i,T}$ ifadesi i. ülke için Granger nedenselliği test etmek için kullanılan Wald istatistiğidir. Bu durumda T ve N' nin sonsuza gittiği asimptotik test istatistiği ve T' nin sabit olduğu yarı asimptotik test istatistiği ele alınmalıdır. T ve N' nin sonsuza gittiği durum için ($N, T \rightarrow \infty$) asimptotik dağılımın geçerli olduğu Z_{N-T}^{Hnc} ortalama istatistiği, T' nin sabit olduğu durumda ise ($N > T$) yarı asimptotik dağılıma sahip Z_{N-T}^{Hnc} ortalama istatistiği kullanılmaktadır (Altiner ve Bozkurt, 2018: 205).

$$Z_{N-T}^{Hnc} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N-T}^{Hnc} - K) \quad (14)$$

$$Z_{N-T}^{Hnc} = \frac{\sqrt{N} (W_{N-T}^{Hnc} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(W_{i-T}))}{\sqrt{N^{-1} (\sum_{i=1}^N Var(W_{i-T}))}} \quad \frac{d}{N, T \rightarrow \infty} N(0,1) \quad (15)$$

Bireysel Wald istatistikleri T' nin küçük değerlerinde, aynı ki-kare dağılımına yakınsamadığı için bu dağılımın varyansının ve ortalamasının tahmini değerlerin ele alınarak geliştirilen aşağıdaki test istatistiği kullanılmaktadır (Bozoklu ve Yılcı, 2013):

$$Z_{N-T}^{Hnc} = \frac{\sqrt{N} \left(W_{N-T}^{Hnc} - N^{-1} \sum_{i=1}^N K_i x \frac{(T_{i-2K_{i-1}})}{(T_{i-2K_{i-3}})} \right)}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N 2K_i x \frac{(T_{i-2K_{i-1}})^2 x(T_{i-K_{i-3}})}{(T_{i-2K_{i-1}})^2 x(T_{i-2K_{i-5}})}}} \quad (16)$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel Granger nedensellik testi, az sayıda birimlerin oluşturulduğu panellerde etkili sonuçlar vermektedir. Aynı zamanda heterojen gecikme uzunluklarına sahip panellerde kullanımı denklem 15 ile bulunur.

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payının, bağımlı değişkenler olan GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı üzerindeki etkileri yatay kesit bağımlılığına ve heterojen eğim katsayılarına sahip değişkenlerle kullanılabilen bir regresyon analizi türü olduğundan Genişletilmiş Ortalama Grup (Augmented Mean Group-AMG) yöntemi tercih edilmiştir (Eberhardt ve Bond, 2009, s. 2-3). AMG tahmincisi, serideki ortak dinamik etkileri ve ortak faktörleri hesaba katan dengesiz panellerde de etkili sonuçlar verebilir. AMG tahmincisi aşağıdaki gibi modellenmiştir.

$$i = 1 \dots \dots, N \text{ ve } t = 1 \dots \dots, T$$

$$y_{it} = \beta'_{it} x_{it} + \mu_i \quad \mu_i = \alpha_i + \lambda'_{it} f_t + \varepsilon_{it} \quad (17)$$

$$x_{mit} = \pi_{mit} + \delta'_{mi} + g_{mt} + p_1 m_i f_{1mt} + \dots \dots + p_{nmi} f_{nmt} + v_{mit} \quad (18)$$

$$f_1 = \varphi' f_{t-1} + \epsilon_{it} \quad \text{ve } g_t = \kappa' g_{t-1} + \epsilon_{it} \quad (19)$$

Tüm bu değerlendirmeler ışığında araştırma iki ayrı denklem ile gerçekleştirilmiştir. Birinci denklemde katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı bağımsız değişken ve ilgili ülkenin GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim; ikinci denklemde ise katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı bağımsız değişken ve ilgili ülkenin dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı ise bağımlı değişken olarak denkleme eklenmiştir. Oluşturulan denklemler Denklem 20 ve Denklem 21'de olduğu gibidir.

$$\Delta g_{syih} = \beta_0 + \beta_1 \Delta \text{katilimbanka_pay} + \varepsilon_t \quad (20)$$

$$\Delta dis_tic = \beta_0 + \beta_1 \Delta katilimbanka_pay + \varepsilon_t \quad (21)$$

Denklemlerdeki “ Δ ” sembolü ilgili değişkenin durağan hale getirilmesi için kaç defa fark alma işlemi uygulandığını göstermektedir.

4.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamındaki verilerden GSYH’deki yıllık yüzdelik değişim ve dış ticaretin GSYH içindeki payı verileri Dünya Bankası veri tabanından, katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı verileri ise IFSB (Islamic Financial Service Board) kuruluşunun yayınladığı yıllık raporlardan (Islamic Financial Services Industry Stability Report) elde edilmiştir (IFSB, 2013-2021).

Verilerin analizi için Excel 2013, Stata 15 ve Eviews 10 programlarından faydalanılmıştır. Öncelikle araştırma değişkenleri için seçili 20 ülkeye ait betimleyici istatistikler (Minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma) paylaşılmıştır. Daha sonrasında ekonometrik analizlere geçilmiştir. Ekonometrik analizler kapsamında önce verilerin yatay kesit bağımlılığı, kaç defa fark alındığında durağan hale geldiği ve eğim katsayılarının homojenliği gibi diagnostik testler gerçekleştirilmiştir. Veriler durağan hale geldikten ve diagnostik testler tamamlandıktan sonra eşbütünleşme, nedensellik ve regresyon analizleri yapılmıştır.

4.3. Araştırma Verilerine Yönelik Betimsel İstatistikler

Araştırma verilerine yönelik betimsel istatistikler aşağıdaki tablolarda olduğu gibidir. Seçili ülkelerin 2012-2020 yılları arasında gerçekleşen katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik paylarına yönelik betimleyici istatistikler Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerine yönelik betimleyici istatistikler

Seçili Ülkeler	Minimum	Maksimum	Ort.	Std. Spm.
İran	%100	%100	%100	0
Sudan	%100	%100	%100	0
Suudi Arabistan	%36.80	%69	%53.02	%9.91
Brunei	%27.60	%63.60	%50.54	%14.37
Kuveyt	%38	%62.20	%43.87	%7.76
Malezya	%20.20	%28.90	%24.31	%28.90
Katar	%21.30	%27.70	%25.22	%1.91
Cibuti	%13.40	%25.00	%17.79	%4.31
Bangladeş	%16.80	%25.30	%19.69	%2.69
BAE	%17.40	%22.20	%19.59	%1.38
Ürdün	%10.80	%17.90	%14.44	%2.32
Filistin	%10	%16.50	%12.84	%2.41
Pakistan	%5.20	%16	%12.24	%3.26
Bahreyn	%12.70	%15.20	%14.06	%0.81
Umman	%3.70	%14.20	%9.62	%4.39
Afganistan	%5.90	%12.80	%9.33	%2.79
Irak	%1.20	%9.40	%3.57	%3.35
Türkiye	%5.20	%8.10	%6.08	%0.87
Maldivler	%4.30	%8.90	%6.08	%1.75
Endonezya	%3.80	%8.20	%6.10	%1.42

Tablo 1’de görüldüğü üzere İran ve Sudan’daki katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerine hiç değişmemiş ve %100 olarak kalmıştır. Yani bu iki ülkede İslami bankacılık dışında herhangi bir bankacılık uygulaması bulunmamaktadır. Bu iki ülke dışında en yüksek ortalamaya sahip ülkeler sırasıyla %53.02±9.91 ortalamayla Suudi Arabistan, %50.54±14.37 ortalamayla Brunei, %43.87±7.76 ortalamayla Kuveyt olurken; en düşük ortalamaya sahip ülkeler sırasıyla %6.10±1.42 ortalamayla Endonezya, %6.08±1.75 ortalamayla Maldivler, %6.08±0.87 ortalama ile Türkiye ve %3.57±3.35 ortalama ile Irak olmuştur.

Seçili ülkelerin 2012-2020 yılları arasında gerçekleşen GSYH’larının yıllık yüzdelerine yönelik betimleyici istatistikler Tablo 2’de olduğu gibidir.

Tablo 2. GSYH'larının yıllık yüzdelerik değişimlerine yönelik betimleyici istatistikler

Seçili Ülkeler	Minimum	Maksimum	Ort.	Std. Spm.
İran	%-7.44	%13.40	%0.18	%6.68
Sudan	%-1.56	%7.04	%2.97	%3.16
Suudi Arabistan	%-4.11	%5.41	%1.72	%2.88
Brunei	%-2.51	%3.87	%-0.17	%2.13
Kuveyt	%-8.10	%6.63	%0.07	%4.24
Malezya	%-5.59	%6.01	%3.89	%3.60
Katar	%-3.67	%5.56	%2.25	%3.28
Cibuti	%0.50	%8.41	%5.31	%2.95
Bangladeş	%2.38	%8.15	%6.44	%1.69
BAE	%-5.92	%5.11	%2.37	%3.43
Ürdün	%-1.55	%3.38	%1.93	%1.38
Filistin	%-11.50	%8.90	%1.74	%5.73
Pakistan	%0.53	%5.84	%3.97	%1.96
Bahreyn	%-5.81	%5.42	%2.42	%3.31
Umman	%-6.30	%9.05	%2.16	%4.43
Afganistan	%-1.93	%12.75	%3.40	%4.06
Irak	%-10.37	%13.94	%3.49	%7.80
Türkiye	%0.92	%8.49	%4.53	%2.54
Maldivler	%-31.98	%8.13	%1.86	%12.85
Endonezya	%-2.07	%6.03	%4.41	%2.46

Tablo 2'de görüldüğü üzere GSYH'larının yıllık yüzdelerik değişimleri bakımından en yüksek ortalamaya sahip ülkeler sırasıyla %6.44±1.69 ortalamayla Bangladeş, %5.31±2.95 ortalamayla Cibuti, %4.53±2.54 ortalamayla Türkiye olurken; en düşük ortalamaya sahip ülkeler sırasıyla %0.18±6.68 ortalama ile İran, %0.07±4.24 ortalamayla Kuveyt ve %-0.17±2.13 ortalamayla Brunei olmuştur.

Seçili ülkelerin 2012-2020 yılları arasında gerçekleşen dış ticaretin GSYH içindeki paylarına yönelik betimleyici istatistikler Tablo 3'te olduğu gibidir.

Tablo 3. Dış ticaretin GSYH içindeki paylarına yönelik betimleyici istatistikler

Seçili Ülkeler	Minimum	Maksimum	Ort.	Std. Spm.
İran	%36.15	%65.05	%47.85	%8.80
Sudan	%9.96	%27.74	%20.24	%5.30
Suudi Arabistan	%50.60	%83.51	%69.44	%11.09
Brunei	%85.18	%110.94	%99.33	%10.31
Kuveyt	%96.16	%103.12	%98.77	%2.27
Malezya	%116.50	%147.84	%132.25	%9.72
Katar	%89.55	%105.75	%95.15	%5.80
Cibuti	%209.99	%348	%292.93	%39.55
Bangladeş	%30.76	%48.11	%40	%5.65
BAE	%158.82	%176.75	%167.16	%7.03
Ürdün	%65.37	%117.86	%94.79	%16.15
Filistin	%65.52	%71.67	%68.19	%2.06
Pakistan	%25.31	%33.33	%29.06	%3
Bahreyn	%139.62	%191.87	%158.81	%20.20
Umman	%78.78	%105.40	%92.55	%7.84
Afganistan	%42.20	%61.80	%50.31	%6.90
Irak	%54.59	%75.10	%67.88	%6.87
Türkiye	%48.33	%62.68	%55.60	%5.25
Maldivler	%141.68	%165.98	%152.26	%8.14
Endonezya	%33.19	%49.58	%42.08	%5.76

Tablo 3'te görüldüğü üzere dış ticaretin GSYH içindeki payları bakımından en yüksek ortalamaya sahip ülkeler sırasıyla %292.93±39.55 ortalamayla Cibuti, %167.16±7.03 ortalamayla BAE, %158.81±20.20 ortalamayla Bahreyn olurken; en düşük ortalamaya sahip ülkeler sırasıyla %40±5.65 ortalama ile Bangladeş, %29.06±3 ortalamayla Pakistan ve %20.24±5.30 ortalamayla Sudan olmuştur.

5. BULGULAR

5.1. Diagnostik Testler: Yatay Kesit Bağımlılığı, Birim Kök ve Eğim Katsayılarının Homojenliği Testleri

Panel veri setleri için ekonometrik analizlerde hangi nesil birim kök testlerinin kullanılacağına karar vermede yatay kesit bağımlılık testi kritik bir rol oynamaktadır. Değişkende yatay kesit bağımlılığı yoksa birinci nesil birim kök testleri; Varsa ikinci nesil birim kök testleri tercih edilmektedir (Doğru, 2014, s. 81).

Hangi yatay kesit bağımlılık testinin kullanılacağına karar vermek üzere ise yatay kesit ve zaman boyutlarına bakılmıştır. Bu araştırma 20 ülke ve 9 yıllık veri ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla yatay kesit (N=20), zaman (T=9) boyutundan büyüktür. Bu nedenle yatay kesit bağımlılığı için Pesaran CDLM testi kullanılmıştır (Pesaran, 2004, s. 21).

Pesaran CDLM yatay kesit bağımlılığı testi sonuçları Tablo 4'te olduğu gibidir.

Tablo 4. Pesaran CDLM test sonuçları

Değişken	Test İst.	p
katilimbanka_pay	22.28464	0.0000
Gsyih	22.53464	0.0000
dis_tic	17.95014	0.0000
katilimbanka_pay: Katılım bankacılığının payı		
Gsyih: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla yıllık yüzdelik değişim		
dis_tic: Dış Ticaretin GSYİH içindeki payı		

Tablo 4 incelendiğinde katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı (Test ist: 22.28464, $p=0.0000$), GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim (Test ist: 22.53464, $p=0.0000$) ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı (Test ist.: 17.95014, $p=0.0000$) değişkenlerinin tamamında p değerleri 0.05'ten küçük olduğundan yatay kesit bağımlılığı mevcuttur.

Değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı bulunması durumunda değişkenlerin durağanlığının sınamasında ikinci nesil panel birim kök testlerinden CADF birim kök testi kullanılabilir (Hansen, 1995, s. 1154). CADF ikinci nesil birim kök testleri çıktıları Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5. CADF ikinci nesil birim kök testi sonuçları

	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t-bar]	p
katilimbanka_pay	-1.638	-2.150	-2.290	-2.560	0.175	0.569
Δ katilimbanka_pay	-2.365	-2.150	-2.290	-2.560	-2.391	0.028
gsyih	-1.861	-2.150	-2.290	-2.560	-0.572	0.284
Δ gsyih	-3.547	-2.150	-2.290	-2.560	-3.117	0.001
dis_tic	-1.414	-2.150	-2.290	-2.560	0.992	0.822
Δ dis_tic	-4.612	-2.150	-2.290	-2.560	-4.875	0.000

Tablo 5'te görüldüğü üzere katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı ($t= -1.638$, $p=0.569$), GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim ($t= -1.861$, $p=0.284$) ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı ($t= -1.414$, $p=0.822$) değişkenlerinin tamamı düzeyde durağan değildir ($p>0.05$). Değişkenlerin durağan hale getirilmesi amacıyla fark alma işlemi uygulanmıştır. Durağanlığın sağlanması amacıyla değişkenlerin logaritmasının alınması işlemi uygulanması planlansa da GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim değişkeninde çok sayıda negatif değer olması nedeniyle logaritma alma işlemi uygulanmamıştır. Yine Tablo 5'de görüleceği üzere katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı ($t= -2.365$, $p=0.028$), GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim ($t= -3.547$, $p=0.001$) ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı ($t= -4.612$, $p=0.000$) değişkenlerinin tamamı birinci derece farkları alındığında durağan hale gelmiştir ($p<0.05$).

Homojenlik testi, yatay kesitlerin bir tanesinde ortaya çıkan değişimle diğer yatay kesitlerin aynı derecede etkilenip etkilenmediğini belirlemektedir. Buradan hareketle, ekonomik yapıları farklılıklar gösteren ülkeler için belirlenen modellerde eğim katsayılarının heterojen çıkması; ekonomik yapıları benzerlikler gösteren ülkeler için belirlenen modellerde eğim katsayılarının homojen çıkması beklenmektedir (Günay vd., 2008, s. 90). Araştırma

kapsamında iki denklem oluşturulduğundan her bir denklem için ayrı ayrı homojenlik testi yapılmıştır. Homojenlik testi için Pesaran ve Yamagata (2008)'nin geliştirdikleri delta testi kullanılmıştır. Tespit edilen sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Delta testlerinin sonuçları

Denklem No	Delta Tilde		Delta Tilde (Düzeltilmiş)	
	Test İst.	p	Test İst.	Anlamlılık
20	2.335	0.020	2.860	0.004
	4.739	0.000	5.804	0.000

Tablo 6'da görüldüğü üzere, hem katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdeler payı ile GSYH'daki yıllık yüzdeler değişim değişkenlerinin olduğu birinci denklem (Delta tilde test ist.= 2.335, p=0.020; Delta tilde (Düzeltilmiş) test ist.= 2.860, p=0.004) için, hem de katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdeler payı ile dış ticaretin GSYH'daki yüzdeler payının olduğu ikinci denklem (Delta tilde test ist.= 4.739, p=0.000; Delta tilde (Düzeltilmiş) test ist.= 5.804, p=0.000) için eğim katsayıları heterojendir (p<0.05). Bir başka ifadeyle; katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdeler payının, GSYH'daki yıllık yüzdeler değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdeler payı üzerindeki etkileri ülkeden ülkeye değişmektedir.

5.2. Panel Eşbütünleşme Testleri

Eşbütünleşme yöntemi, değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkilerinin bulunup bulunmadığını inceleyen bir analizdir. Geçici şoklara rağmen, değişkenlerin birbirleri arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi olabilmektedir. Panel eşbütünleşme testleri, zaman serisi eşbütünleşme testlerine nazaran daha güçlü yöntemlerdir (Selim vd., 2014, s. 15). Araştırmada kullanılan değişkenlerin yatay kesit bağımlılığına sahip olması durumunda Westerlund panel eşbütünleşme testi kullanılabilir (Westerlund, 2005). Araştırma kapsamında iki denklem oluşturulduğundan her bir denklem için ayrı ayrı Westerlund panel eşbütünleşme testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7'de aktarılmıştır.

Tablo 7. Westerlund panel eşbütünleşme testleri sonuçları

Denklem No	İst.	Değer	Z-Değeri	Anlamlılık değeri
20	Gt	-3.753	-3.131	0.000
	Ga	-15.351	-2.827	0.005
	Pt	-6.108	-3.140	0.001
	Pa	-14.911	-3.651	0.000
21	Gt	-3.842	-3.249	0.000
	Ga	-15.467	-2.910	0.004
	Pt	-6.013	-3.051	0.001
	Pa	-14.827	-3.543	0.000

Westerlund eşbütünleşme test istatistiklerinin yorumlanması iki farklı şekilde olmaktadır. Eğim katsayıları homojen ise Pt ve Pa istatistikleri, eğim katsayıları heterojen ise Gt ve Ga istatistikleri göz önünde bulundurulmaktadır (Aytun ve Akın, 2014, s. 82). Daha önce yapılan delta testi sonucunda eğim katsayılarının heterojen olduğu görüldüğünden Gt ve Ga istatistikleri üzerinden yorum yapılması gerekmektedir. Hem katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı ile GSYİH'daki yıllık yüzdelik değişim değişkenlerinin olduğu birinci denklemde (Gt ist.= -3.753, p=0.000; Ga ist.= -15.351, p=0.005), hem de katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı ile dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payının olduğu ikinci denklemde (Gt ist.= -3.842, p=0.000; Ga ist.= -15.467, p=0.004) eşbütünleşme ilişkileri mevcuttur. Bir başka ifadeyle katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payı ile GSYH'daki yıllık yüzdelik değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payı arasında uzun dönemde bir eşbütünleşme ilişkisi vardır ve bu değişkenler birlikte hareket etmektedir.

5.3. Panel Nedensellik Testleri

Nedensellik analizi iki değişken arasında bir neden-sonuç ilişkisi olup olmadığını araştırmak için kullanılmaktadır (Engeloğlu vd., 2015, s. 146). Bu araştırmada Dumitrescu Hurlin panel nedensellik analizi kullanılmıştır. Dumitrescu Hurlin panel nedensellik analizi, yatay kesit bağımlılığına ve heterojen eğim katsayılarına sahip değişkenlerle kullanılabilen bir nedensellik analizidir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012, s. 1452). Dumitrescu Hurlin testlerine ait sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Dumitrescu Hurlin panel nedensellik testleri

	W-Bar	Z-Bar	Anlamlılık değeri
$\Delta\text{katilimbanka_pay} \rightarrow \Delta\text{gsyih}$	9.3790	10.6871	0.0000
$\Delta\text{gsyih} \rightarrow \Delta\text{katilimbanka_pay}$	4.5671	3.8024	0.0000
$\Delta\text{katilimbanka_pay} \rightarrow \Delta\text{dis_tic}$	5.8329	5.1991	0.0031
$\Delta\text{dis_tic} \rightarrow \Delta\text{katilimbanka_pay}$	1.2731	0.9071	0.6085

Tablo 8'de görüldüğü üzere katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payından GSYH'daki yıllık yüzdelik değişime doğru (W-Bar= 9.3790, Z-Bar= 10.6871, p=0.0000) ve GSYH'daki yıllık yüzdelik değişimden katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payına doğru (W-Bar= 4.5671, Z-Bar= 3.8024, p=0.0000) çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunurken; tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelik payından dış ticaretin GSYH'daki yüzdelik payına

doğru (W-Bar= 5.8329, Z-Bar= 5.1991, p=0.0031) ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir (p<0.05). Dış ticaretin GSYH'daki yüzdelerden katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerden payına doğru (W-Bar= 1.2731, Z-Bar= 0.9071, p=0.6085) ise anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır (p>0.05).

5.4. AMG (Augmented Mean Group) Testleri

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerden payının, bağımlı değişkenler olan GSYH'daki yıllık yüzdelerden değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelerden payı üzerindeki etkileri AMG testi ile incelenmiştir. AMG testi, yatay kesit bağımlılığına ve heterojen eğim katsayılarına sahip değişkenlerle kullanılabilen bir regresyon analizi türüdür (Eberhardt ve Bond, 2009, s. 2-3). Araştırma kapsamında iki denklem oluşturulduğundan her bir denklem için ayrı ayrı AMG testi yapılmıştır ve ulaşılan sonuçlar Tablo 9'da bulunmaktadır.

Tablo 9. AMG testleri sonuçları

Denklem No	Bağımlı Değişken	Katsayı	Std. Hata	p
20	$\Delta gsyh$	0.1917385	0.1269414	0.023
21	Δdis_tic	0.1643443	0.3282551	0.045

Tablo 9'da görüldüğü üzere; katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerden payının, GSYH'daki yıllık yüzdelerden değişim üzerinde ($\beta=0,1917385$, p=0.023) ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelerden payı üzerinde ($\beta=0,1643443$, p=0.023) anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisadi büyüme ile finans arasında bir bağlantı olduğu kuşkusuz bir gerçek olduğu literatürde sıklıkla yerini almıştır. Schumpeter (1932) ve Goldsmith'in (1969) öncü çalışmalarından itibaren ekonomistler arasında en önemli tartışma alanlarından biri bu konu olmuştur. De Gregorio ve Guidotti (1995), Levine (1999), Arestis ve Demetriades (1997), Bailliu, (2000), Al-Yousif (2002), Furqani ve Mulyany (2009), Zarrouk, Demetriades ve Hussein (1996), Levine, Loayza ve Beck (2000), Honohan (2004), Abduh ve Omar (2012) ve El Ghak & Abu Al Haija (2017) bu ilişkiyi araştırmıştır. Konvansiyonel finansal sistemdeki istikrarsızlıktan dolayı, alternatif bir kâr-zarar paylaşımı olan İslami finans sistemine özellikle Müslüman ülkelerde talep gün geçtikçe artmaktadır. İslami finans kurumlarının, borca dayalı finansmana daha az bağımlı olmaları nedeniyle geleneksel muadillerine kıyasla daha istikrarlı oldukları düşünülmektedir. Sonuç olarak, bu sistemde sermaye ve varlık kaybı minimumdur ve bu da sürdürülebilir ekonomik büyümeye yol açmaktadır (Muhammad, Khan ve Abdur Rehman, 2019).

İslami finansın buldukları ülkelerin ekonomik büyümesine ve dış ticaretine olan etkileri ve karşılıklı etkileşimlerini incelendiği bu çalışmada, yapılan analizlerin sonucuna göre; Katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerden payı ile GSYH'daki yıllık yüzdelerden değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelerden payı arasında bir eşbütünlük ilişkisi mevcuttur. Uzun dönemde katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerden payı ile GSYH'daki yıllık yüzdelerden değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdelerden payı birlikte hareket etmektedir. Katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerden payından GSYH'daki yıllık yüzdelerden değişime doğru ve GSYH'daki yıllık yüzdelerden değişimden katılım bankalarının tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerden payına doğru çift yönlü; tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdelerden payından dış ticaretin GSYH'daki yüzdelerden payına doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Katılım bankalarının

tüm ülke bankacılık sistemi içerisindeki yüzdeler payının, GSYH'daki yıllık yüzdeler değişim ve dış ticaretin GSYH'daki yüzdeler payı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

Elde edilen bulgular Abduh ve Omar (2012); Abduh ve Chowdhury (2012); Furqani ve Mulyayn (2009); Yazdan ve Sadr (2012); Tabash ve Dhankar (2014b); Tabash ve Dhankar (2014c); Tabash ve Dhankar (2014a); İmam ve Kpodar (2016); Hafnida, Maamor ve Abdullah (2016); Boukhatem ve Moussa (2018); Dilber ve Isik (2021) sonuçlarını destekler niteliktedir.

İslami finans sisteminde, katılım bankacılığının derinliğinin oluşturulması ve İslami finans araçlarının artırılması üzerine politikalar üretmek ekonomik büyümeden daha çok pay almasını sağlayacaktır. İslami finansa ya da katılım bankalarına ait finansal ürünlerin, faktör verimliliği, imalatın katma değeri ve sermaye oluşumu üzerindeki etkisini araştıran, çeşitli değişkenlerin kullanılarak yeni araştırmaların yapılması sonucunda ekonomik büyüme ile İslami finans arasındaki ilişki daha iyi bir şekilde ortaya konulabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abduh, M. & Chowdhury, N. T. (2012). Does Islamic Banking Matter for Economic Growth in Bangladesh? *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 8(3), 104-113.
- Abduh, M. ve Omar, M. A. (2012). Islamic Banking and Economic Growth: The Indonesian Experience, *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 5(1), 35-47.
- Al-Yousif, Y. K. (2002). Financial Development and Economic Growth: Another Look at the Evidence from Developing Countries. *Review of Financial Economics*, 11(2), 131-150.
- Arestis, P., Demetriades, P. O., & Luintel K. B. (2001). Financial Development and Economic Growth: The Role of Stock Markets. *Journal of Money, Credit and Banking*, 33(1), 16-41.
- Aytun, C., & Akin, C. S. (2014). OECD Ülkelerinde Telekomünikasyon Altyapısı ve Ekonomik büyüme: Yatay Kesit Bağımlı Heterojen Panel Nedensellik Analizi. *Iktisat İşletme ve Finans*, 29(340), 69-94.
- Boukhatem, J., & Moussa, F. B. (2018). The effect of Islamic banks on GDP growth: Some evidence from selected MENA countries. *Borsa İstanbul Review*, 18(3), 231-247.
- Bozoklu, Ş. & Yılcı, V. (2013). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmekte Olan Ekonomiler İçin Analiz. *DEU İİBF Dergisi*, 28 (2), 161-187.
- Caporale, G. M., & Helmi, M. H. (2018). Islamic banking, credit, and economic growth: Some empirical evidence. *International Journal of Finance & Economics*, 23(4), 456-477.
- De Gregorio, J., & Guidotti, P. E. (1995). Financial development and economic growth. *World Development*, 23(3), 433-448.
- Demetriades, P. O., & Hussein, K. A. (1996). Does financial development cause economic growth? Time-series evidence from 16 countries. *Journal of Development Economics*, 51(2), 387-411.
- Dilber, C., & Isik, H. B. (2021). Katılım Bankaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 409-441.

- Dineri, E. & Taş, İ. (2017). Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: OECD Ülkeleri Örneği. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 2(1), 1-12.
- Doğru, B. (2014). Euro bölgesinde işsizlik histerezisinin ikinci nesil panel birim kök testleri ile analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 77-86.
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Dünya Bankası Resmî Web Sitesi, “<https://data.worldbank.org>”.
- Eberhardt, M., & Bond, S. (2009) *Cross-section dependence in nonstationary panel models: a novel estimator*. No. 17692. University Library of Munich, Germany.
- Engeloğlu, Ö., Meral, İ. G., & Kübra, G. (2015). Türkiye için yapılan nedensellik uygulamaları üzerine literatür araştırması. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 4(2), 142-154.
- Ernst, Y. (2012). World Islamic Banking Competitiveness Report 2012-2013. Growing Beyond, DNA of Successful Transformation. 3-108.
- Furqani, H., & Mulyany, R. (2009). Islamic banking and economic growth: Empirical evidence from Malaysia. *Journal of Economic Cooperation & Development*, 30(2) 59-74.
- Goldsmith, R. W. (1969). Financial structure and development (No. HG174 G57). New Haven: Yale University Press.
- Günay, E., Ağır, H., & Türkmen, S. (2018). Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyümeye Etkisinin Ampirik Analizi. *ICPESS 2018 PROCEEDINGS Volume 2: Economic Studies*, 90.
- Hafnida, S. M., & Abdullah, H. (2016). Financial development and economic growth: an empirical investigation on 4 OIC countries. *International Journal of Social Science and Economic Research*, 1(9), 1400-1410.
- Hansen, B. E. (1995). Rethinking the univariate approach to unit root testing: Using covariates to increase power. *Econometric Theory*, 11(5), 1148-1171.
- Honohan, P. (2004). Financial development, growth and poverty: How close are the links? In C. Goodhart (Ed.), *Financial development and economic growth: Explaining the links* (p. 1–37). London: Palgrave Macmillan.
- Imam, P., & Kpodar, K. (2016). Islamic banking: Good for growth? *Economic Modelling*, 59, 387-401.
- Islamic Financial Services Board (2013). *Islamic Financial Services Industry Stability Report*, Kuala Lumpur, Malaysia, July.
- Islamic Financial Services Board (2014). *Islamic Financial Services Industry Stability Report*, Kuala Lumpur, Malaysia, July.
- Islamic Financial Services Board (2015). *Islamic Financial Services Industry Stability Report*, Kuala Lumpur, Malaysia, July.
- Islamic Financial Services Board (2016). *Islamic Financial Services Industry Stability Report*, Kuala Lumpur, Malaysia, July.
- Islamic Financial Services Board (2017). *Islamic Financial Services Industry Stability Report*, Kuala Lumpur, Malaysia, July.

- Islamic Financial Services Board (2018). Islamic Financial Services Industry Stability Report, Kuala Lumpur, Malaysia, July.
- Islamic Financial Services Board (2019). Islamic Financial Services Industry Stability Report, Kuala Lumpur, Malaysia, July.
- Islamic Financial Services Board (2020). Islamic Financial Services Industry Stability Report, Kuala Lumpur, Malaysia, July.
- Islamic Financial Services Board (2021). Islamic Financial Services Industry Stability Report, Kuala Lumpur, Malaysia, July.
- Kroessin, M. R. (2011). Re-Casting Development: Islamic Banking And The Case Of The Islami Bank'S Rural Development Scheme In Bangladesh. *Journal of International Development*, 23(6), 855-867.
- Khan M. M. and Bhatti, I. M. (2008), Islamic Banking and Finance: On Its Way to Globalization, *Managerial Finance*, 34 (10), 708-725.
- Levine, R. (1999). Financial development and economic growth: Views and agenda. New York: World Bank.
- Levine, R., Loayza, N., & Beck, T. (2000). Financial intermediation and growth: Causality and causes. *Journal of Monetary Economics*, 46, 031–077.
- Muhammad, M., Khan, A., & Abdur Rehman, H. (2019). Islamic finance and economic growth: The case of Pakistan's economy. *Islamic Banking and Finance Review*, 6, 23–38.
- Parlakkaya, R., & Çürük, S. A. (2011). Finansal rasyoların katılım bankaları ve geleneksel bankalar arasında bir tasnif aracı olarak kullanımı: Türkiye örneği. *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 397-405.
- Pesaran, M. H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*. IZA Discussion Papers 1240, Institute for the Study of Labor, IZA.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of econometrics*, 142(1), 50-93.
- Schumpeter, J. A. (1934). Theory of economic development. New York: Routledge.
- Selim, S., Uysal, D., & Eryiğit, P. (2014). Türkiye'de Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 13-24.
- Serpam (2013). *Serpam Araştırma Notları I. İslami Finans. İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği*. 3-11.
- Şahin, D. (2018). Gelişmiş Ülkelerde Finansal Gelişme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi. *Iğdir University Journal of Social Sciences*, 15, 299-322.
- Tabash, M. I., & Dhankar, R. S. (2014a). Islamic banking and economic growth: An empirical evidence from Qatar. *Journal of Applied Economics and Business*, 2(1), 51-67.
- Tabash, M. I. & Dhankar, R. S. (2014b). The Flow of Islamic Finance and Economic Growth: An Empirical Evidence of Middle East. *Journal of Finance and Accounting*, 2(1), 11-19.

- Tabash, M. I., & Dhankar, R. S. (2014c). Islamic Financial Development and Economic Growth--Empirical Evidence from United Arab Emirates. *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, 2(3), 15-31.
- Tatoğlu, F. (2012). *İleri Panel Veri Analizi*, Beta Basım A. Ő., 1.Baskı, İstanbul.
- Tunay, B. (2016). İslami Bankacılık ile Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkileri. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 485-502.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım bankacılığı ve Türkiye'deki finansal yapı* (Master's thesis, Kırıkkale Üniversitesi).
- Westerlund, J., (2005). New Simple Tests for Panel Cointegration. *Econometric Reviews*, 24(3), 297-316.
- Wiryoño, S. K., & Effendi, K. A. (2018). Islamic Bank Credit Risk: Macroeconomic and Bank Specific Factors. *European Research Studies Journal*, 21(3), 53-62.
- Yakar, S., Kandır, S. Y. ve Önal Y. B. (2013), Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk-Kira Sertifikası ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi, *Bankacılar Dergisi*, 84, 72-94.
- Yazdan, G. F. & Sadr, S. M. H. (2012). Analysis of Islamic Bank's Financing and Economic Growth: Case Study Iran and Indonesia. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 33(4), 1-24.
- Yıldıran, M. (2011), Küresel Finans Krizi Sürecinde Farklı Finans Uygulamalarının Analizi: Konvansiyonel ve Faizsiz Finans Sistemlerinin Karşılaştırması, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 1, 35, 105 – 120
- Zarrouk, H., El Ghak, T., & Abu Al Haija, E. (2017). Financial development, Islamic Finance and Economic Growth: Evidence of the UAE. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 8(1), 2–22.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Karacaoğlan Yerleşkesi, Fakuşağı Mah., 80000, Osmaniye / Türkiye
<http://dergipark.gov.tr/oskaiibfd>
iibfdergi@osmaniye.edu.tr
+90 328 827 10 00